

รายงานผลการดำเนินโครงการนำร่องระดับชาติ

เรื่อง

สถานการณ์การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง :
บทเรียนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

Learning Process Reform Situation in the Pilot Schools : Lessons and Policy Recommendations

โดย

ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ

โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี

371.04 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ส 691 ร รายงานผลการดำเนินงานโครงการนำร่องระดับชาติ เรื่อง สถานภาพ
การปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง : บทเรียนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย/
กรุงเทพฯ: สกศ., 2545

143 หน้า

ISBN 974-241-441-6

1. โครงการนำร่องโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ 2. การปฏิรูปกระบวนการ
เรียนรู้ทั้งโรงเรียน 3. ชื่อเรื่อง

รายงานผลการดำเนินงานโครงการนำร่องระดับชาติ เรื่อง สถานภาพการปฏิรูปการ
เรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง : บทเรียนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Learning Reform
Situation in the Pilot Schools: Lessons and Policy Recommendations)

สิ่งพิมพ์ สกศ. อันดับที่ 127 / 2545

พิมพ์ครั้งที่ 1 มิถุนายน 2545

จำนวน 2,000 เล่ม

ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่ โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
สำนักพัฒนาการเรียนรู้และเครือข่ายการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ถนนสุขุมวิท เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300

โทร. 0-2668-7974 หรือ 0-2668-7123 ต่อ 2510, 2511

โทรสาร 0-2243-1129

Web site : <http://www.onec.go.th>

ผู้พิมพ์ บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด

78/198-200 หมู่ 5 โครงการอินทราวิ

208/5 ซอยสาเก ถนนตะนาว

เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

โทรศัพท์ : 0-2226-2062-3

โทรสาร : 0-2226-2062-3

คำนำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยคัดเลือกโรงเรียนเข้าร่วมโครงการจำนวน 250 โรงเรียน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนในลักษณะโครงการนำร่อง ในเรื่องการศึกษาปฏิรูปการเรียนรู้ การจัดการกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การบริหารจัดการ การทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพผู้เรียน และการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

การดำเนินโครงการดังกล่าวมีผู้เกี่ยวข้องที่มีบทบาทสำคัญคือ นักวิจัยหรือที่ปรึกษาระดับพื้นที่ซึ่งเป็นคณาจารย์จากสถาบันครุศึกษาและศึกษานิเทศก์ รวม 44 คน โดยมีภารกิจที่สำคัญคือการร่วมกับโรงเรียนนำร่องวางแผนการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้คำปรึกษา และร่วมปฏิบัติการกับครูและผู้บริหารในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการฯ รวมทั้งติดตามและรายงานผลการดำเนินงานโครงการเป็นระยะ ๆ

สำนักงานฯ ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณ เอกสารทางวิชาการ และจัดหาที่ปรึกษาทางวิชาการจากสถาบันครุศึกษาให้กับทุกโรงเรียนในโครงการฯ ต่อมาธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) เล็งเห็นว่าโครงการนี้จะเกิดผลต่อการพัฒนาการศึกษาได้ดี จึงให้การสนับสนุนแบบให้เปล่าในรูปของเงินอุดหนุนให้กับโรงเรียนโดยตรง รวมทั้งจัดหาผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการทั้งฝ่ายไทยและต่างประเทศเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของโรงเรียนนำร่องในโครงการฯ

รายงานผลการดำเนินโครงการนำร่องระดับชาติ เรื่อง สถานภาพการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง : บทเรียนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเสนอประสบการณ์ที่เป็นบทเรียนเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน การดำเนินงานร่วมกับโรงเรียนของนักวิจัยในพื้นที่ และการปรับเปลี่ยนบทบาทของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การขยายผลการสร้างเครือข่ายของโรงเรียนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

สำนักงานฯ ขอขอบคุณ ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ ผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการฯ ฝ่ายไทยด้านการวิจัยและดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ ที่ได้ร่วมดำเนินโครงการฯ จนบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยดี รวมทั้งได้วิเคราะห์ผลการดำเนินงานของโรงเรียนนำร่องและนักวิจัยในพื้นที่ และเรียบเรียงรายงานฉบับนี้ขึ้น และหวังว่ารายงานฉบับนี้จะสามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ให้กับผู้บริหารโรงเรียน ครู และสถาบันครุศึกษา รวมทั้งหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อขยายผลการปฏิรูปทั้งโรงเรียนอย่างเป็นระบบโดยความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ครอบคลุมทุกสถานศึกษาต่อไป

เลขาฯ และ _____
๖ _____

(นายรุ่ง แก้วแดง)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

กิตติกรรมประกาศ

โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน เป็นโครงการนำร่องระดับชาติ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) และธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB หรือ Asian Development Bank) ตามสัญญา THA/Education Sector Reforms - 3585

ในนามของคณะผู้เชี่ยวชาญ 4 คน ที่รับผิดชอบรายงานผลการดำเนินงานโครงการนำร่องนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ ดร.รุ่ง แก้วแดง เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ คณะที่ปรึกษา รองเลขาธิการฯ ทุกท่าน และ Mr.W.Loxley ผู้แทนธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) ที่ให้การสนับสนุนเงินทุน และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินงาน

การดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนในโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน ทั่วประเทศนี้ สำเร็จลงด้วยดีตามความคาดหวัง โดยความร่วมมือ ร่วมใจ และรวมพลังอย่างเต็มที่ของคณะผู้บริหารสถานศึกษา และคณะครูของโรงเรียนนำร่องทุกโรงเรียนที่อาสาสมัครเข้ามาร่วมโครงการ และของคณะนักวิจัยในพื้นที่ 44 คณะ ที่ยอมเหนื่อยยากในการเดินทางไปปฏิบัติงานร่วมกับโรงเรียนนำร่องเพื่อให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์และช่วยแก้ไขอุปสรรคหลาย ๆ อย่างที่เกิดขึ้นในระหว่างการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ทำให้งานสำเร็จได้ทันเวลา และตามเป้าหมายของแต่ละโรงเรียน คณะผู้เชี่ยวชาญขอแสดงความยินดีและชื่นชมไว้ ณ ที่นี้

กลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญในการร่วมรับผิดชอบดำเนินงานโครงการนำร่องระดับชาติครั้งนี้คือ คณะนักวิจัย/นักวิชาการของ สกศ. อันประกอบด้วย 2 ฝ่ายหลัก ฝ่ายแรกภายใต้การนำของ ผู้อำนวยการฯ เพ็ญพิชช ศรีอรุณ ทำหน้าที่ประสานงานด้านวิชาการ และงบประมาณจากธนาคารพัฒนาเอเชีย อีกฝ่ายหนึ่งภายใต้การนำของ ผู้อำนวยการฯ ศศิธร เล็กสุขศรี ทำหน้าที่ประสานงานด้านวิชาการ งบประมาณฝ่ายไทย การติดตาม และการสนับสนุนส่งเสริมให้โรงเรียนนำร่อง และคณะนักวิจัยในพื้นที่ รวมทั้งคณะผู้เชี่ยวชาญสามารถดำเนินงานได้ด้วยดี นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านจากหลายศูนย์/สำนัก/กลุ่มงานของ สกศ. ที่มาร่วมปฏิบัติงานเป็นครั้งคราวอย่างต่อเนื่องด้วยความใส่ใจ ต้องขอขอบคุณ และขออภัยที่ไม่สามารถกล่าวนามถึงได้ครบถ้วนทุกคน

ขอแสดงความชื่นชมต่อคณะผู้แทนของหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน ที่มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในระดับพื้นที่ และในคณะกรรมการอำนวยการโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการจากต่างประเทศเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา รวมทั้งในคณะทำงานวิชาการของโครงการ

สุดท้ายแต่สำคัญมาก ขอแสดงความชื่นชมและความยินดีที่รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ดร.สิริกร มณีรินทร์ และรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ นางมณฑนา คังชะกฤษณ์ สนับสนุนให้มีการเตรียมการในกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน จากประสบการณ์ บทเรียน และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของโครงการนำร่องระดับชาตินี้

เลขา ปิยะอัจริยะ

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ก
บทที่ 1 กรอบการดำเนินงานโครงการโรงเรียนปฏิรูปฯ	1
ความสำคัญและความเป็นมา	1
วัตถุประสงค์.....	4
กรอบความคิดและยุทธศาสตร์.....	4
แนวทางการดำเนินงาน	6
แผนการดำเนินงานและขั้นตอน	23
ผู้รับผิดชอบและหน่วยงานสนับสนุน	26
บทที่ 2 วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	34
การเรียนรู้และการเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	34
การปฏิรูปการเรียนรู้และการปฏิรูปโรงเรียน.....	36
การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน	39
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย	41
กรอบแนวคิดและหลักการดำเนินโครงการโรงเรียนปฏิรูปฯ	49
บทที่ 3 ผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนปฏิรูปฯ	63
การตอบคำถามวิจัยหลัก 5 คำถาม.....	63
การนำเสนอลักษณะ / แบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	71
การนำเสนอลักษณะ / แบบการดำเนินงานร่วมกับโรงเรียนของนักวิจัยในพื้นที่	81
การปรับเปลี่ยนบทบาทของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง	95
ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะโรงเรียนปฏิรูปฯ กับผลการปฏิรูปฯ	108
การขยายผลและการสร้างเครือข่ายโรงเรียนปฏิรูปฯ	112
บทที่ 4 สรุปโครงการและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	120
รายการอ้างอิง	137

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การดำเนินงานโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank) เป็นไปตามความสมัครใจของโรงเรียน 253 โรงเรียน คัดเลือก จากจำนวน 3,800 โรงเรียน ที่เสนอความต้องการและแสดงความพร้อมที่จะปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน บนฐานประสบการณ์เดิมของตน การคัดเลือกโรงเรียนเป้าหมายได้รับความสนับสนุนจากหน่วยต้นสังกัดของโรงเรียน สามารถครอบคลุมทุกสังกัด ทุกจังหวัด ทุกขนาดของโรงเรียน และลักษณะชุมชนที่ตั้ง ทั้ง 253 โรงเรียนเป็นโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วัตถุประสงค์ของโครงการฯ คือ เพื่อสนับสนุนให้โรงเรียนนำร่อง 253 โรงเรียน จากทุกสังกัดทั่วประเทศปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนโดยมุ่งเน้นคุณภาพของนักเรียนและเพื่อประมวลผลการดำเนินงานตามรูปแบบที่ปรากฏ ทั้งในด้านการพัฒนาตนเองของครู ผู้บริหาร และผู้มีส่วนได้เสียต่าง ๆ การปฏิรูปการจัดการเรียนการสอน และการบริหารจัดการเพื่อประกันคุณภาพภายใน รวมทั้งเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากปฏิบัติการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ

โครงการฯ ได้กำหนดวิถีทางการดำเนินงาน (Approach) 3 ลักษณะที่เชื่อมโยงกัน คือ การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (whole school learning reform) การวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมพลังในการเรียนรู้ (collaborative action research for learning) และการเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ด้วยวงจร PDCA (effective learning through PDCA cycle) ทั้ง 3 วิถีทางยึดกรอบความคิดและหลักการตามสาระในหมวด 4 แนวทางการจัดการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งมุ่งเน้นความสำคัญของผู้เรียน ความสามารถในการพัฒนาตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียน

การดำเนินงานโครงการตามวิถีทางทั้ง 3 สามารถเชื่อมโยงการปฏิบัติงานตามหน้าที่ 3 ด้านของครู คือ งานจัดการเรียนการสอน งานวิจัย และงานปรับปรุงพัฒนางาน และการปฏิบัติงานตามหน้าที่ 5 ด้าน ของผู้บริหารสถานศึกษา คือ งานบริหารวิชาการและบริหารทั่วไป งานประกันคุณภาพภายใน งานสร้างเสริมศักยภาพของบุคลากร งานสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน และงานกิจกรรมพัฒนานักเรียน ดังนั้นการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนจึงเป็นการปรับปรุงพัฒนาสิ่งเก่า สร้างสรรค์สิ่งใหม่ โดยการปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ทุกฝ่ายในโรงเรียนต้องดำเนินการตามปกติอยู่แล้ว

จากกรอบแนวคิดแนวทางข้างต้น โครงการได้กำหนดขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงานเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ระหว่างมกราคม - เมษายน 2544 เป็นช่วงการปฏิรูปที่ครูและผู้บริหารได้พัฒนาตนเองด้วยการเรียนรู้จากการอ่าน การศึกษาดูงาน การอบรมฝึกปฏิบัติ การอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดระบบนิเทศภายใน เป็นต้น ในกระบวนการพัฒนาตนเอง โรงเรียนให้ความสำคัญกับการแสวงหาแนวทางและพลังภายในตนเองของบุคลากรของโรงเรียนและของชุมชนเพื่อเตรียมทางเลือกในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ดังนั้นการสร้างความร่วมมือกัน การประเมินตนเอง และการพัฒนาบุคลากรจึงเป็นกิจกรรมหลักที่โรงเรียนดำเนินการโดยใช้หลากหลายวิธีการตามความสะดวกและความต้องการเฉพาะโรงเรียน หลังจากการพัฒนาตนเองในระยะที่ 1 แล้ว โรงเรียนจำนวน 3 โรง ได้ขอถอนตัว เนื่องจากปัญหาอุปสรรคภายในโครงการจึงมีโรงเรียนดำเนินการต่อ จำนวน 250 โรงเรียน

ระยะที่ 2 ระหว่างพฤษภาคม - ตุลาคม 2544 เป็นช่วงการลงมือปฏิรูปกระบวนการจัดการเรียนการสอนและประเมินผลของครู กระบวนการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของผู้บริหาร และการประกันคุณภาพภายในของทั้งโรงเรียน โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การพัฒนาคุณภาพของนักเรียนทุกคนในโรงเรียน ในกระบวนการปฏิรูปด้านต่าง ๆ ดังกล่าวโรงเรียนได้ดำเนินการวิจัยปฏิบัติการเป็นวงจร PDCA (Plan Do Check Action) โดยเน้นการประเมินผลเป็นขั้นตอนสำคัญ และใช้เป็นขั้นแรกก่อนที่จะมีการวางแผน และการปฏิบัติซ้ำเป็นวงจรหลายรอบในการประเมินผล มีการใช้มาตรฐานตามเกณฑ์ที่หน่วยต้นสังกัดได้ให้นโยบายไว้ โดยมีการเทียบเคียงกับมาตรฐานและเกณฑ์ภายนอกของ สมศ. ระหว่างดำเนินการทั้ง 2 ระยะ ทุกโรงเรียนค้นหา / สร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงภายในโรงเรียน เป็นครูที่มีประสบการณ์ตามแนว พ.ร.บ.การศึกษาฯ ได้แก่ ครูแห่งชาติ ครูต้นแบบ ครูแกนนำ และครูที่เคยได้รับการยกย่องว่ามีผลงานดีเด่น รวมทั้งผู้บริหารสถานศึกษาที่มีบทบาทเข้มแข็งทางด้านวิชาการ นอกจากนี้โรงเรียนยังได้รับการส่งเสริมจากนักวิชาการ/นักวิจัยในพื้นที่ จำนวน 44 คนะ จากหน่วยศึกษานิเทศก์ สถาบันอุดมศึกษา และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ตามที่โครงการได้จัดหาให้เพื่อทำหน้าที่เป็นเพื่อนคู่คิด มิตรร่วมทางการเรียนรู้ ร่วมรับผิดชอบร่วมมือร่วมใจ และรวมพลังกับผู้บริหาร และครูทุกคนในการดำเนินงานตามแผนการพัฒนารองเอง และการวิจัยปฏิบัติการเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

นอกจากโรงเรียนจะมีนักวิจัยในพื้นที่ร่วมเรียนรู้และสนับสนุนแล้ว ผู้ปกครองและผู้รู้ในชุมชนได้มีส่วนร่วมเช่นกัน โดยแสดงบทบาทผ่านกลไกคณะกรรมการสถานศึกษา ชมรมผู้ปกครอง กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน และองค์กรชุมชนอื่น ๆ

ในส่วนกลางมีผู้เชี่ยวชาญ 4 คน ในด้านการเรียนรู้ การสอน การบริหาร การประเมิน / การประกันคุณภาพ และการปฏิรูปโรงเรียน สนับสนุนส่งเสริมวิชาการให้กับโรงเรียนผ่านนักวิจัยในพื้นที่ และร่วมเรียนรู้เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขและปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน รวมทั้งการนำสิ่งที่ปรากฏจากการดำเนินงานของโรงเรียน 250 โรงเรียน มาสังเคราะห์นำเสนอเป็นรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน รูปแบบการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน รูปแบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา รูปแบบการสนับสนุนส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของนักวิจัยในพื้นที่ และรูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียน การศึกษาวิจัยของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 4 ใช้วิธีการหลัก ๆ ร่วมกัน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร ซึ่งประกอบด้วยแผนปฏิบัติการและรายงานผลการดำเนินงานทั้ง 2 ระยะ และรายงานผลการวิจัยปฏิบัติการทั้งโรงเรียนของ 250 โรงเรียน และของนักวิจัยในพื้นที่ 4 คณะ

2. การสมทบกับนักวิจัยในพื้นที่เยี่ยมโรงเรียนและสังเกตการดำเนินงานปฏิรูปโดยสุ่มเลือกได้ครบทั้ง 4 ภาค

3. การจัดเวทีระดับภูมิภาค ก่อนเริ่มโครงการ หลังการดำเนินงานระยะที่ 1 และเมื่อสิ้นสุดแผนระยะที่ 2 รวมทั้งสิ้น 7 ครั้ง สามารถเก็บข้อมูลได้จากการรายงานปากเปล่า และข้อเขียนของโรงเรียนและนักวิจัยในพื้นที่ ร่วมกับการสัมภาษณ์เจาะลึก (indepth interview) บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และการจัดกลุ่มสนทนา (focus group)

ผลจากการวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับวิธีการปฏิรูปเพื่อเปลี่ยนโรงเรียนให้เป็นสถานที่ที่นักเรียนเรียนรู้ได้อย่างมีความสุขและพัฒนาเป็นคนดีมีความสามารถ ช่วยชี้ให้เห็นว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนมีความเป็นไปได้สูง หากมีการรวมพลังกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้ทำหน้าที่นำเสนอหลักการและแนวนโยบายปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนควรเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนและของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะครูและผู้บริหารสถานศึกษา ให้นำไปสู่การจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล ภายใต้การบริหารโรงเรียนที่มีการประกันคุณภาพภายในและพร้อมรับการประกันคุณภาพภายนอก

ในขั้นการปฏิบัติโรงเรียนนำร่องแต่ละโรงเรียนได้รับการชี้แนะ สนับสนุนให้คิดตัดสินใจ เลือกวิธีการ วางแผนและดำเนินงานด้วยตนเอง รวมทั้งปรับปรุงการปฏิรูปอย่างเป็นอิสระจนสามารถพัฒนาได้อย่างตอบสนองความต้องการและเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน

ลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนในโครงการนี้ประกอบด้วย

1. การเน้นการปฏิรูปทั้งโรงเรียน โดยเริ่มต้นจากการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
2. การมีเอกภาพในหลักการและแนวคิด แต่หลากหลายการปฏิบัติ
3. การมีความยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบท สังคม วัฒนธรรม และความก้าวหน้า / ปัญหาอุปสรรค / สถานการณ์ปัจจุบัน
4. การมีความเป็นพลวัต นั่นคือ การมีพลังทางบวกในและนอกองค์กรที่สามารถทำให้การปฏิรูปเดินหน้าและมีแรงขับเคลื่อนได้อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง
5. การมีความคิดและปฏิบัติการจากฐานสู่ยอด เป็นวิถีทางที่สอดคล้องกับลักษณะเด่นข้างต้นและจะทำให้การปฏิรูปเกิดผลที่ยั่งยืน

สมน อมรวิวัฒน์ ผู้เชี่ยวชาญ ได้วิเคราะห์เงื่อนไขและปัจจัยที่สำคัญ พบว่าการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน บุคลากรทั้งโรงเรียนควรมีอิสระจากการถูกรอบงำโดยทฤษฎีและการถูกผูกมัดกับขั้นตอนที่เคร่งครัดจนเกินไป ในภาพรวมโรงเรียนส่วนใหญ่ของโครงการเกิดความตระหนักและตื่นตัว ได้พัฒนาตนเองโดยเกิดรูปแบบกระบวนการกัลยาณมิตรนิเทศจากนักวิจัยในพื้นที่และเพื่อนครูทั้งในและนอกโรงเรียน ที่สนับสนุนด้านวิชาการ และการเสริมกำลังใจให้แก่นักเรียน นอกจากนี้โรงเรียนยังได้ปฏิบัติจริงโดยจัดสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถนำมาสังเคราะห์และเสนอได้ 5 รูปแบบ คือ

- 1) รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้
- 2) รูปแบบหลักสูตรสถานศึกษา จำแนกเป็น
 - 2.1) หน่วยการเรียนรู้ที่บูรณาการ
 - 2.2) หน่วยบูรณาการ : โครงการ
- 3) รูปแบบกิจกรรมสร้างเสริมคุณภาพและระเบียบวินัย
- 4) รูปแบบกิจกรรมระดมปัญญาหรือกลุ่มสนใจ และ
- 5) กระบวนการกัลยาณมิตรนิเทศ ปัญหาอุปสรรคสำคัญที่พบคือ ความไม่มั่นใจทางวิชาการของครูและผู้บริหาร การปฏิรูปยังดำเนินการแบบแยกส่วน แยกเรื่อง และแยกตามสังกัด รวมทั้งการสนับสนุนจากต้นสังกัดยังไม่ทันเวลา และตรงตามภารกิจที่โรงเรียนต้องการ ผู้อ่านสามารถศึกษารายละเอียดของทั้ง 5 รูปแบบ ปัญหาอุปสรรค รวมทั้งวิธีการศึกษาวิจัยของผู้เชี่ยวชาญได้จากรายงานเรื่องการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนาร่อง : รูปแบบที่คัดสรร

บุญมี เณรยอด ผู้เชี่ยวชาญ ได้วิเคราะห์เงื่อนไขและปัจจัยที่สำคัญพบว่า การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุนเป็นกุญแจหลักสู่ความสำเร็จ เพราะมีสมรรถนะในการจัดการให้ผูมีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายมีส่วนร่วมสร้างวิสัยทัศน์ กำหนดนโยบายและถือเป็นพันธกิจในการปฏิบัติกร่วมกันอย่าง ต่อเนื่อง ผู้บริหารที่กระจายอำนาจให้กับกลุ่มบุคคลมีแนวโน้มประสบความสำเร็จมากกว่ากระจายอำนาจให้กับบุคคลคนเดียว เช่น ผู้ช่วยผู้บริหารหรือครูคนใดคนหนึ่ง และการที่บุคลากรในโรงเรียนมีปฏิสัมพันธ์และสื่อสารกันมากขึ้น ได้ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการติดตามและประเมินผลของโรงเรียนอย่างเป็นระบบมากขึ้น สมรรถนะของผู้บริหารที่ได้รับการจัดอันดับความสำคัญ 5 อันดับแรก ได้แก่ ผู้ร่วมงานศรัทธา ทำงานเป็นทีม เป็นผู้นำทางวิชาการ มีวิสัยทัศน์และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ตามลำดับ เมื่อพิจารณาสมรรถนะทั้งหมด 13 ด้าน จากค่าเฉลี่ยของ 15 ตัวบ่งชี้ด้านการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ปรากฏว่าค่าเฉลี่ยตัวบ่งชี้ในปัจจุบันสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนเข้าโครงการทุกตัวบ่งชี้ และมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทุกตัวบ่งชี้ ผู้อ่านสามารถศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสมรรถนะและตัวบ่งชี้ที่จำเป็นสำหรับผู้บริหาร การสังเคราะห์รูปแบบการบริหารเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน 4 รูปแบบ รวมทั้งปัญหา อุปสรรค ได้จากรายงานเรื่องการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน : วิถีและวิถีไทย

นงลักษณ์ วิรัชชัย ผู้เชี่ยวชาญ ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบผลการดำเนินงานปฏิรูปทั้งโรงเรียนกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีคะแนนสูงกว่าเกณฑ์เมื่อวัดครั้งหลัง หลังจากมีการพัฒนาบุคลากร และการสร้างความตระหนักร่วมกัน โรงเรียนบางโรงได้ปรับเปลี่ยนการประเมินผลนักเรียนตามสภาพจริง และมีการจัดระบบการประกันคุณภาพเป็นรูปแบบที่ผสมผสานและสมบูรณ์ ในขณะที่อีกหลายโรงเรียนยังไม่ได้นำการประเมินผลมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน และครูส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเชื่อมโยงงานของตนกับการประกันคุณภาพของโรงเรียน การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิรูปทั้งโรงเรียนยืนยันว่าการมีส่วนร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหาด้านวิชาการ และด้านบริหารบุคลากรของนักวิจัยในพื้นที่ช่วยเร่งให้การรวมพลังในโรงเรียนและการปฏิรูปโรงเรียนเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ผลการประเมินโครงการโดยสรุปมีดังนี้ โรงเรียนนำร่องมีการพัฒนาปริมาณงานด้านการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาบุคลากร การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และการประเมินผลการเรียนรู้ รวมทั้งการประกันคุณภาพภายในเพิ่มขึ้น แม้ว่าการดำเนินงานปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนยังทำได้น้อย แต่อัตราการปฏิรูปทั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นมาก ผลการ

ดำเนินงานโครงการนี้ช่วยลดความไม่เสมอภาคระหว่างโรงเรียนได้ โรงเรียนนำร่องทุกโรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตการทำงาน เน้นการมีส่วนร่วม การทำงานเป็นทีม การปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันมากขึ้น เป็นต้น มีการเปลี่ยนแปลงเห็นความก้าวหน้าได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม โรงเรียนนำร่องส่วนใหญ่พัฒนางานครบตามภารกิจหลักของโครงการ ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งพัฒนาได้เพียงบางเรื่อง เมื่อแจกแจงถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการได้พบความแตกต่างอยู่ที่กระบวนการและผลงานของครูและของผู้บริหาร กระบวนการและผลการเรียนของนักเรียน เกียรติประวัติผู้บริหาร อายุเฉลี่ยของครู และสัดส่วนครูที่ได้รับรางวัล ผู้อ่านสามารถศึกษารายละเอียดผลการประกันคุณภาพภายในและการประเมินโครงการได้จากรายงานเรื่องกระบวนการปฏิรูปเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ : การประเมินและการประกัน

รายงานฉบับนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาคณะที่สถานภาพการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่องโดยผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งพบว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนมีความเป็นไปได้สูง และสามารถประสบผลสำเร็จเมื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครู ผู้บริหารสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา พ่อแม่ ผู้ปกครอง และนักเรียน รวมทั้งศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารทุกระดับของหน่วยต้นสังกัด ตลอดจนผู้แทนและผู้รู้ทั้งภาครัฐและเอกชน มีความเข้าใจสาระและเจตนารมณ์ของหมวด 4 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของทุกฝ่าย รวมทั้งสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทของตนให้สอดคล้องกันกับของฝ่ายอื่น ๆ โดยที่ทั้งหมดมุ่งพัฒนาคุณภาพของนักเรียนเป็นเป้าหมายหลัก

หลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินงานโครงการระยะที่ 2 ผลการปฏิบัติงานตามสภาพความเป็นจริง และตามความพร้อมของโรงเรียน สามารถสังเคราะห์เป็นรูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนได้ 3 กลุ่ม 5 แบบ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เป็นโรงเรียนปฏิรูปอยู่แล้วค่อนข้างสมบูรณ์และช่วยตัวเองได้ มี 2 แบบคือ ลักษณะ / แบบที่โรงเรียนทำงานปฏิรูปอย่างใกล้ชิดกับหน่วยต้นสังกัด โดยได้รับการสนับสนุนวิชาการและข้อชี้แนะแนวปฏิบัติอย่างเต็มที่ และลักษณะ / แบบที่โรงเรียนริเริ่มการปฏิรูป และแสวงหาแนวปฏิบัติด้วยตนเอง กลุ่มที่ 2 เป็นโรงเรียนที่ปฏิรูปอยู่บ้างแล้วเพียงบางเรื่องและยังช่วยตัวเองไม่ได้เต็มที่ มี 2 ลักษณะซึ่งมีจุดตั้งต้นการดำเนินงานปฏิรูปเช่นเดียวกับทั้ง 2 แบบของกลุ่มที่ 1 แต่ต่างกันคือ โรงเรียนของกลุ่มที่ 1 มีผลการดำเนินงานปฏิรูปที่สมบูรณ์กว่ากลุ่มที่ 2 ซึ่งทำได้เพียงบางส่วนเท่านั้น กลุ่มที่ 3 เป็นโรงเรียนที่สนใจอยากปฏิรูปและเพิ่งจะเริ่มต้น มีเพียงแบบเดียวที่เกิดจากการริเริ่มของโรงเรียน

ดังที่กล่าวแล้วว่า โรงเรียนเป้าหมายในโครงการมิได้ทำงานอย่างโดดเดี่ยว ทางโรงเรียน ได้รับการส่งเสริมทางวิชาการ ทางการพัฒนาบุคลากร และการสนับสนุนด้านขวัญกำลังใจ จากกลุ่มบุคคลภายนอกโรงเรียนที่ยินดีร่วมงานเป็นเพื่อนคู่คิด มิตรร่วมทาง การเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับโรงเรียน จากผลการปฏิบัติงานร่วมกับโรงเรียนของกลุ่มนักวิจัยในพื้นที่ทั้ง 44 คณะ สามารถสังเคราะห์เป็นลักษณะของการปฏิรูปโรงเรียนของนักวิจัยในพื้นที่ได้ 3 แบบตามลักษณะของงาน / กิจกรรมที่ทำร่วมกับโรงเรียน แบบที่ 1 สะท้อนการทำงานของกลุ่มนักวิจัยในพื้นที่ที่แยกกันรับผิดชอบแต่ละโรงเรียน และที่ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มในโรงเรียนเดียวกัน โดยโรงเรียนที่ทำงานด้วยเป็นโรงเรียนที่ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนค่อนข้างสมบูรณ์ กิจกรรมของนักวิจัยคือการเข้าไปยืนยันความสำเร็จทางด้านวิชาการและส่งเสริมให้ผลการพัฒนามีความต่อเนื่องและให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แบบที่ 2 คือ การที่นักวิจัยในพื้นที่เพียงคนเดียวเข้าไปทำงานร่วมกับกลุ่มโรงเรียนที่มีการปฏิรูปทั้งโรงเรียนมากบ้างน้อยบ้าง นักวิจัยจากภายนอกจึงต้องปรับวิธีการทำงานให้เข้ากับระดับการพัฒนาของแต่ละโรงเรียน ซึ่งการปรับตัวจะง่าย เนื่องจากเป็นบุคคลเดียว ในขณะที่แบบที่ 3 นักวิจัยทำงานเป็นหมู่คณะพร้อมกันในหนึ่งโรงเรียนต้องปรึกษาหารือ ปรับแนวคิดและแนวทางส่งเสริมให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันเพื่อป้องกันความสับสนที่อาจเกิดขึ้นได้ง่าย แต่นักวิจัยเดี่ยวของแบบที่ 2 ต้องแสวงหานักวิชาการจากสายอื่น ๆ มาช่วยเสริมด้านที่ตนขาด ในขณะที่คณะนักวิจัยในแบบที่ 3 ได้ประกอบกันเป็นสหวิชา จึงง่ายต่อการส่งเสริมโรงเรียนและทำได้รวดเร็วกว่า

จากการทำงานร่วมกับโรงเรียน นักวิจัยในพื้นที่พบว่า การทำงานของแต่ละโรงเรียน แม้จะมีลักษณะต่างกันตามพื้นฐานการพัฒนาเดิม และตามบริบทของสังคมวัฒนธรรมในองค์กรและท้องถิ่น แต่มีลักษณะหลายประการร่วมกัน อาทิ ความตื่นตัวและตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนของตน ความต้องการความช่วยเหลือทางวิชาการอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องทั้งในรูปแบบของการอบรมปฏิบัติการ การมีที่ปรึกษาที่ใกล้ชิด และการมีแหล่งเรียนรู้ที่ให้สื่อและสาระที่ต้องการรวมทั้งเข้าถึงได้ง่าย นักวิจัยในพื้นที่จึงได้ตอบสนองโดยการประสานให้โรงเรียนใช้แหล่งเรียนรู้ของสถาบันของตน เช่น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาครูของสถาบันราชภัฏ การเข้าร่วมกิจกรรมการฝึกอบรมที่สถาบันของตน ดำเนินการอยู่ และการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนที่ตนร่วมทำงานอยู่ทั้งในและนอกโครงการนี้ โดยเฉพาะการสนับสนุนการรวมตัวเป็นเครือข่ายโรงเรียนให้ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน จึงเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3 แบบในโครงการนี้ นั่นคือแบบที่ 1 ที่โรงเรียนจะผลัดกันเป็นจุดนัดหมายการเรียนรู้ โดยใช้โรงเรียนตนเป็นกรณีศึกษาแบบที่ 2 ทุกโรงเรียนในเครือข่ายจะไปพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเป็นประจำที่สถาบันครุศึกษา

และแบบที่ 3 แต่ละโรงเรียนในเครือข่ายจะแยกกันเรียนรู้โดยมีที่ปรึกษา / พี่เลี้ยงร่วมกัน ซึ่งจะทำหน้าที่เชื่อมความรู้ / ประสบการณ์ หากจำเป็นก็จะดำเนินการให้เครือข่ายพบปะกันเป็นครั้งคราว หรือตามอัตรายศักระหว่างโรงเรียน

จากฐานข้อมูลและข้อค้นพบของผู้เชี่ยวชาญทุกคนเมื่อสังเคราะห์เป็นภาพรวมเกี่ยวกับองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน สามารถสรุปได้เป็น 4 ด้าน คือ ด้านผู้นำปฏิรูปที่ต้องมีจำนวนมากกว่า 1 - 2 คน นอกจากมีวิสัยทัศน์ตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ แล้ว ต้องมีหลากหลายทักษะและความสามารถในการจัดการด้าน สมาชิกปฏิรูปต้องมีความเชื่อและศรัทธาต่อกัน มีสำนึกร่วมในความเป็นเจ้าของโรงเรียน มีวิสัยทัศน์ร่วม และมีน้ำใจต่อกัน รวมทั้งต้องมีความรับผิดชอบ ด้านกระบวนการปฏิรูปต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการรวมกลุ่มร่วมทำงาน ร่วมรับผิดชอบอย่างเป็นระบบ สามารถเข้าถึงและใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณภาพ กิจกรรมต่อเนื่อง และมีการกำกับติดตามและประเมินคุณภาพด้านการสนับสนุนจากต้นสังกัด คือ การมีนโยบายเป็นเอกภาพและต่อเนื่อง ส่งเสริมความหลากหลายของการปฏิบัติ ภาวะเบียดเบียนได้ จัดสรรทรัพยากรด้านงบประมาณและบุคลากรเหมาะสม รวมทั้งกำกับติดตาม และประเมินคุณภาพสม่ำเสมอต่อเนื่อง

นอกจากปัจจัยเหล่านี้แล้วยังพบเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้โรงเรียนปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนได้สำเร็จ คือ การที่โรงเรียนและบุคลากรได้รับความรักความศรัทธาจากชุมชน และมีความสามารถในการร่วมเรียนรู้ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมกิจกรรมกับชุมชน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทางสังคมวัฒนธรรมและความเชื่อ ตลอดจนการบริการของรัฐ / เอกชนด้านการศึกษา สาธารณสุข เศรษฐกิจ ฯลฯ รวมทั้งกลไกการปกครองของชุมชนล้วนแล้วแต่มีส่วนสนับสนุนส่งเสริมการปฏิบัติการเรียนรู้ให้สมบูรณ์และเป็นไปได้ง่ายขึ้น

ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างผลที่เกิดขึ้นกับลักษณะโรงเรียนปฏิรูป ซึ่งจำแนกเป็นเงื่อนไข ปัจจัยและองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังขึ้นกับความตระหนักและความสามารถของโรงเรียนที่จะรักษาสถานภาพการปฏิรูปของตนให้มั่นคง ยั่งยืน โดยต้องสร้างเสริมศักยภาพทางปัญญาของบุคลากรในโรงเรียนให้สูงขึ้นอยู่เสมอ แต่ยังคงคล้อยกับบริบทของตนเอง และยึดเป้าหมายมุ่งประโยชน์และความสำคัญอยู่ที่คุณภาพของนักเรียน การที่จะรักษาภาพและปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นตลอดเวลา จะต้องได้รับอิสระทางวิชาการ / ทางความคิด การมีเครือข่ายสนับสนุนที่กว้างไกล การจัดสรรและการใช้งบประมาณเพื่อการนี้อย่างพอเหมาะ หากโรงเรียนปฏิรูปได้เช่นนี้แล้ว การทำหน้าที่เป็นโรงเรียนแกนนำ / ตัวแทนในการขยายผลจึงจะมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดประสิทธิผลตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการประมวลข้อค้นพบต่าง ๆ ตามที่กล่าวถึงข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปเฉพาะที่สำคัญ ๆ และเห็นเป็นประเด็นที่เด่นชัดเพื่อนำไปสู่การเสนอแนะนโยบายการปฏิรูปการเรียนรู้ได้ ดังนี้

- 1) ให้มีเอกภาพทางนโยบายและรวมพลังปฏิรูปการเรียนรู้
- 2) สนับสนุนการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนภายใต้การบริหารที่มีการประกันคุณภาพภายใน
- 3) เร่งพัฒนาผู้บริหารและครูผู้นำให้เชื่อมโยงการบริหารกับการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้
- 4) สนับสนุนการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลัง
- 5) ส่งเสริมให้สถาบันครุศึกษาเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน
- 6) ส่งเสริมครูผู้บริหารและโรงเรียนตัวอย่างเพื่อเป็นผู้นำขยายผลระดับบุคคล / องค์กร / เครือข่าย
- 7) สนับสนุนการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศในการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
- 8) ส่งเสริมสนับสนุนความเข้มแข็งและการขยายเครือข่ายของโรงเรียนผู้นำชมรมวิชาการ ฯลฯ
- 9) ปรับปรุงระบบการประเมินเพื่อกำหนดตำแหน่ง

บทที่ 1

กรอบการดำเนินงานโครงการ

โรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

ความสำคัญและความเป็นมา

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีการพัฒนาคุณภาพของการจัดการศึกษายาวนาน ดังปรากฏตามแผนการศึกษาชาติ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ปรับเปลี่ยนทุกห้าปี ตั้งแต่แผนฉบับที่ 1 จนถึงแผนฉบับที่ 9 ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยก็เช่นเดียวกับนานาประเทศที่ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นผลโดยตรงจากความด้อยประสิทธิภาพในการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ได้ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ และที่เป็นผลกระทบจากภายนอก อาทิ การพัฒนาอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ทั้งทางบวกและทางลบ

ในสภาพปัจจุบันการจัดการศึกษาไทยอ่อนแอทุกระดับ ขาดความสามารถในการเตรียมคนทั้งเพื่อนำสังคมและเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ตั้งแต่ พ.ศ.2539 เป็นต้นมา วิกฤติการณ์หลายด้านปรากฏผลกระทบชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ประเทศมีหนี้สิน ธุรกิจขาดทุนต้องพึ่งการค้าและทุนจากต่างชาติ คนตกงานเป็นจำนวนมาก ยากจน คุณภาพชีวิตต่ำ สภาพกายใจอ่อนแอ ท้อถอย หวังพึ่งพึ่งผู้อุปถัมภ์ หรือแรงบันดาลใจที่ไม่ได้มาจากการทำงาน ด้านการเมืองและการสังคมจึงเต็มไปด้วยการเล่นพรรคเล่นพวก การทุจริต ฉ้อฉลในแทบทุกวงการ มีการซื้อขายกันได้ตั้งแต่สิทธิ์เสียงในการเลือกตั้งและยาเสพติด สภาพเหล่านี้เป็นความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและจิตวิญญาณอย่างรุนแรง (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543 ; ดิเรก พรสีมา, 2543)

การจัดการศึกษาที่ผ่านมาได้รับการกล่าวขานว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ประเทศขาดความสามารถที่จะป้องกันวิกฤติการณ์ดังกล่าวได้ ทั้งนี้เพราะคนไทยส่วนใหญ่ขาดความเข้มแข็งทางปัญญาหรือขาดภูมิปัญญา ความสามารถและจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม อันสะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของการจัดการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่สามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิตและสภาวะแวดล้อมอันซับซ้อนและเกิดทักษะเพียงพอที่จะป้องกัน เผชิญ และแก้ไขความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นได้ (ประเวศ วะสี, 2544 ; วิทยา เชียงกูล, 2544)

การแก้ไขวิกฤติของชาติต้องเกิดขึ้นพร้อมกันหลายด้านจากทุกฝ่ายทุกระดับ โดยที่ต้องรักษาสถิติฐานก่อนด้วยยุทธศาสตร์ทางปัญญา ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาเพื่อความเข้มแข็งทางปัญญาจึงเป็นวาระด่วนของชาติ ที่ต้องทำรอบด้านอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพเพื่อให้การศึกษาสามารถพัฒนาประชาชนให้เป็นผู้ที่รู้จักใช้ความรู้และปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาตนเองและพัฒนาประเทศให้คิดทันโลก สามารถแสวงหาแนวทางของตนเองและอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีในสังคมโลกปัจจุบันที่ต้องใช้ความรู้และปัญญาในการแข่งขันกันเพื่อความอยู่รอด

รัฐบาลและสังคมไทยทุกยุคทุกสมัยตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา ในการปรับเปลี่ยนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยใน พ.ศ. 2540 ได้มีการบัญญัติในมาตรา 81 ว่า รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมให้คนไทยเกิดความรู้คู่คุณธรรมและจัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งทำให้มีความเป็นเอกภาพและความต่อเนื่องของนโยบายทางการศึกษา แต่มีความหลากหลายของการปฏิบัติและให้เน้นการระดมทรัพยากรและการมีส่วนร่วมของทุกส่วนในสังคม การปฏิรูปการศึกษาจึงได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจังเมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีผลบังคับใช้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญใหม่ และรัฐบาลชุดปัจจุบันได้กำหนดให้การปฏิรูปการศึกษาเป็นวาระแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544 ก) แม้วางยังขาดยุทธศาสตร์และแนวทางที่จะรวมพลังการมีส่วนร่วมเพื่อดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมและมีเอกภาพ

อย่างไรก็ตามในระหว่างการรอลงนามจากฝ่ายการเมือง หน่วยงาน/ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบจัดการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ และประชาชนหลายส่วนต่างได้ดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาอย่างหลากหลายวิธีและในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ การสอนและการบริหารโรงเรียน ตามหมวด 4 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งทุกฝ่ายเห็นร่วมกันว่าเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาและเป็นเรื่องที่ทำได้ทันทีโดยไม่ต้องรอการจัดทำกฎหมายลูกหรือกฎระเบียบมารองรับ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544 ข)

โรงเรียน / สถานศึกษา เป็นศูนย์รวมของเด็ก เยาวชน หรือนักเรียนทุกคนที่ไปอยู่ร่วมกันเพื่อฝึกฝนพัฒนาตนเอง เรียนรู้ทั้งวิชาการและทักษะ รวมทั้งได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีในการดำเนินชีวิต ในขณะที่โรงเรียน / สถานศึกษาเป็นที่คาดหวังอย่างสูงจากพ่อแม่ผู้ปกครอง ผู้บริหารประเทศและจากสังคมทั่วไปว่าจะทำหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้นจึงต้องมีการปฏิรูปโรงเรียน / สถานศึกษา โดยใช้ยุทธศาสตร์ทางปัญญา นั่นคือการส่งเสริมให้ครูและผู้บริหารโรงเรียน / สถานศึกษา เรียนรู้เพื่อสร้างปัญญาให้กับตนเอง การปฏิรูปนี้จึงเป็นการปฏิรูปวิธีการเรียนรู้ในห้องเรียน ซึ่งในโรงเรียนนอกจากครู นักเรียนแล้ว ยังมีผู้บริหาร บุคลากรอื่น ๆ พ่อแม่/ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ที่จะต้องร่วมเรียนรู้ด้วยเช่นกัน เรียกได้ว่าเป็น “การปฏิวัติวัฒนธรรม การเรียนรู้” เพื่อคนไทยทั้งชาติ (ประเวศ วะสี, 2542)

การปฏิรูปโรงเรียน / สถานศึกษาโดยการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ การสอนและการบริหารจะต้องสร้างความมั่นใจว่านักเรียนจะได้รับการศึกษาหรือการพัฒนาที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา การประกันคุณภาพภายในจึงต้องผสมผสานอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ การสอนและการบริหารตามปกติของโรงเรียน / สถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540) การส่งเสริมสนับสนุนให้ครูและผู้บริหารสถานศึกษาจำนวนแสนคน นักเรียนและพ่อแม่ผู้ปกครองจำนวนหลายล้านคนใช้กระบวนการสร้างปัญญาเพื่อประกันคุณภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง นับว่าเป็นงานที่ยากมากแต่ก็สามารถทำได้และมีโอกาสประสบความสำเร็จโดยใช้การวิจัยและพัฒนาที่เหมาะสม เนื่องจากจะสามารถเชื่อมการปฏิบัติงานทั้ง 2 ด้านของโรงเรียน / สถานศึกษาได้คือ งานด้านการเรียนการสอน และงานด้านการบริหารและพัฒนางาน ให้ประสานสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียว และที่สำคัญเช่นกันคือสามารถสร้างความมีส่วนร่วมของบุคลากรในโรงเรียนกับนักวิชาการในสถาบันการศึกษาและในองค์กรต่าง ๆ ของชุมชนได้เป็นอย่างดี (ประเวศ วะสี, 2544 ก)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติในฐานะหน่วยงานกำหนดนโยบายเพื่อการปฏิรูปการศึกษา จึงได้ประสานงานกับกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย และมหาวิทยาลัยเพื่อร่วมกันดำเนินงานโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน เป็นที่น่ายินดีที่ธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank) เห็นความสำคัญของโครงการนี้เช่นกัน จึงได้สนับสนุนความช่วยเหลือทางวิชาการในลักษณะเป็นทุนสนับสนุนแบบให้เปล่า

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมให้โรงเรียน 250 โรงเรียนจากทุกสังกัดทั่วประเทศปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยเน้นคุณภาพของนักเรียนเป็นเป้าหมายสำคัญ
2. เพื่อสนับสนุนให้โรงเรียน 250 โรงเรียนดำเนินการอย่างมีอาชีพโดยปฏิรูปการเรียนรู้ การประเมินผล และการบริหารโรงเรียนให้เกิดการประกันคุณภาพภายในทั้งโรงเรียน
3. เพื่อส่งเสริมให้โรงเรียน 250 โรงเรียนสามารถเป็นแกนนำในการขยายผล หรือเป็นตัวอย่างให้โรงเรียนอื่น ๆ เรียนรู้จากปฏิบัติการที่ประสบทั้งความล้มเหลวและความสำเร็จในการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
4. เพื่อให้ให้นักวิชาการ/นักวิจัยในท้องถิ่นจากสถาบันครุศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ และองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวน 44 คนะ มีส่วนร่วมปฏิรูปและเรียนรู้จากการทำงานร่วมกับโรงเรียน รวมทั้งนำผลไปพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานในหน้าที่ของตนต่อไป

กรอบความคิดและยุทธศาสตร์

โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ยึดเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นหลักคิดและสาระของหมวดที่ 4 แนวการจัดการศึกษาเป็นแนวทางดังนี้

กรอบความคิด

1. หัวใจของการปฏิรูปการศึกษา คือ การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญทุกคนเป็นผู้เรียนที่เรียนรู้ได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต
2. กฎหมายและนโยบายทางการศึกษาในระดับชาติจะกำหนดทิศทางโดยรวม ส่วนวิธีการดำเนินงานที่จะบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์เป็นการตัดสินใจของหน่วยต้นสังกัดและของโรงเรียน/สถานศึกษาโดยอาจมีเป้าหมายที่หลากหลาย แต่จำเป็นต้องมีลักษณะร่วมคือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ผลการพัฒนาในทุกด้านและทุกขั้นตอนของชีวิตนักเรียน
3. นักเรียนจำเป็นต้องมีบทบาทและมีส่วนร่วมที่สำคัญในการพัฒนาตนเองให้เกิดผลที่พึงปรารถนา ความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองเป็นสิ่งที่จะช่วยให้นักเรียนเป็นตัวของตัวเอง สามารถพัฒนาได้ตามธรรมชาติเพราะรู้จักตนเอง รู้วิธีที่จะใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ จึงเกิดเป็นสุขกับการเรียนรู้

4. พ่อแม่ผู้ปกครองและสมาชิกในชุมชนใกล้และไกลตัวนักเรียน จะต้องมีความตระหนักเกี่ยวกับบทบาทการเรียนรู้ของนักเรียนที่ต้องเปลี่ยนแปลง และมีความพร้อมที่จะสนับสนุนส่งเสริมนักเรียนอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของเธอ

5. ครูเป็นผู้สร้างคน จึงต้องพัฒนาตนเองในด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในฐานะคนในสังคม และในฐานะผู้มีวิชาชีพโดยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะอย่างต่อเนื่อง ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของความรู้และสังคม โดยรักษามาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ

6. ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษาานิเทศก์ และบุคลากรทางการศึกษาอื่น ๆ เป็นผู้มีความสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมครู โดยเฉพาะผู้บริหารต้องเป็นผู้นำของครู ทั้งในด้านวิชาการและด้านขวัญกำลังใจ บุคคลทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเป็นมืออาชีพเช่นเดียวกับครู จึงต้องมีการพัฒนาตนเองด้วย

7. ครูของครูและของบุคลากรทางการศึกษาต่าง ๆ ต้องยกระดับคุณภาพของตนเองเช่นกัน การปฏิรูปสถาบันครูศึกษาจึงควรเชื่อมโยงกับการปฏิรูปโรงเรียน จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ

8. การปฏิรูปการเรียนรู้ ที่เน้นผลการดำเนินงานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรอยู่ภายใต้เกณฑ์ต่าง ๆ ของมาตรฐานที่เป็นไปในเชิงวิชาการและสามารถปรับเปลี่ยนได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

9. การใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ร่วมกันจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนเกณฑ์และมาตรฐานที่มีความเป็นเหตุเป็นผลทางวิชาการ และสะท้อนสถานะความต้องการของสังคมได้ดี

ยุทธศาสตร์

จากกรอบความคิดข้างต้น เพื่อให้เกิดการปฏิบัติได้ โครงการฯ จึงกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ต่อไปนี้

1. โรงเรียนนำร่องทั้งโรงเรียนเตรียมความพร้อมในระยะเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การพัฒนาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยการดำเนินงานวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลัง (collaborative action research)

2. โรงเรียนเรียนรู้สถานภาพและปัญหาการปฏิรูปการเรียนรู้ของนักเรียนและของโรงเรียนจากการศึกษาสถานการณ์จริง

3. โรงเรียนนำร่องสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประเด็นต่อไปนี้โดยการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังภายในโรงเรียน

- การวิจัยและพัฒนา
- กระบวนการเรียนรู้และการประเมินผล
- การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
- การประกันคุณภาพภายในโรงเรียน

4. คณาจารย์สถาบันครุศึกษาศึกษาสร้างและสนับสนุนบทบาททางวิชาการและการวิจัยของสถาบันครุศึกษาโดยการเรียนรู้ร่วมกับคณะครูและผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนนำร่องผ่านกระบวนการวิจัยปฏิบัติการของโรงเรียน

5. โรงเรียน สถาบันครุศึกษา และสถาบันที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ร่วมกันพัฒนาเครือข่ายโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่มและระดับองค์กร

แนวทางการดำเนินงาน

คำถามวิจัยและกรอบความคิด

โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มีคำถามวิจัยหลัก 5 คำถามดังนี้

คำถามที่ 1 มีความสัมพันธ์ที่ชัดเจนระหว่างการพัฒนาของครู (การเรียนรู้ของครู) กับผลสัมฤทธิ์ที่วัดได้ของนักเรียนทุกคนหรือไม่? ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอะไรบ้าง? และเกิดขึ้น (พัฒนา) ได้อย่างไร?

กรอบความคิด คำถามที่หนึ่ง ต้องการข้อมูลและตัวอย่างอธิบายความสัมพันธ์ให้เห็นว่าผลของการพัฒนาครูในโรงเรียน ทำให้เกิดผลต่อนักเรียนอย่างไร กรอบความคิดแสดงด้วยความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ดังภาพ

ภาพที่ 1.1 กรอบความคิดในการวิจัยตามคำถามวิจัยข้อ 1

คำถามที่ 2 อะไรคือองค์ประกอบ/เงื่อนไขเฉพาะที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

กรอบความคิด คำถามที่สอง ต้องการข้อมูลและตัวอย่างปัจจัยหรือสาเหตุหรือเงื่อนไขเฉพาะที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตประจำวันของโรงเรียนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้บริหาร ครู และนักเรียน รวมทั้งคณะกรรมการสถานศึกษา และเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กรอบความคิดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์เป็นภาพได้ ดังนี้

๗ ————— ๘

ปัจจัยที่น่าสนใจ

- ขนาดของโรงเรียน
 - สังกัดของโรงเรียน
 - ศึกษานิเทศก์
 - ความร่วมมือจากชุมชน
 - ลักษณะผู้บริหาร
 - อายุเฉลี่ยของครู
 - คณะกรรมการสถานศึกษา
- ฯลฯ

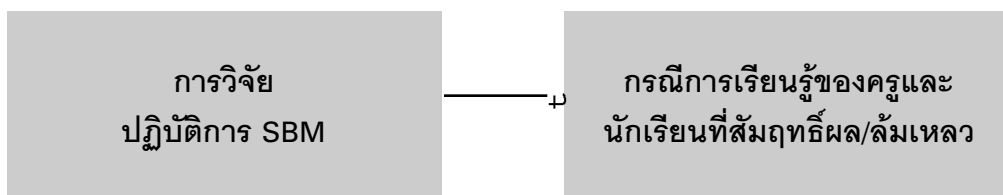
- คณะทำงานเป็นทีมมากขึ้น
- ครูแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร งานวิชาการมากขึ้น บ่อยครั้งขึ้น
- มีการประชุมโรงเรียนเพื่อร่วมเรียนรู้ปัญหาและวิธีเริ่มต้นใจร่วมกัน

ฯลฯ

ภาพที่ 1.2 กรอบความคิดตามคำถามวิจัยข้อ 2

คำถามที่ 3 ครูและนักเรียนมีกรณีการเรียนรู้อะไรที่ประสบ/ไม่ประสบความสำเร็จจากการวิจัยปฏิบัติการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน?

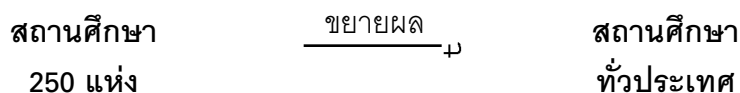
กรอบความคิด คำถามที่สาม ต้องการข้อมูลและตัวอย่างอธิบายผลการวิจัยปฏิบัติการที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) ว่าเป็นอย่างไร กรณีเฉพาะที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ของครูและนักเรียน สัมฤทธิ์ผลมีลักษณะอย่างไร ในกรณีที่ไม่สำเร็จ สถานการณ์หรือเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความล้มเหลว นักวิจัยสามารถสรุปบทเรียนอะไรได้บ้างจากการนำรูปแบบ SBM ไปใช้ คำถามนี้อาจเขียนเป็นกรอบความคิดได้ดังนี้

ภาพที่ 1.3 กรอบความคิดตามคำถามวิจัยข้อ 3

คำถามที่ 4 ผู้บริหารโรงเรียนสามารถบริหารจัดการอย่างไร ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวันของโรงเรียน?

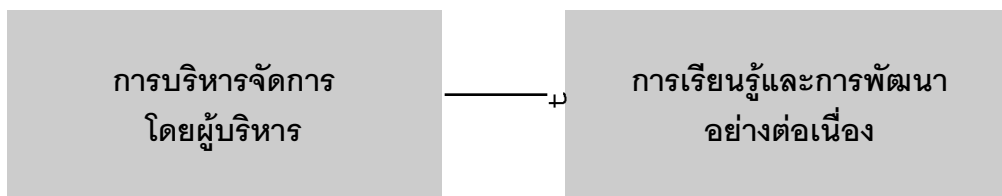
กรอบความคิด คำถามที่สี่ ต้องการข้อมูลและตัวอย่างอธิบายว่า การบริหารจัดการของผู้บริหารสถานศึกษามีส่วนสำคัญหรือไม่ อย่างไร ในการก่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของนักเรียนและครู รวมทั้งบุคลากรอื่น ๆ และคณะกรรมการสถานศึกษา คำถามนี้อาจเขียนเป็นกรอบความคิด ดังนี้

ภาพที่ 1.4 กรอบความคิดตามคำถามการวิจัยข้อ 4

คำถามที่ 5 โรงเรียนอื่นๆ สามารถนำประสบการณ์ การปฏิรูปการเรียนรู้ที่สัมฤทธิ์ผลไปใช้ได้หรือไม่ หากจะนำไปใช้ ควรมีขั้นตอนอย่างไร และจะปฏิบัติตามขั้นตอน เหล่านั้นอย่างไร

กรอบความคิด คำถามที่ห้าต้องการข้อมูลและตัวอย่างที่เกิดจากการสะท้อนความคิดของผู้บริหารสถานศึกษา ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ของโรงเรียนว่า การขยายผลจากโรงเรียนที่ร่วมโครงการปฏิรูปฯ 250 แห่งไปยังโรงเรียนอื่น ๆ อีกทั่วประเทศ มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด และหากจะทำอะไรเป็นปัจจัยและเงื่อนไขของความสำเร็จ คำถามนี้อาจเขียนเป็นกรอบความคิดได้ดังนี้

ภาพที่ 1.5 กรอบความคิดตามคำถามการวิจัยข้อ 5

ขอบเขตการวิจัย

1. งานวิจัยนี้ศึกษารูปแบบและกระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ของนักเรียน ครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ในโรงเรียนจำนวน 250 โรงเรียนสังกัด 7 หน่วยงานที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และกระจายอยู่ใน 76 จังหวัด รวมกรุงเทพมหานคร
2. งานวิจัยนี้ศึกษาผลของการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เกิดกับนักเรียน ครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ทั้งโรงเรียน โดยแต่ละโรงเรียนจะเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นกับตนเองเท่านั้น ทั้งนี้เพราะโรงเรียนทั้ง 250 โรงเรียนมีความแตกต่างกันในด้านบริบททางสังคม วัฒนธรรม และด้านพื้นฐานประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ จึงไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้
3. งานวิจัยนี้ศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาตนเองของบุคลากรในโรงเรียน การปฏิรูปการจัดการเรียนรู้ การสอนและการวัดประเมินผลนักเรียนของครู การบริหารโรงเรียนของผู้บริหาร และการประกันคุณภาพภายในของโรงเรียน
4. งานวิจัยนี้ศึกษาการประสานงานเป็นเครือข่ายการวิจัยและพัฒนาของโรงเรียนกับการวิจัยเพื่อโรงเรียนของคณาจารย์สถาบันครุศึกษา / นักวิชาการในพื้นที่ ซึ่งเชื่อมโยงการทำงานระหว่างฝ่ายต่าง ๆ เข้าหากัน มีการแลกเปลี่ยนและอาศัยประสบการณ์ รวมทั้งการแก้ไขข้อขัดแย้งให้แก่และกัน

ความจำกัดของการวิจัย

1. ระยะเวลาในการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนและการทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมีเพียง 8 เดือน จึงอาจทำให้เกิดข้อจำกัดในเรื่องข้อมูลที่ได้ซึ่งอาจขาดความครบถ้วนสมบูรณ์ และขาดความชัดเจนในด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน ครูและผู้บริหาร
2. งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญมากกับการเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันของนักวิชาการท้องถิ่นและบุคลากรในโรงเรียน โดยให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย ปฏิบัติการแบบรวมพลังเป็นเพื่อนร่วมคิด ร่วมทำและร่วมเรียนรู้ ซึ่งนักวิจัยในพื้นที่อาจเคยชินกับการสอน สั่ง บอกลให้โรงเรียนทำตาม ในขณะที่บุคลากรของโรงเรียนส่วนใหญ่คุ้นเคยกับการเป็นผู้รับคำสั่งสอน ผู้ถูกกระทำ หรือถูกทดลองในงานวิจัย ดังนั้นความเคยชิน และความคุ้นเคยกับวิธีการเดิม ๆ เหล่านี้อาจเป็นอุปสรรคต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบางคน และอาจส่งผลให้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการมีส่วนร่วมมีประสิทธิภาพน้อยลง

คำจำกัดความในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีคำและวลีสำคัญ ๆ ซึ่งสมควรให้ความหมาย เพื่อความเข้าใจในการศึกษารายงานฉบับนี้ การอธิบายความหมายอยู่บนฐานของกรอบแนวคิดและหลักการตามรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปในบทที่ 2 วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ ในกระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนแต่ละคนจะมีขั้นตอนและวิธีการเฉพาะตนตามลีลาความถนัด ความสนใจ และความสามารถที่จะสร้างความเข้าใจในข้อมูล เนื้อหาสาระ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับ เพื่อให้เกิดผลการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์มีความหมายต่อตนเอง นั่นคือ ความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม รวมทั้งทักษะกระบวนการ พฤติกรรม/การกระทำ และความชำนาญต่าง ๆ

การปฏิรูปการเรียนรู้ หมายถึง การปรับปรุงให้การจัดการศึกษามีความเหมาะสม เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น มีความหมายและเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนและสังคม

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่ให้ประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน นั่นคือผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด อันจะส่งผลให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพ

การจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การที่ผู้สอน/ครู มีความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ว่า บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ดีจากการที่ตนเองได้ใช้หลากหลายวิธีการเรียนและจากการมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัว (active participation) ดังนั้นในกระบวนการสอน หรือการจัดกิจกรรม/ ประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียนจึงมีลักษณะ/สภาพการเรียนการสอนที่ผู้เรียน/ นักเรียนได้เคลื่อนไหว (กายและประสาทรับรู้อย่างตื่นตัว) ได้ใช้ความคิด (สมองตื่นตัว) ได้ติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเหมาะสม (ตื่นตัวในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้/สร้างมิตรภาพกับผู้อื่น) และได้เกิดอารมณ์หรือความรู้สึกที่ดี (ความรู้สึกตื่นตัว เช่น สนุก ตีตลกและเต็มใจที่จะเรียนรู้อีก)

การวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลัง (collaborative action research) หมายถึง การวิจัยปฏิบัติการที่เกิดจากการร่วมงานกันระหว่างครูหลายคนหรือทุกคนในองค์กร/โรงเรียน รวมทั้งการเปิดโอกาสให้บุคคลจากภายนอกมีส่วนร่วมด้วย เพื่อแสวงหาคำตอบร่วมกัน

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (school-based management หรือ SBM) เป็นระบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรหรือโรงเรียน โดยบุคลากรทุกคนของโรงเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบผลที่เกิดขึ้น ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องมีคุณลักษณะเป็นผู้นำแบบเกื้อหนุนให้ผู้ร่วมงานทุกฝ่ายทำงานได้ มีการกระจายอำนาจเป็นระบบ มีการร่วมกันติดตาม ตรวจสอบและประเมินกระบวนการทำงาน และผลงานอย่างมีประสิทธิภาพ

การประกันคุณภาพภายในโรงเรียน หมายถึง การแสดงความรับผิดชอบต่อบุคลากรของโรงเรียน โดยเฉพาะผู้บริหารและครูที่จะต้องให้หลักประกันกับนักเรียน ผู้ปกครองและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ รวมทั้งสังคมทั่วไปว่า การบริหารโรงเรียน การจัดการเรียนการสอน และการปฏิบัติงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องจะนำแต่ประโยชน์และสิ่งที่มีคุณค่าให้เกิดกับนักเรียนของตน ดังนั้น งานการประกันคุณภาพภายใน จึงผสมผสานอยู่ในการดำเนินงานทุกด้านของโรงเรียนไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริม การพัฒนา และการประเมินผล โดยเฉพาะการประเมินเพื่อสำรวจตนเองซึ่งต้องเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำงานปกติในการบริหารโรงเรียนของผู้บริหาร และการจัดการเรียนการสอนของครูเพื่อพัฒนาคุณภาพของนักเรียนอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

โรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน หมายถึง โรงเรียน/สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่ระดับปฐมวัยศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและ อาชีวศึกษา ที่มีการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการปฏิรูปการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน และการประกันคุณภาพภายในทั้งโรงเรียน โรงเรียนดำเนินการปฏิรูปด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังตามหลักการและแนวคิดของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

วิธีการดำเนินงาน

เนื่องจากการดำเนินงานโครงการนี้ มีผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย จึงมีการกำหนด แยกแยะวิธีการและบทบาทในการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน ดังนี้

โรงเรียน ประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู โรงเรียน และกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผู้บริหาร ในฐานะเป็นผู้นำและแบบอย่างของผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง หลังจากทีนำโรงเรียนเข้าร่วมในโครงการแล้วดำเนินงานหลัก ดังนี้

1. จัดให้มีการประเมินสถานภาพของโรงเรียน ค้นหาจุดแข็งจุดอ่อนของทุกระบบทุกงาน และทุกฝ่าย ใช้ข้อมูลที่ได้เป็นฐานในการสร้าง ความตระหนัก ความเข้าใจ และความต้องการร่วมกัน ทำให้โรงเรียนมีเอกภาพทางความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
 2. สนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายร่วมกันกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดและแนวทางรวมทั้งสาระของรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ที่โรงเรียนต้องการพัฒนา
 3. ในฐานะที่เป็นผู้บริหาร สนับสนุนปัจจัยเกื้อหนุนต่าง ๆ รวมทั้งขวัญกำลังใจให้กับบุคลากรทุกคนในการดำเนินงานปฏิรูปตามรูปแบบของโรงเรียน
 4. ในฐานะที่เป็นผู้เรียนคนหนึ่ง ผู้บริหารร่วมปฏิรูปการทำงานของตนเอง โดยริเริ่มพัฒนาวิธีการ/ระบบการบริหารจัดการใหม่ด้วยตนเอง หรือเรียนรู้จากวิธีการที่ใช้ในโรงเรียนต่าง ๆ นำมาผสมผสานใช้ในโรงเรียน ผู้บริหารเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับยุทธวิธีหรือกลยุทธ์ที่ใช้ในการดำเนินงานให้ครูทุกคนในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างกระตือรือร้นและเต็มใจ และมีการวางแผนการประเมินระบบ/ วิธีการบริหารจัดการที่พัฒนาขึ้นว่าได้ผลที่มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด โดยมีการจัดรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่ง และตรวจสอบทานผล (validation)
 5. ศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูปการบริหารโรงเรียน และสนับสนุนให้ครูและบุคลากรอื่น ๆ ศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิรูปการดำเนินงานในส่วนของตนเองด้วย
 6. สรุปผลนำผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนตามรูปแบบที่โรงเรียนทั้งโรงเรียนได้ดำเนินการ เขียนเป็นผลงานของโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยกรายงานส่วนของครู และส่วนของผู้บริหารเป็นหลัก
 7. ในส่วนของผู้บริหารเป็นการรายงานวิธีการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) ตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรมในโรงเรียน และชุมชน มีข้อมูลและข้อเท็จจริงที่เป็นผลจากการปฏิรูปการบริหารจัดการทั้งโรงเรียน และผลที่คาดว่าจะพัฒนาต่อเนื่องในชีวิตประจำวันของโรงเรียนเพื่อคุณภาพของนักเรียน เป็นต้น
- ครู** ในฐานะผู้รับผิดชอบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักเรียนและเป็นแบบอย่างของผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง อาจดำเนินงานหลัก ดังนี้

1. จัดการประเมินสถานภาพของตนเอง ของห้องเรียน และ/หรือของระดับชั้น ศึกษานักเรียนเป็นรายบุคคลด้วย แล้วนำข้อมูล ข้อค้นพบทั้งหมดเป็นฐานในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการจัดการเรียนการสอนของตนให้มีคุณภาพ

2. ครูแต่ละคนหรือเป็นกลุ่ม ใช้การปฏิบัติจริงในการสอนและการประเมินผลให้เป็นกระบวนการเรียนรู้ของตนเองเพื่อมุ่งแก้ปัญหาทุกด้านของนักเรียน ปรับปรุงและพัฒนาวิธีการเรียนรู้ของนักเรียน รวมทั้งแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับเนื้อหาสาระเทคนิคและกระบวนการสอน หรือการสร้างสื่อการเรียนการสอน

3. นอกจากครูได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนแล้ว ครูได้รับเช่นกันจากกลุ่มเพื่อนครู จากนักเรียนและผู้ปกครอง รวมทั้งจากผู้สนับสนุนอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพียงแต่ครูทุกคนจะเปิดใจกว้าง รับรู้และสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างตนกับผู้อื่น และพร้อมที่จะร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และเรียนรู้ ตรวจสอบตนเองอยู่เสมอ

4. ศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูปการจัดการเรียนการสอน และการพัฒนานักเรียน สรุปและนำข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมาเขียนเป็นรายงานเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ และวิธีการพัฒนาตนเองของครู ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นกับกระบวนการเรียน การสอนและการเรียนรู้ของนักเรียน โดยวิเคราะห์ด้วยว่า ภายใต้สถานการณ์และเงื่อนไขที่จำกัด/ ที่เป็นอยู่ ครูสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อคุณภาพที่ดีของนักเรียน เป็นต้น

นักเรียน ในฐานะผู้เรียนที่เป็นเป้าหมายสำคัญของการดำเนินงานโครงการนี้

1. ร่วมกับผู้ปกครองและครูสำรวจตนเองทั้งที่บ้านและโรงเรียน เพื่อให้ทราบว่า ควรพัฒนาเปลี่ยนแปลงตนเองในเรื่องใดและอย่างไร เสนอผลสำรวจให้กับครูและผู้บริหาร เพื่อนำไปเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลในการสำรวจสถานภาพของห้องเรียน ของระดับชั้น และของโรงเรียน

2. ตระหนักและเข้าใจร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ถึงภารกิจการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และให้ความร่วมมือดำเนินการ โดยปรับเปลี่ยนบทบาทการเรียนรู้จากการคอยรับอย่างเดียว (passive) มาเป็นผู้เรียนที่กระตือรือร้น ตื่นตัว (active) ในการลงมือกระทำเพื่อให้เกิดความรู้ ความคิด ทักษะการแก้ปัญหา การทำงาน การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ และพัฒนาวิธีการเรียนรู้ตามความถนัดและเหมาะสมกับจริต และลีลาของตน

3. นักเรียน โดยเฉพาะในระดับมัธยม หรือประถมปลาย นักเรียนส่วนหนึ่งสามารถทำกิจกรรมในลักษณะโครงการ/ ework ให้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง สร้างสรรค์ หรือสืบค้นหาความรู้เฉพาะด้าน และเขียนสรุปผลรายงาน นักเรียนที่ได้เรียนรู้จากครูที่ใช้งานวิจัยเป็นฐานในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จะได้รับการฝึกฝนให้เป็นนักวิจัยที่ดีในอนาคตได้

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในฐานะผู้สนับสนุนและส่งเสริม

1. ตระหนักและเข้าใจร่วมกับครู ผู้บริหาร และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ถึงความสำคัญ ความจำเป็น และภารกิจในการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

2. เป็นแกนหลักขับเคลื่อนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามรูปแบบการปฏิรูปของโรงเรียนในทุกขั้นตอนและทุกภารกิจที่จำเป็น และแสดงบทบาทตามภารกิจใหม่ของคณะกรรมการสถานศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (มาตรา 40) ในด้านการกำกับ และส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน รวมถึงการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วย

หน่วยสนับสนุน ประกอบด้วย กลุ่มบุคคลและสถาบัน ดังนี้

นักวิจัยในพื้นที่

ในโครงการนี้มีการดำเนินการให้แต่ละโรงเรียนมีผู้สนับสนุนทางวิชาการหรือผู้ให้คำปรึกษาทำหน้าที่เป็นนักวิจัยในพื้นที่มีบทบาทเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน อย่างไรก็ตามโรงเรียนยังสามารถ เสาะหา และทำงานกับกัลยาณมิตรอื่น ๆ ได้อีกมากมาย โดยผู้สนับสนุนอื่นๆ เหล่านี้อยู่ในโรงเรียนและสังกัดเดียวกัน หรือมาจากนอกโรงเรียน ต่างสังกัดกัน

นักวิจัยในพื้นที่ของโครงการส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการของสถาบันครุศึกษา มีประมาณ 44 คนะ ทำงานร่วมกับโรงเรียน คณะละประมาณ 4 - 6 โรงเรียน มีภารกิจดังต่อไปนี้

1. เตรียมความพร้อมของตนเอง ในการร่วมเรียนรู้กับบุคลากรทุกคนในโรงเรียน มีความเชื่อและศรัทธา มีเวลาและความสนใจที่จะให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ กระตุ้น และชี้แนะแนวคิด แนวทางให้กับครู ผู้บริหาร รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ

2. เยี่ยมโรงเรียนเพียงพอที่จะร่วมแก้ปัญหา ค้นหาและพัฒนาแนวทางปฏิบัติใหม่ ๆ รวมทั้งนิเทศ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สะท้อนความคิดให้กับครูและผู้บริหารเกี่ยวกับการดำเนินงานปฏิรูป

3. ร่วมจัดกิจกรรมพัฒนาครูและผู้บริหารตามความต้องการของโรงเรียนและความจำเป็นทางวิชาการ โดยใช้วิธีการกระตุ้น/ชี้แนะให้ครู/ผู้บริหารคิดเอง ลงมือทำ และประเมินเอง แนะนำแหล่งเรียนรู้ แหล่งข้อมูล อำนวยความสะดวก เช่น จัดหาเอกสาร สื่อและเครื่องมือต่าง ๆ ที่จะใช้ในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

4. ในบางครั้งเป็นผู้ประสานให้เกิดการประชุมปรึกษาหารือ/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เฉพาะเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และเข้าร่วมประชุมด้วย ทั้งในระดับโรงเรียน และระหว่างโรงเรียนในพื้นที่รับผิดชอบของนักวิจัย

5. เก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงวิจัยและพัฒนาของแต่ละโรงเรียนและนำเสนอเป็นรายงานในการประชุมสรุปผลการดำเนินงานระยะที่ 1 และระยะที่ 2 รวมทั้งเขียนเป็นรายงานในภาพรวมของทุกโรงเรียนในพื้นที่รับผิดชอบ สรุปบทเรียนพร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

6. ประเมินผลงานการทำหน้าที่สนับสนุนวิชาการ ให้คำปรึกษา และอีกหลากหลายบทบาทหากได้ทำจริงตามที่โรงเรียนร้องขอ ผู้ประเมินนักวิจัยในพื้นที่อาจเป็นครู ผู้บริหาร เพื่อนักวิจัย และตนเอง

หน่วยต้นสังกัดของโรงเรียน

มี 2 ระดับ คือ ส่วนกลางและท้องถิ่น ทำหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมโรงเรียนในสังกัดที่เข้าร่วมโครงการ ดังนี้

1. ประสานกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติในการคัดเลือกโรงเรียนที่สมัครเข้าร่วมโครงการ
2. ร่วมสนับสนุนวิชาการและทรัพยากรให้กับโรงเรียนในสังกัดที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
3. ร่วมติดตามและประเมินผลการดำเนินงานเพื่อการส่งเสริม และการขยายผล/ขยายเครือข่ายต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)

ในฐานะเป็นองค์กรหลักที่ริเริ่มและสนับสนุนให้มีการดำเนินงานโครงการนี้ สกศ. ได้ทำหน้าที่ในบทบาทดังต่อไปนี้

การสนับสนุนส่งเสริม

1. ลงประกาศผ่านหนังสือพิมพ์ที่มียอดขายสูง 2 ฉบับในเดือนกันยายน พ.ศ. 2543 เพื่อให้โรงเรียนที่สนใจต้องการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน อาสาสมัครเข้าร่วมโครงการ ได้ยอดโรงเรียนที่สมัครเข้ามาทั้งสิ้นประมาณ 3,800 โรงเรียนจากทุกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของทุกสังกัดทั่วประเทศ

2. คัดเลือกรอบที่หนึ่งโดยใช้เกณฑ์การแสดงความพร้อมที่จะดำเนินการทั้งโรงเรียนด้วยความสมัครใจและมีประสบการณ์เดิมในการปฏิรูปด้านใดด้านหนึ่งของโรงเรียนหรือถึงแม้จะขาดประสบการณ์ในการปฏิรูปแต่อยู่ในเกณฑ์ที่จะสามารถเป็นผู้นำในการขยายเครือข่ายได้ เป็นต้น แล้วคัดเลือกรอบที่สองโดยการมีส่วนร่วมของหน่วยต้นสังกัดของโรงเรียนที่ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อเชื่อมโยงกับการผสมผสานนโยบายและแผนงานของต้นสังกัดในการให้ความสนับสนุนส่งเสริมแก่โรงเรียนและการขยายผลต่อเนื่อง ได้จำนวนทั้งสิ้น 253 โรงเรียนจากทุกสังกัด และทุกจังหวัด รวมกรุงเทพมหานคร

3. สนับสนุนเอกสารวิชาการและสื่อเพื่อการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองของผู้บริหารและครู จำนวน 80 กว่ารายการ เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และการประกันคุณภาพภายใน ให้กับ 250 โรงเรียนเป้าหมาย

4. เชิญผู้บริหารและครู เป็นผู้แทนของโรงเรียนที่ร่วมโครงการ เข้าร่วมประชุมวิชาการที่ สกศ. จัดทุกครั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เพื่อให้ได้ขยายแนวคิดแนวทาง โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับวิทยากรจากหลากหลายสาขา และประสบการณ์

5 จัดสรรงบประมาณของ สกศ. และของธนาคารพัฒนาเอเชีย ให้กับ 250 โรงเรียน มีที่ปรึกษาทางการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเอง เป็นนักวิจัยในพื้นที่ จากสถาบันครุศึกษาหรือหน่วยงานทางวิชาการเพื่อการพัฒนา โดยจัดสรรงบประมาณของ สกศ. ให้นักวิจัยในพื้นที่ทั้ง 44 คณะ สำหรับการดำเนินงานร่วมกับโรงเรียน

การวิจัยและพัฒนา

1. การจัดประชุมระดับภูมิภาค โดยมีวัตถุประสงค์และผลที่คาดว่าจะได้รับดังนี้

1.1 จัดประชุมสำหรับโรงเรียนก่อนดำเนินงานปฏิรูปตามโครงการ เพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างแกนนำของโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ นักวิจัยในพื้นที่ และนักวิชาการจากส่วนกลางที่เกี่ยวข้อง ผลผลิตเป็นเอกสารวิชาการ 4 ฉบับ ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

คือ ผู้ที่ร่วมดำเนินงานโครงการทุกฝ่ายต่างมีความรู้ความเข้าใจที่จะนำไปสู่การกำหนดแนวคิด และแนวทางการดำเนินงานตามภารกิจหน้าที่และบทบาทของตน ในทิศทางที่สอดคล้อง ส่งเสริมสนับสนุนกันและกัน

1.2 จัดประชุมสำหรับนักวิจัยในพื้นที่ก่อนดำเนินงานร่วมกับโรงเรียนเป้าหมาย เพื่อเน้นย้ำบทบาทภารกิจตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และช่วยเตรียมความพร้อมของนักวิจัย รวมทั้งเปิดโอกาสให้นักวิจัยร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์การให้คำปรึกษา ระหว่างกันทั้ง 44 คณะ และกับผู้เชี่ยวชาญของโครงการ นักวิชาการของ สกศ. และของหน่วยงานต้นสังกัด 7 หน่วยงาน ผลผลิตเป็นเอกสารวิชาการ 2 ฉบับ ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น คือ นักวิจัยในพื้นที่จะสามารถปรับความเชื่อ ความศรัทธา และทัศนคติในการเป็นผู้ร่วมวางแผน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้คำปรึกษา และร่วมปฏิบัติงาน กับครูและผู้บริหารในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ รวมทั้งติดตามและรายงานผลการดำเนินงาน ของโรงเรียนในพื้นที่รับผิดชอบเป็นระยะ ๆ ซึ่งจะแตกต่างจากที่ส่วนใหญ่เคยปฏิบัติ คือการ ให้ความรู้และการเสนอแนวทางให้โรงเรียนนำไปปฏิบัติเองเท่านั้น

1.3 จัดประชุมเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานโครงการทั้ง 2 ระยะ เพื่อเป็นเวทีให้ โรงเรียน นักวิจัยในพื้นที่ นักวิชาการจาก สกศ. และหน่วยงานต้นสังกัด และผู้เชี่ยวชาญ ทั้งหมด ได้ทบทวนประเมินผลการดำเนินงานตามภาระหน้าที่ของทุกฝ่ายและเรียนรู้ข้อมูลใหม่เพื่อนำ ไปปรับแนวทางการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันของประเทศที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษา ผลผลิต คือ รายงานผลการดำเนินงาน ระยะที่ 1 และ 2 และ แผนการดำเนินงาน ระยะต่อไป ของโรงเรียน 250 โรงเรียน และนักวิจัยในพื้นที่ 44 คณะ ผลที่ คาดว่าจะเกิดขึ้น ทุกคน จะเกิดความเข้าใจและเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ ที่โรงเรียน ได้ดำเนินการแล้วชัดเจนขึ้น จนสามารถนำไปวางแผนการปฏิรูปโรงเรียนได้อย่างบูรณาการ และต่อเนื่องต่อไป

2. การเก็บข้อมูลและผลการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ทั้งของโรงเรียน เป้าหมาย 250 โรงเรียน และนักวิจัยในพื้นที่ 44 คณะ โดยดำเนินการร่วมกับคณะผู้เชี่ยวชาญ 4 คน

3. การประสานงานวิจัยและพัฒนาระหว่างโรงเรียนนำร่อง คณะนักวิจัยในพื้นที่ คณะผู้เชี่ยวชาญ และหน่วยงานต้นสังกัด

การติดตามและประเมินผล

1. ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณความช่วยเหลือที่โรงเรียนและนักวิจัยในพื้นที่ได้รับ
2. ประเมินผลการดำเนินโครงการในภาพรวม
3. เตรียมการดำเนินโครงการระยะที่ 3

3.1 ประเมินโรงเรียนผู้นำจาก 250 โรงเรียนที่พร้อมรับการยกย่อง/ ประกาศเกียรติคุณเป็นโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

3.2 สนับสนุนให้มีการขยายเครือข่ายโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยส่งเสริมการเรียนรู้จากปฏิบัติการที่ประสบผลสำเร็จของโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน

คณะผู้เชี่ยวชาญ

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank) ให้แต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศจำนวน 3 คน รับผิดชอบการศึกษาระดับมหภาคด้านนโยบายการปฏิรูปโรงเรียน ด้านการฝึกหัดครู และด้านเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา ตามลำดับ ส่วนการวิจัยและพัฒนาในระดับรากหญ้า มีผู้เชี่ยวชาญไทยจำนวน 4 คน ร่วมปฏิบัติการกับโรงเรียน 250 โรงเรียน และนักวิจัยในพื้นที่ 44 คณะ ภายใต้โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

คณะผู้เชี่ยวชาญไทย จำนวน 4 คน รับผิดชอบคนละด้าน คือ ด้านการเรียนรู้ ด้านการบริหารโรงเรียน ด้านการประเมินผลการเรียนรู้ การประเมินโครงการ รวมทั้งการประกันคุณภาพ และทั้งด้านการวิจัยเพื่อปฏิรูปโรงเรียนตามลำดับ คณะผู้เชี่ยวชาญทำงานร่วมกันและร่วมกับนักวิจัย/ นักวิชาการของ สกศ. อย่างใกล้ชิดตลอดเวลา โดยมีภารกิจและบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. ร่วมสนับสนุนส่งเสริมวิชาการให้กับนักวิจัยในพื้นที่และให้กับโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน โดยผ่านทางนักวิจัยในพื้นที่และผู้ประสานงานโครงการของ สกศ.

2. ร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่เฝ้าสังเกตการดำเนินงานปฏิรูปของโรงเรียน และของนักวิจัยในพื้นที่ ติดตามภาพรวมของการดำเนินโครงการทั้ง 250 โรงเรียนอย่างต่อเนื่องโดยการสื่อสารทางจดหมาย อิเล็กทรอนิกส์ เมาล์ โทรศัพท์ และโทรสารกับนักวิจัยและโรงเรียนเมื่อจำเป็น

3. ส่วนประชุมวิชาการระดับภูมิภาคเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการประเมินสรุปบทเรียนจากผลการดำเนินงานทั้ง 2 ระยะ รวมทั้งการวางแผนการปฏิบัติงานในระยะต่อไปของโรงเรียนนำร่องและนักวิจัยในพื้นที่

4. เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ผลการดำเนินงานของโรงเรียนนำร่องและของนักวิจัยในพื้นที่ และสังเคราะห์เป็นรูปแบบปฏิรูปการเรียนรู้ที่โรงเรียนได้ใช้ปฏิบัติให้ปรากฏผลเห็นชัดเจน แล้วนำเสนอเป็นผลงานหลัก 4 ฉบับ ของโครงการฯ (ศึกษารายละเอียดในหัวข้อวิธีการเก็บข้อมูลและประมวลผล)

5. ร่วมประชุมเพื่อรายงานผลการดำเนินงานโครงการฯ ต่อคณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และต่อคณะกรรมการอำนวยการโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการจากต่างประเทศ (Steering Committee) รวมทั้งการรายงานผล เมื่อสิ้นสุดโครงการฯ ต่อคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ศึกษารายละเอียดในหัวข้อการประสานงานโครงการฯ)

แหล่งข้อมูล เครื่องมือและการเก็บข้อมูล

การศึกษาวิจัยของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 4 คน เป็นการทำงานร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่ และนักวิชาการของ สกศ. โดยมีวิธีการเก็บข้อมูล และการใช้แหล่งข้อมูลหลักๆ ร่วมกันดังนี้

1. แหล่งข้อมูลเป็น 3 กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูล คือ

1.1 โรงเรียนนำร่อง ประกอบด้วยผู้บริหาร ครู บุคลากรอื่น นักเรียน ผู้ปกครอง และกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ศึกษานิเทศก์ของโรงเรียน และผู้แทนหน่วยต้นสังกัดที่ติดตามงานอย่างใกล้ชิดสม่ำเสมอ

1.2 นักวิจัยในพื้นที่ ประกอบด้วยหัวหน้าคณะ หรือผู้แทนคณะนักวิจัยในพื้นที่

1.3 นักวิจัย/ นักวิชาการของ สกศ. และผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งต่างก็ศึกษาติดตามการดำเนินงานของโรงเรียนนำร่อง ทั้ง 250 โรงเรียน จึงสามารถให้ข้อมูลเพิ่มเติมได้

2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่

2.1 แบบสอบถาม 8 ฉบับ

2.2 แบบบันทึกรายงานของโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน และของนักวิจัยในพื้นที่ 44 คณะ ประกอบด้วยแผนปฏิบัติการ และรายงานผลการดำเนินงานระยะที่ 1-2 และ

รายงานการวิจัยและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนฉบับสมบูรณ์

2.3 แบบบันทึกการตรวจเยี่ยมโรงเรียน

2.4 รายงานผลการประชุมปฏิบัติการระดับภูมิภาค 6 ครั้ง และ รายงานผลการประชุมนักวิจัยในพื้นที่ 1 ครั้ง ซึ่งประกอบด้วยรายงานของกลุ่มย่อยทั้งที่เป็นข้อเขียนและบันทึกจากรายงานปากเปล่า

2.5 แบบบันทึกการสัมภาษณ์แบบลึก

2.6 แบบบันทึกสาระจากการจัดกลุ่มสนทนา

2.7 รายงานการประชุมสะท้อนความคิด และการประชุมประสานงาน

3. วิธีการเก็บข้อมูล มีหลากหลายวิธี ดังนี้

3.1 การใช้แบบสอบถามกับโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน โดยให้ส่งกลุ่มตัวอย่างจากครู นักเรียน ผู้ปกครอง และกรรมการสถานศึกษาฯ และโดยผู้บริหารหรือผู้ช่วยของทุกโรงเรียน

3.2 การศึกษาเอกสาร ซึ่งประกอบด้วยแผนปฏิบัติการและรายงานผลการดำเนินงานทั้ง 2 ระยะ และรายงานผลการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังของ 250 โรงเรียน และของนักวิจัยในพื้นที่ 44 คณะ

3.3 การสมทบกับนักวิจัยในพื้นที่เยี่ยมโรงเรียนนำร่องสังเกตการดำเนินงานปฏิรูป และประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้รวมทั้งซักถามในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การเลือกโรงเรียน ได้จากการสุ่มเลือกแบบเจาะจง ให้ครบทุกภาค ทุกสังกัด ทุกขนาด และที่ตั้งของโรงเรียน

3.4 การจัดเวทีระดับภูมิภาค ก่อนเริ่มโครงการและเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานโครงการแต่ละระยะ สามารถเก็บข้อมูลได้หลายวิธี

3.4.1 การรายงานปากเปล่าในการประชุมกลุ่มย่อยของโรงเรียน และนักวิจัยในพื้นที่ รวมทั้งการรายงานผลเป็นโปสเตอร์

3.4.2 การรายงานเป็นข้อเขียนตามประเด็นคำถามเฉพาะเจาะจงในระหว่างการประชุมกลุ่มย่อย ทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้นกว่าที่ศึกษาจากเอกสารแผนปฏิบัติการและรายงานผลการดำเนินงานทั้ง 2 ระยะของทุกโรงเรียนและจากนักวิจัยในพื้นที่ทั้งหมด

3.4.3 การสัมภาษณ์แบบลึก (indepth interview) โดยสุ่มตัวอย่างจากกลุ่มโรงเรียนนาร่อง และกลุ่มนักวิจัยในพื้นที่

3.4.4 การจัดกลุ่มสนทนา (focus group) โดยสุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนนาร่อง และกลุ่มนักวิจัยในพื้นที่ วิธีการนี้ใช้เฉพาะหลังจากสิ้นสุดการดำเนินงานระยะที่ 2 เท่านั้น

3.5 การสะท้อนความคิดระหว่างนักวิชาการ สกศ. และผู้เชี่ยวชาญ ที่จัดขึ้นสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดโครงการ และการประชุมร่วมกับหน่วยงานต้นสังกัดเป็นครั้งคราว

นอกจากแหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูลหลัก ๆ ที่ใช้ร่วมกันแล้ว ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 4 คน ยังแยกเก็บข้อมูลเพิ่มเติมด้วยวิธีการเฉพาะ เพื่อให้ได้รายละเอียดตามลักษณะของงานปฏิรูปด้านที่ตนรับผิดชอบศึกษาวิจัย

การวิเคราะห์/ สังเคราะห์ข้อมูลและการประมวลผล

เนื่องจากประเภทของข้อมูลที่ได้เป็นทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการประมวลผลการศึกษาวิจัย จึงแยกตามประเภทของเครื่องมือและข้อมูลที่ได้ ดังนี้

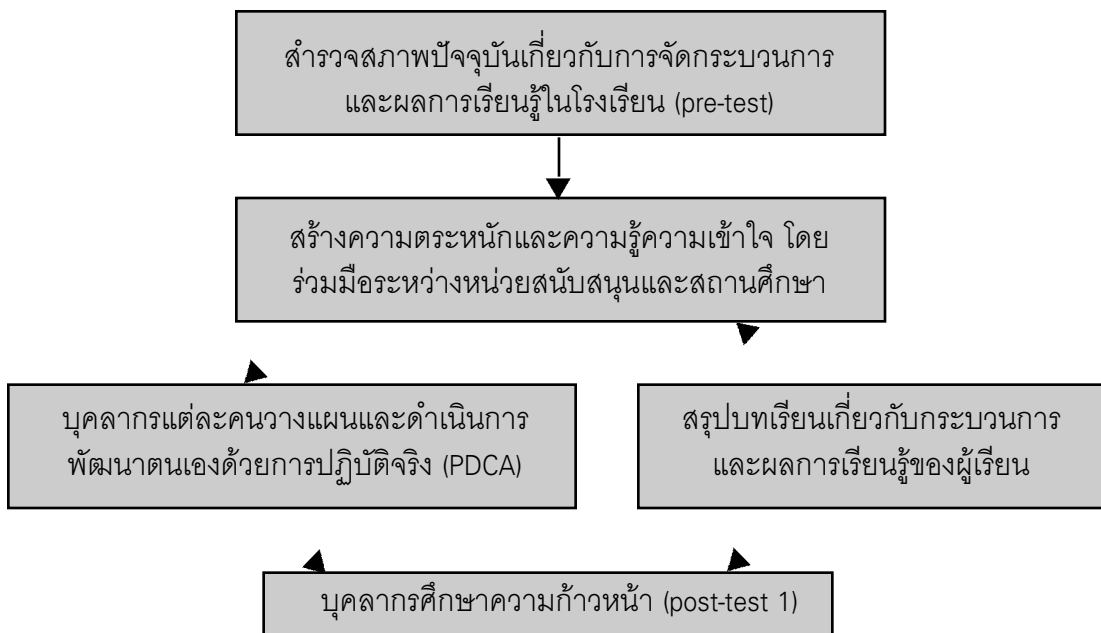
1. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ อยู่ภายใต้การดำเนินการของผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินโครงการ ซึ่งได้ใช้สถิติบรรยายและสถิติอนุมาน มีการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยตัวบ่งชี้ด้านการเรียนรู้ การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การประกันคุณภาพภายใน มีการวิเคราะห์เชิงเส้นระดับลดหลั่น การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์ความแปรปรวน และการวิเคราะห์โมเดลลิสมัล เพื่อตรวจสอบระดับการปฏิรูป ความตรงของระบบตัวบ่งชี้ และเพื่อศึกษาปัจจัย และเงื่อนไขที่มีผลต่อความสำเร็จของการปฏิรูปโรงเรียนตามลำดับ (ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในรายงานด้านการประเมินและการประกันคุณภาพภายใน)

2. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ อยู่ภายใต้การดำเนินงานของผู้เชี่ยวชาญทุกคน ที่ได้ใช้การวิเคราะห์สาระเนื้อหาในด้านที่ตนรับผิดชอบเป็นหลัก โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญร่วมกันในการประมวลผลคือการสังเคราะห์สรุปให้ได้รูปแบบที่จะเป็นแบบอย่างของการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จ ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อความสำเร็จของการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้/ การศึกษาทุกระดับ

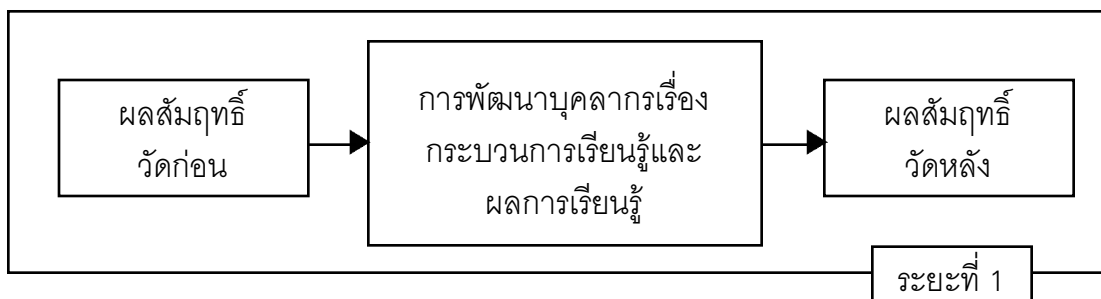
แผนการดำเนินงานและขั้นตอน

เมื่อได้กรอบความคิดและแนวทางการดำเนินงานโดยมีคำถามการวิจัยทั้ง 5 คำถามเป็นหลัก แผนการดำเนินงานและขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังของโรงเรียนเป้าหมายทั้ง 250 โรงเรียน จึงแบ่งได้เป็น 2 ระยะ แยกตามลักษณะการดำเนินงานที่โครงการฯ ได้วางไว้ ดังนี้

ระยะที่ 1 โรงเรียนพัฒนาบุคลากรทุกคนเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ของผู้เรียน (มกราคม - เมษายน 2544)

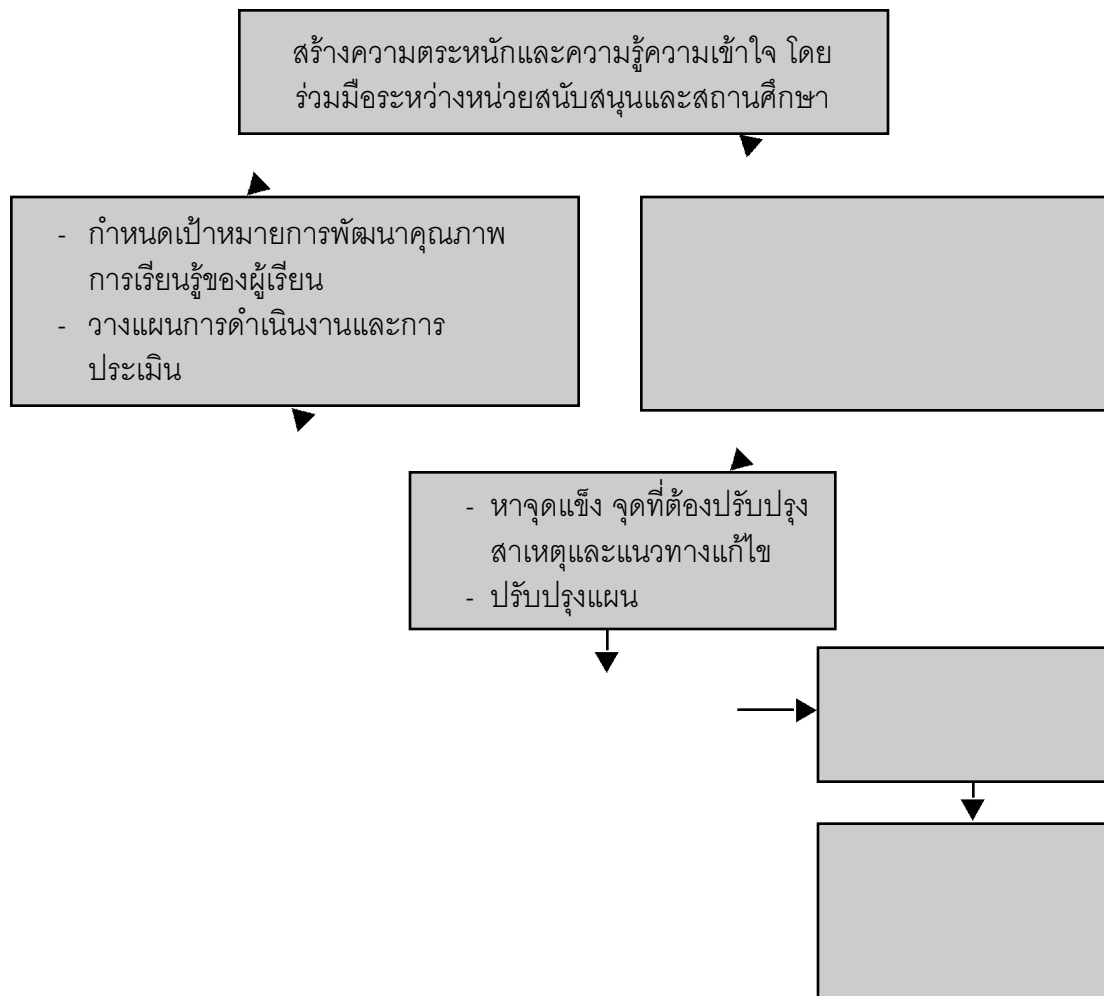
จากแผนภูมิขั้นตอนการดำเนินงานข้างต้น สามารถเขียนเป็นกรอบความคิดในการวิจัยอีกลักษณะหนึ่ง ได้ดังนี้

ภาพที่ 1.7 กรอบความคิดในการวิจัย ระยะที่ 1

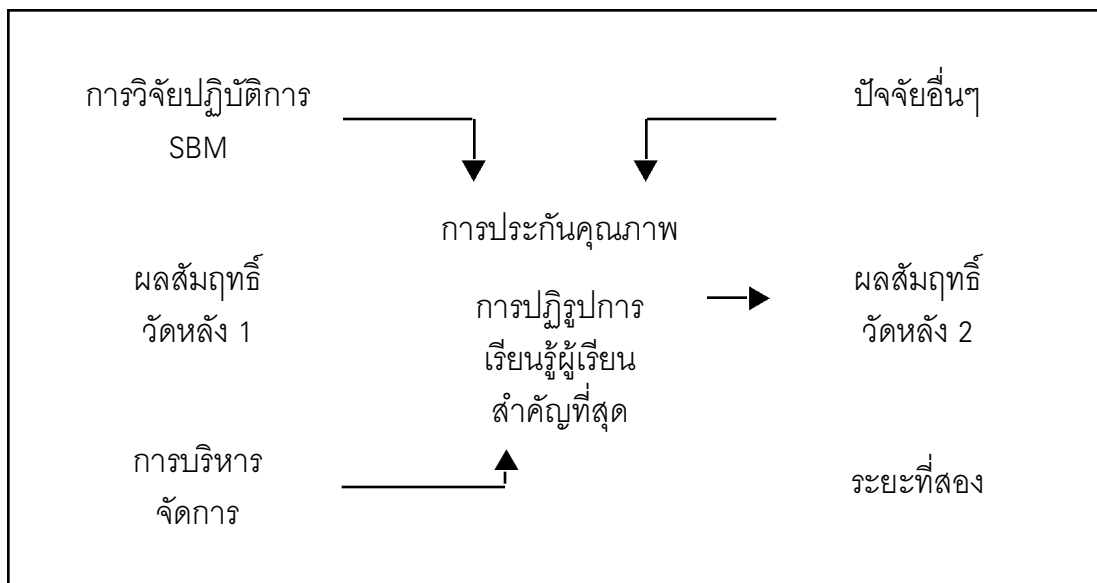
การดำเนินงานระยะที่ 1 นี้ โรงเรียนได้พัฒนาบุคลากรในเรื่องการเรียนรู้และผล การเรียนรู้ในส่วนนี้มีการวัดผลสัมฤทธิ์ครั้งแรก (Pre-test) เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสถานภาพ การเรียนรู้ของบุคลากรในโรงเรียน ก่อนที่จะมีการพัฒนาไปสู่ผลสัมฤทธิ์หรือผลที่เป็นผล ของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้/ การพัฒนาตนเองของครู และของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งโรงเรียนต้องวัด/ ประเมินผลเมื่อสิ้นสุดระยะที่ 1 (Pre-test 1)

ระยะที่ 2 โรงเรียนพัฒนากระบวนการเรียนรู้และระบบการประกันคุณภาพการ ศึกษาภายในเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน (พฤษภาคม-ตุลาคม 2544)

ภาพที่ 1.8 กรอบการดำเนินการวิจัย ระยะที่ 2

จากแผนภูมิขั้นตอนการดำเนินงานข้างต้น สามารถเขียนเป็นกรอบความคิดในการวิจัยอีกลักษณะหนึ่งได้ดังนี้

ภาพที่ 1.9 กรอบความคิดในการวิจัย ระยะที่ 2

การดำเนินงานระยะที่ 2 โรงเรียนทำงานปฏิรูปการเรียนรู้ต่อเนื่องจากระยะที่ 1 ให้เป็นระบบการประกันคุณภาพภายใน หรืออีกนัยหนึ่งคือ การพัฒนาตนเองของครูและผู้บริหารสถานศึกษาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานทั้งในระบบบริหารจัดการที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) การจัดการกระบวนการเรียนการสอนและการวัดประเมินผลการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด รวมทั้งงานด้านอื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยทั้งหลายทั้งปวง ส่งผลให้โรงเรียนมีคุณภาพตามเกณฑ์และมาตรฐานที่โรงเรียนเป็นผู้กำหนดเอง เพื่อเป็นการยืนยันในคุณภาพของโรงเรียนหรือการประกันคุณภาพภายใน โรงเรียนวัด/ประเมินผลสัมฤทธิ์ครั้งที่สอง (Post-test 2) เป็นผลสืบเนื่องจากการดำเนินงานครั้งก่อน เพื่อเก็บข้อมูลสำหรับตอบคำถามวิจัยของโครงการฯ ทั้ง 5 ข้อ

โดยสรุป จะเห็นได้ว่า คำถามวิจัยที่แยกเป็นตอน ๆ หรือกรอบความคิดแสดงความสัมพันธ์ที่ศึกษาแต่ละตอนในคำถามการวิจัยทั้ง 5 ข้อได้มารวมกันเป็นกรอบความคิด/แนวทางการวิจัยปฏิบัติการของโครงการที่เห็นความเชื่อมโยงกันชัดเจนในงานระยะที่ 2 จึงกล่าวได้ว่า งานทั้งสองส่วนคือ ในระยะที่ 1 และระยะที่ 2 นั้นได้ดำเนินการปฏิรูปหรือวิจัยปฏิบัติการไปพร้อม ๆ กัน

ผู้รับผิดชอบและหน่วยงานสนับสนุน

ผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานโครงการฯ นี้คือ

ส่วนกลาง

1. คณะนักวิจัย/นักวิชาการของสถาบันแห่งชาติเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ 1 (สปร.1) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ รับผิดชอบในฐานะเป็นหน่วยงานบริหารความช่วยเหลือทางวิชาการ และงบประมาณรวมทั้งการประสานความร่วมมือ การกำกับติดตามผลดำเนินงานโครงการในภาพรวมทั้งหมด

2. คณะผู้เชี่ยวชาญไทยของธนาคารพัฒนาเอเชียรับผิดชอบในการวิจัยและพัฒนาของโครงการฯ ดังนี้

2.1 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เลขา ปิยะอัศจรรย์ะ เป็นผู้เชี่ยวชาญรับผิดชอบร่วมกับ สปร. 1 ในด้านการบริหารความช่วยเหลือทางวิชาการและงบประมาณจากธนาคารพัฒนาเอเชีย ซึ่งเป็นเงินให้เปล่า (Block Grant) แก่โรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน และทำหน้าที่เป็นประธานคณะทำงานด้านวิชาการ (ศึกษารายละเอียดในหัวข้อการประสานความร่วมมือ) รวมทั้งเป็นนักวิจัยวิเคราะห์และประมวลผลการศึกษาด้านการปฏิรูปโรงเรียน และการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปโรงเรียนของนักวิจัยในพื้นที่ สรุปผลเป็นรายงานเรื่อง สถานภาพการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง : บทเรียนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Learning Process Reform Situation in the Pilot Schools : Lessons and Policy Recommendations)

2.2 ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ เป็นผู้เชี่ยวชาญรับผิดชอบด้านการปฏิรูปการเรียนรู้ ศึกษาวิเคราะห์และประมวลผลการศึกษานำเสนอเป็นรูปแบบที่โรงเรียนได้ปฏิบัติจริง ในรายงานเรื่อง การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง : รูปแบบที่คัดสรร (Learning Process Reform in the Pilot Schools : The Selected Models)

2.3 รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด เป็นผู้เชี่ยวชาญรับผิดชอบด้านการปฏิรูปการบริหารโรงเรียน ศึกษาวิเคราะห์และประมวลผลการศึกษานำเสนอเป็นรูปแบบการบริหารที่โรงเรียนได้ปฏิบัติจริง ในรายงานเรื่อง การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน : วิถีและวิถีไทย (School-Based Management : Thai Ways and Methods)

2.4 ศาสตราจารย์ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย เป็นผู้เชี่ยวชาญรับผิดชอบด้านการปฏิรูปการประเมินผลผู้เรียน การประกันคุณภาพภายในโรงเรียน และการประเมินโครงการในภาพรวม ศึกษาวิเคราะห์และประมวลผลนำเสนอเป็นรูปแบบการประเมินผลผู้เรียน

การประกันคุณภาพภายใน ที่โรงเรียนได้ปฏิบัติจริงรวมทั้งผลความก้าวหน้าและอุปสรรคในการปฏิรูปทั้งโรงเรียน ในรายงานเรื่อง กระบวนการปฏิรูปเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ : การประเมินและการประกัน (Reforming Process for Learning Quality Development : Assessment and Assurance)

ส่วนพื้นที่

1. โรงเรียนนำร่องเป็นโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 253 โรงเรียน จากทั่วประเทศ แต่หลังจากสิ้นสุดการดำเนินงานในระยะที่ 1 การพัฒนาตนเอง โรงเรียนจำนวน 3 โรงเรียน ในสังกัดของสำนักคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) ในภาคกลางขอลาออก เนื่องจากประสบปัญหาการขาดแคลนบุคลากร อันเป็นผลจากการเกษียณอายุของครู และการย้ายของผู้บริหาร จึงเหลือโรงเรียนนำร่อง จำนวน 250 โรงเรียน รับผิดชอบดำเนินการต่อในระยะที่ 2 ซึ่งสามารถจำแนกตามสังกัดและภูมิภาคได้ดังนี้

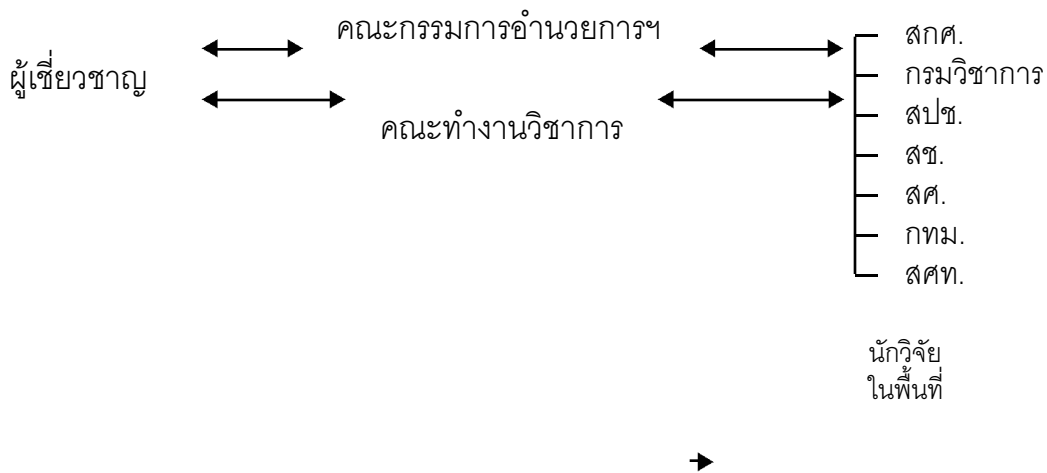
ภาค สังกัด	เหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	กลาง	ใต้	กรุงเทพ	รวม
สปช.	37	32	50	21	2	142
กรมสามัญฯ	13	26	17	13	4	73
เทศบาล	2	6	3	2	-	13
กทม.	-	-	-	-	5	5
ตชด,	-	1	-	1	-	2
เอกชน	2	2	5	3	2	14
กรมศาสนา	-	1	-	-	-	1
รวม	54	68	75	40	13	250

2. นักวิจัยในพื้นที่ 44 คณะ ประกอบด้วยคณะอาจารย์จากสถาบันราชภัฏ จำนวน 28 คณะ และจากคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ของมหาวิทยาลัย จำนวน 8 คณะ ศึกษาพิเศษของสำนักงานประถมศึกษาจังหวัด จำนวน 2 คณะ และนักวิชาการ/นักพัฒนา ขององค์กรพัฒนาเอกชน/มูลนิธิเด็ก จำนวน 1 คณะ

มีบทบาทหน้าที่ในความรับผิดชอบของกลุ่มบุคคลดังกล่าวข้างต้นทั้งส่วนกลางและส่วนพื้นที่เป็นไปตามที่ได้รายงานโดยละเอียดแล้วในหัวข้อวิธีการดำเนินงาน

การประสานความร่วมมือกับผู้ใช้ประโยชน์จากการวิจัย

ตามเงื่อนไขความช่วยเหลือของธนาคารพัฒนาเอเชีย และเพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการฯ ซึ่งจะเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากการศึกษาวิจัยและพัฒนาครั้งนี้มากที่สุด คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการจากต่างประเทศ (Steering Committee) ทำหน้าที่ดูแลดำเนินนโยบายการดำเนินโครงการฯ และให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้รับผิดชอบส่วนกลาง คณะกรรมการอำนวยการฯ ยังได้แต่งตั้งคณะทำงานวิชาการอีก 1 ชุด ให้ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือระหว่างผู้รับผิดชอบโครงการฯ ในส่วนกลาง และในส่วนพื้นที่ คณะกรรมการอำนวยการฯ ประกอบด้วยผู้บริหารระดับนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนนำร่อง และของหน่วยงานกลางจากกระทรวง ทบวง กรมที่เกี่ยวข้อง ส่วนคณะทำงานวิชาการประกอบด้วย นักวิชาการที่รับผิดชอบด้านการปฏิรูปการศึกษา/การเรียนรู้ และด้านการวางแผนของระดับกระทรวงและกรมหรือสำนักงานที่รับผิดชอบโรงเรียนนำร่องในสังกัด

ภาพที่ 1.10 แผนภูมิการประสานความร่วมมือ

ระยะเวลา

โครงการได้ดำเนินงานรวมระยะเวลาทั้งสิ้น 1 ปี 7 เดือน โดยแบ่งตามลักษณะของงานดังต่อไปนี้

กันยายน - ธันวาคม 2543	ระยะเตรียมการของ สกศ.
มกราคม - เมษายน 2544	ระยะที่ 1 <ul style="list-style-type: none"> - การทำความเข้าใจร่วมกันของทุกฝ่าย - การพัฒนาตนเองของโรงเรียนนำร่อง - การส่งเสริมสนับสนุนของนักวิจัยในพื้นที่ - การเตรียมการของผู้เชี่ยวชาญ
พฤษภาคม - ตุลาคม 2544	ระยะที่ 2 <ul style="list-style-type: none"> - การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของโรงเรียนนำร่อง - การติดตาม ร่วมเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมทำของนักวิจัยในพื้นที่ - การสนับสนุนส่งเสริมของผู้เชี่ยวชาญ และ สกศ. - การสรุปผลและเขียนรายงานของโรงเรียนและนักวิจัยในพื้นที่
พฤศจิกายน - ธันวาคม 2544	การวิเคราะห์ สังเคราะห์ผล และรูปแบบการดำเนินงานปฏิรูปด้านต่างๆ และการเขียนรายงานของผู้เชี่ยวชาญ
มกราคม - มีนาคม 2545	<ul style="list-style-type: none"> - การรายงานผลต่อ สกศ. และ ADB - การรายงานต่อคณะอนุกรรมการโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการจากต่างประเทศเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา และคณะทำงานวิชาการของโครงการโรงเรียนปฏิรูปฯ - การรายงานผลต่อคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ - การรายงานผลต่อกระทรวงศึกษาธิการ - การเผยแพร่ต่อสาธารณชน

งบประมาณและการสนับสนุนอื่นๆ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank) เป็นหน่วยงานสนับสนุนงบประมาณให้กับโครงการนี้ เป็นจำนวน US \$ 1,000,000 หรือประมาณ 45,000,000 บาท โดยแบ่งสัดส่วนจาก ADB เป็นจำนวน US \$ 700,000 หรือประมาณ 32,400,000 บาท และงบประมาณไทย US \$ 300,000 หรือประมาณ 12,600,000 บาท กระทรวงการคลังลงนามข้อตกลงรับความช่วยเหลือจาก ADB เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2544

ธนาคารพัฒนาเอเชีย ใช้งบประมาณเป็นความช่วยเหลือทางวิชาการแบบให้เปล่า (Technical Assistance) เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานทางวิชาการ 1) ผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ 3 คน ในด้านการพัฒนานโยบายการปฏิรูป การปฏิรูปครูศึกษา และการปฏิรูปการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา ตามลำดับ 2) ผู้เชี่ยวชาญฝ่ายไทย 4 คน ในการร่วมการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนกับโรงเรียนนาร่องและนักวิจัยในพื้นที่ 3) โรงเรียนนาร่อง 250 โรงเรียนได้รับงบประมาณจาก ADB โดย สกศ. เป็นผู้ดำเนินการจัดสรรให้กับทุกโรงเรียนโดยตรง 4) งบประมาณของ ADB ยังใช้ในการจัดประชุมสรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ร่วมโครงการทุกฝ่าย ทั้ง 4 ภูมิภาค การจัดทำรายงานของผู้เชี่ยวชาญและการเผยแพร่ผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนต่อสาธารณชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สนับสนุนทั้งงบประมาณและเอกสารวิชาการรวมทั้งสื่อวีดิทัศน์ สำหรับกิจกรรมหลัก 1) การดำเนินงานส่งเสริม สนับสนุนโรงเรียน ของนักวิจัยในพื้นที่ 44 คณะ 2) การปฏิรูปการเรียนรู้ของโรงเรียนนาร่องในระยะที่หนึ่งจำนวน 253 โรงเรียน และในระยะที่ 2 จำนวน 250 โรงเรียน 3) การจัดประชุมชี้แจงก่อนเริ่มดำเนินการใน 4 ภูมิภาค และการจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และประเมินผลการดำเนินงานระยะที่ 1 ใน 4 ภูมิภาค รวมทั้งการประชุมนักวิจัยในพื้นที่ทั้ง 44 คณะ 4) การจัดประชุมกับผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่าง ๆ การประชุมคณะอนุกรรมการโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการจากต่างประเทศเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา การประชุมคณะทำงานวิชาการของโครงการฯ และการประชุมกับผู้แทน ADB จากสำนักงานใหญ่ 5) การดำเนินงานวิชาการ ติดตามความก้าวหน้าของโครงการฯ การเยี่ยมโรงเรียนนาร่อง การร่วมประชุมภูมิภาค ของคณะ นักวิจัย/นักวิชาการของ สกศ. 6) วัสดุสำนักงาน อุปกรณ์และงบประมาณจัดทำรายงานและเอกสารวิชาการ ซึ่งมีการสนับสนุนให้กับทุกโรงเรียนและนักวิจัยในพื้นที่ทุกคนเป็นจำนวนมากกว่า 80 หัวเรื่อง ฯลฯ 7) การติดต่อสื่อสารและการประสานงานกับนักวิจัยในพื้นที่และโรงเรียนนาร่อง 8) การจัดทำข้อมูลของโครงการฯ เพื่อลง Web site ของ สกศ.

หน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนนำร่อง สนับสนุนโครงการนี้ 1) ในเชิงนโยบาย และแนวคิดแนวทางปฏิรูปในส่วนที่สอดคล้องกลมกลืนและเสริมกันและกันกับโครงการ อาทิ การวิจัยในชั้นเรียนของครู การประกันคุณภาพภายใน การทำแผนงบประมาณระบบ Performance Based Budgeting การยกย่องเชิดชูเกียรติครูที่มีผลงานดีเด่นและครูแกนนำ การพัฒนา/ อบรมครูและบุคลากรอื่น ๆ ของโรงเรียน 2) การส่งผู้แทนระดับกรม เขต และจังหวัด/ อำเภอ เข้าร่วมประชุมระดับชาติ ภูมิภาค และจังหวัดตามลำดับ 3) การร่วมติดตามความก้าวหน้า และประสานงานกับนักวิจัยในพื้นที่ ร่วมกันนิเทศและส่งเสริมสนับสนุนโรงเรียนนำร่อง รวมทั้งการขยายเครือข่ายของ โรงเรียนนำร่อง 4) ร่วมกับ สกศ. และผู้เชี่ยวชาญ ในการพัฒนาแนวคิดแนวทางเพื่อการขยายผลโดยหน่วยงานต้นสังกัด

หน่วยงานต้นสังกัดของนักวิจัยในพื้นที่ ได้แก่ สถาบันครุศึกษา สำนักงานการ ประถมศึกษาจังหวัด และองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งได้ให้ความร่วมมือสนับสนุนให้คณาจารย์ ศึกษานิเทศก์ และนักวิชาการร่วมเรียนรู้และทำงานส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ร่วมกับ โรงเรียนนำร่อง รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้บริหารและครูเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนา/ การเรียนรู้ที่สถาบันจัดขึ้นเป็นครั้งคราว

โรงเรียนนำร่อง ใช้ประสบการณ์ที่สะสมจากการพัฒนาโดยการส่งเสริมสนับสนุน ของหน่วยงานต้นสังกัด รวมทั้งทรัพยากรต่าง ๆ ของโรงเรียน ตลอดจนงบประมาณปกติที่ได้รับ สำหรับงานพัฒนาโรงเรียน มาร่วมในการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของโครงการ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ด้านปริมาณ

- ก. คณะบุคลากรจากสถาบันต่าง ๆ ที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้
1. โรงเรียน 250 โรงเรียน ประกอบด้วย นักเรียนประมาณ 224,500 คน ครู ประมาณ 10,100 คน และผู้บริหาร 250 คน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น เป็นจำนวนมาก
 2. คณาจารย์จำนวนประมาณ 80 คน จาก 28 สถาบันราชภัฏ 11 มหาวิทยาลัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และมูลนิธิเด็ก
 3. คณะนักวิชาการของ สกศ. จำนวน 20 คน
 4. คณะผู้เชี่ยวชาญ 4 คน

ข. ผลผลิตที่คณะบุคคลข้างต้นได้จัดทำขึ้น ดังนี้

1. รายงานวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เป็นรายงานของโรงเรียน 250 ฉบับ นักวิจัยในพื้นที่ 44 ฉบับ ผู้เชี่ยวชาญ 4 ฉบับ สกศ. 1 ฉบับ
2. เอกสารวิชาการจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับภูมิภาค จำนวน 4 ฉบับ พร้อมวีดิทัศน์ 6 ชุด 8 หัวเรื่อง และจากการประชุมนักวิจัยในพื้นที่ 2 ฉบับ
3. เอกสารตัวอย่างแผนการดำเนินงานสนับสนุนส่งเสริมโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของนักวิจัยในพื้นที่ จำนวน 1 ฉบับ
4. เอกสารวิชาการ นำเสนอตัวอย่างรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการปฏิบัติจริงของโรงเรียนนาร่อง 1 ฉบับ
5. เอกสารแนวทางการดำเนินงานโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
6. วีดิทัศน์เรื่อง ยุทธศาสตร์การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ด้านคุณภาพ

โรงเรียน

1. นักเรียนมีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์เรียนรู้ที่เป็นประโยชน์สามารถนำไปใช้ในชีวิตปัจจุบันและอนาคตได้ รวมทั้งมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของการเป็นคนดี เก่ง และมีความสุข
2. ครูมีคุณภาพสูงขึ้น ได้เรียนรู้และมีความสามารถในการวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน
3. ผู้บริหารมีคุณภาพ ได้เรียนรู้และมีความสามารถในการผสมผสานการประกันคุณภาพให้อยู่ในกระบวนการบริหาร การจัดการกระบวนการเรียนรู้ และการดำเนินงานทุกเรื่องของโรงเรียน
4. โรงเรียนทั้งโรงเรียนคำนึงถึงภารกิจหลัก คือการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นคุณภาพของนักเรียนเป็นสำคัญตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

5. โรงเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสถาบันครูศึกษาและชุมชนมากขึ้น
6. โรงเรียนมีคุณภาพสูงขึ้น สามารถผลิตองค์ความรู้ด้วยตนเองจากการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลัง

สถาบันครูศึกษา

1. สถาบันครูศึกษามีสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนมากขึ้น
2. คณาจารย์มีทักษะการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังเพิ่มขึ้น และได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสอนในสถาบัน
3. สถาบันครูศึกษาและคณาจารย์ร่วมกับโรงเรียนนาร่องได้สร้างเครือข่ายการเรียนรู้จากการวิจัยและพัฒนาให้เกิดขึ้นในพื้นที่รับผิดชอบ

หน่วยงานต้นสังกัด

1. โรงเรียนและบุคลากรในสังกัดสามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงโดยการเผยแพร่ประสบการณ์และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับโรงเรียนเครือข่ายและผู้ที่เกี่ยวข้อง
2. ได้แนวทางและรูปแบบการพัฒนาบุคลากรและการพัฒนาโรงเรียนทั้งโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

1. ได้สร้างองค์ความรู้ของประเทศเกี่ยวกับกระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ และการปฏิรูปสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. ได้สาระและข้อมูลจากฐานการปฏิบัติจริงสำหรับนำไปกำหนดนโยบายส่งเสริมสนับสนุนการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนและการปฏิรูปสถาบันครูศึกษา
3. ได้เครือข่ายสี่ประสาน คือ สกศ. สถาบันครูศึกษา โรงเรียน และหน่วยงานต้นสังกัดที่สามารถนำนโยบายปฏิรูปการเรียนรู้ไปดำเนินการเพื่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน สามารถแบ่งได้เป็น 5 ส่วน เชื่อมโยงกันดังนี้

- การเรียนรู้และการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- การปฏิรูปการเรียนรู้และการปฏิรูปโรงเรียน
- การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย
- กรอบแนวคิดและหลักการดำเนินงานโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

การเรียนรู้และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ความหมายของการเรียนรู้มี 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้ที่เป็นวิธีและกระบวนการที่ช่วยนำบุคคลไปสู่เป้าหมาย และการเรียนรู้ที่เป็นผลลัพธ์หรือเป้าหมายที่บุคคลต้องการ ความหมายทั้ง 2 ส่วนนี้มีความสัมพันธ์และส่งผลกระทบต่อกัน หากผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้ที่ดี เหมาะสมกับตนและมีประสิทธิภาพก็ย่อมจะเกิดความรู้ความเข้าใจในสาระ (know - what) และเกิดความรู้สึกรู้หรือเจตคติอันนำไปสู่การกระทำหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ (know - how) กระบวนการเรียนรู้ที่จะช่วยให้เกิดประสิทธิผลที่ดีต่อผู้เรียนก็คือ วิธีและกระบวนการเรียนที่ผู้เรียนได้มีโอกาสสร้างความหมาย ความเข้าใจในข้อเท็จจริง ข้อมูล ประสบการณ์หรือการกระทำต่าง ๆ ให้แก่ตนเอง โดยการจัดกระทำต่อสาระการเรียนรู้นั้น ๆ มิใช่เพียงการรับเข้ามาในสมองเป็นข้อมูลดิบให้จำและเชื่ออย่างง่ายดายดังนั้นการเรียนรู้

จึงเป็นกระบวนการที่แต่ละคนต้องดำเนินการเอง เป็นกระบวนการเฉพาะตน แต่อาศัยกระบวนการทางสังคมเข้ามาช่วย การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นช่วยกระตุ้นการเรียนรู้และขยายขอบเขตความรู้ของผู้เรียน การถาม - ตอบ ช่วยกระตุ้นการคิด การแลกเปลี่ยนข้อมูลและมุมมองที่ต่างกัน ช่วยให้ได้ข้อความที่กว้างขึ้น การทำงานด้วยกันเป็นการเรียนรู้เพื่อตรวจสอบและปรับความรู้ ทักษะและพฤติกรรมของตนให้เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นทั้งกระบวนการทางปัญญาและกระบวนการทางสังคมที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความตื่นตัว ใฝ่รู้ และมีความสุขผูกพันกับสิ่งที่เรียนรู้เพราะผู้เรียนได้ทั้งการรับรู้และการแสดงออกจากการลงมือกระทำ (ทิสนา แชมมณี, 2544 ก.)

จากความหมายและลักษณะของการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า และเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิตของบุคคล ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย “ทั้งนี้เพราะกระบวนการสร้างความรู้จะดำเนินไปเรื่อย ๆ ตลอดเวลา เนื่องจากบุคคลรับสิ่งเร้าเข้ามาทางประสาทสัมผัสตลอดเวลา ทุกครั้งที่มีการสร้างความรู้เกิดขึ้น โครงสร้างทางสติปัญญาของบุคคลจะปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต และเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา สถานที่ ไม่จำกัดว่าจะเกิดขึ้นในเฉพาะห้องเรียนเท่านั้น” (ทิสนา แชมมณี, 2544 ก :13) การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงมีความจำเป็นมากที่สุดในสังคมที่ต้องการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

หลักศาสนาพุทธสอนว่าการเรียนรู้ที่จำเป็นที่สุดเบื้องต้น คือ การเรียนรู้ให้รู้จักตนเอง รู้จักตรวจสอบความคิดและการกระทำของตน และรู้จักสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมรอบตัว การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนกับบุคคลอื่นอย่างเหมาะสมราบรื่น และการมีปฏิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่มากกระทบประสาทสัมผัสอย่างถูกต้อง จะทำให้บุคคลนั้นมีพลังความคิดพร้อมที่จะทำงาน จิตใจที่ผ่อนคลายไม่เคร่งเครียด อารมณ์ที่เป็นสุขอันเกิดจากการรู้จักตนเอง ไม่ยึดติดกับความเป็นส่วนตน มีผลทำให้คนเรามีความสามารถในการรับรู้และปรับตัวต่อสิ่งรอบ ๆ ตัวได้ตลอดเวลา รวมทั้งเกิดแรงจูงใจให้เรียนรู้สิ่งอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นการเรียนรู้ที่ช่วยให้บุคคลนั้นมีพัฒนาการเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาและยั่งยืนตลอดชีวิต (แก้ว ขวัญ, 2544; ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์ และคณะ, 2544)

การปฏิรูปการเรียนรู้และการปฏิรูปโรงเรียน

การปฏิวัติชาติและการพัฒนาประเทศเพื่อให้อยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีในสังคมโลกที่ปัจจุบันเป็นสังคมที่เน้นความรู้เป็นฐานการพัฒนา ต้องกระทำโดยคนไทยที่มีความรู้ความสามารถ รวมถึงคุณลักษณะและทักษะต่าง ๆ ที่ต้องรับกับความเจริญของเทคโนโลยีความก้าวหน้าทางวิชาการ และการเปลี่ยนแปลงที่มีความซับซ้อนมากขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับแรกของประเทศไทย ที่เน้นให้การศึกษาเป็นยุทธศาสตร์หลักในการสร้างคนเพื่อสร้างชาติ จึงได้เปิดมิติใหม่ในวิถีคิดและวิธีจัดการศึกษา ทั้งเนื้อหา กระบวนการและจิตวิญญาณที่มุ่งหวังให้ทุกส่วนของสังคมไทยสนับสนุนส่งเสริมและรับผิดชอบให้เกิดการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการทางปัญญาของคนไทยทุกคนอย่างแท้จริง (อมรวิเศษ นาคกรทรรพ, 2544)

ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และตามสภาพความต้องการของชาติในปัจจุบัน ครู ผู้บริหารสถานศึกษา รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ จะต้องเปลี่ยนแปลงกรอบความคิด ทักษะคติ และพฤติกรรมของตนที่เกี่ยวกับ “การเรียนรู้” เสียใหม่โดยตัวเองต้องเป็นผู้เรียนด้วยตามหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต และควรเป็นผู้เรียนที่มีประสบการณ์ในการแสวงหาความรู้ นำสาระมาคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ แปะปัญหาสถานการณ์ และลงมือปฏิบัติจริงเพื่อสร้างความรู้หรือแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง การพัฒนาครู ผู้บริหารสถานศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาจึงไม่อาจทำได้ด้วยการสั่งการ ชี้แนะ แจกคู่มือ หรือจัดอบรมสัมมนา ให้เรียนรู้จากการรับฟังการถ่ายทอดความรู้ ความคิดจากวิทยากรทางเดียว แล้วคาดหวังให้ผู้ผ่านการอบรมเปลี่ยนแปลงหรือเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ (วิทยากร เชียงกูล, 2544)

จากการดำเนินงานยกย่องเชิดชูเกียรติครูผู้สอนที่มีผลงานการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้มีการค้นพบครูดี ครูเก่งที่ล้วนตระหนักว่าตนก็เป็นผู้เรียนคนหนึ่งที่สามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้ เป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนมีความสุขกับการเรียนรู้แล้วนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนของตน ครูเหล่านี้ได้ช่วยกันแก้ไขภาพที่ว่าครูไทยมักไม่ค่อยคิด หรือคิดเองไม่ค่อยเป็น ต้องจำและทำตามคนอื่น การตอบแทนที่ครูผู้มีพลังปัญญาในการเรียนรู้ด้วยตนเองต้องการจากผู้บังคับบัญชาคือ ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ไม่สามารถเกิดได้ด้วยการสั่งการหรือการใช้อำนาจ แต่สามารถเกิดได้ด้วยการให้โอกาสเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเพื่อนครูและนักวิชาการอื่น ๆ การมีแหล่งและสื่อเรียนรู้ที่หลากหลายและเข้าถึงได้โดยสะดวกตลอดเวลาและหากจะได้รับการฝึกอบรม ๆ นั้นจะต้องเน้นพื้นฐานความสามารถ หรือเป็นวิธีการ

อบรมที่เน้นผลของการอบรมว่าผู้เรียนจะทำอะไรได้บ้าง มากกว่าเวลาจำนวนที่ใช้ในการอบรม ครูต้องการรูปแบบและเทคนิคการเรียนรู้เพื่อฝึกให้ตัวเองคิดเอง คิดเป็น และทำเป็น เพื่อเป็นฐาน นำไปสู่การฝึกนักเรียนของตนต่อไป

มาตรา 30 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้พยายามแก้ไขกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย โดยมีการนำการวิจัยไปเชื่อมโยงกับการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ปัญญา การวิจัย เป็นการสร้างพลังอำนาจให้ตนเอง (empowerment) เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาหรือหาคำตอบแบบใหม่โดยวิธีการที่เชื่อถือได้และยอมรับในศาสตร์นั้น ๆ (ประเวศ วะสี, 2544 ; อุทุมพร จามรมาน, 2544) ในขณะที่นักวิชาการและกฎหมายให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์การวิจัย และผู้มีอำนาจในการตัดสินใจของฝ่ายจัดการศึกษาเห็นชอบว่าครูผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน อันจะส่งผลให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพได้ ครูประจำการส่วนใหญ่กลับกำลังเป็นทุกข์หนัก ทั้งนี้เป็นเพราะความเข้าใจของครูและของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ว่า การทำวิจัยในชั้นเรียนหรือในโรงเรียนตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ ต้องทำให้เหมือนกับการทำวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งเป็นการมองการวิจัยที่ไกลตัวและเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน ความเข้าใจดังกล่าวคลาดเคลื่อนจากเจตนารมณ์ของกฎหมาย และจากภารกิจความรับผิดชอบของครูและสถานศึกษาที่ต้องมุ่งอบรมสั่งสอนและพัฒนานักเรียน การวิจัยในชั้นเรียนโดยครูผู้สอนและในโรงเรียนโดยผู้บริหารสถานศึกษาและคณะ จึงเป็นการศึกษาค้นคว้าหาแนวทางแก้ปัญหาของนักเรียนทุกด้าน รวมทั้งพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ได้ผลตามที่วางเป้าหมายไว้ เป็นการประกันคุณภาพการทำงานของโรงเรียน ส่วนการทำวิจัยที่เหมือนวิทยานิพนธ์หรือการวิจัยทางการศึกษาเป็นการวิจัยที่ทำโดยผู้ที่ต้องการสำเร็จการศึกษาหรือนักวิจัยทางการศึกษา และเป็นการวิจัยที่ผู้ทำต้องการเวลามากพอในการศึกษาค้นคว้าที่ซับซ้อนกว่า และต้องการข้อมูลรวมทั้งแหล่งที่กว้างและมีปริมาณมากกว่า ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ครูไม่มีเวลาเพียงพอ และเป็นภาระไม่ถูกต้องที่จะนำเวลาในการดูแลอบรมสั่งสอนนักเรียนไปใช้ในการวิจัยที่ผิดบทบาทหน้าที่ของตน ดังนั้นครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับทุกส่วน ควรจะต้องทำความเข้าใจเสียใหม่เกี่ยวกับบทบาทการทำวิจัยของครูและผู้บริหารสถานศึกษา และพร้อมสนับสนุนส่งเสริมทั้งด้านวิธีการ ขวัญกำลังใจ และการจัดสรรเวลา/โอกาสรวมทั้งทรัพยากรที่ เหมาะสม เพื่อให้มีการทำวิจัยเพื่อแก้ไขตนเอง นักเรียนบางคนครูบางคน และปัญหาบางเรื่องในห้องเรียน/โรงเรียน ผลจากการแก้ปัญหาทั้งหลายอาจจะเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ สุดท้ายผู้วิจัยสามารถนำผลงานทั้งหลายไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตน เช่น การขอผลงาน ขอความดีความชอบจากหน่วยงานต้นสังกัดได้ (อุทุมพร จามรมาน, 2544)

ผู้ที่จะสนับสนุนและสนองตอบความต้องการของครูและโรงเรียนได้คงจะไม่มีแต่ผู้บังคับบัญชา หรือผู้ร่วมงานอื่น ๆ เท่านั้น แต่ควรจะรวมถึงผู้ที่เป็นครูของครูของผู้บริหารสถานศึกษา หรือคณาจารย์ในสถาบันครุศึกษาซึ่งมีหน้าที่พัฒนาครูและผู้บริหารการศึกษา ทั้งก่อนและระหว่างประจำการ ซึ่งท่านทั้งหลายล้วนแต่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์เฉพาะของตน แต่เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของ “ครูของครู” ในการปฏิรูปการเรียนรู้แล้ว ไม่ควรจะต่างไปจาก “ครูของนักเรียน” ในเรื่องของการเปลี่ยนวิธีคิด ทักษะคิด และพฤติกรรมในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มองกว้างและเป็นสหสาขาวิชามากขึ้น รวมทั้งวิธีการฝึกอบรมผู้ที่จะเป็นครูและผู้บริหารการศึกษาในอนาคตและในปัจจุบัน

หน้าที่ของคณาจารย์ระดับอุดมศึกษานอกจากการสอนแล้ว คือ การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ค้นหาวิธีการแก้ปัญหาหรือการหาคำตอบใหม่ ๆ และการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนหรือสังคมทั่วไป จึงมีคณาจารย์เป็นจำนวนมากได้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวนี้ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ส่วนหนึ่งยังเป็นไปในทางที่เน้นทฤษฎีมากกว่าปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยหรือบริการวิชาการ นอกจากนี้สาระเนื้อหาส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อมโยงหรือตรงกับความต้องการหรือสภาพของชุมชนท้องถิ่นที่องค์กรและคณาจารย์เป็นสมาชิกอยู่น้อยมาก หากมีเครือข่ายหรือผู้ที่ร่วมงานด้วยก็จะเป็นไปในลักษณะของการเป็นผู้ตั้งรับหรือให้ข้อมูลข่าวสารมากกว่าการเป็นหุ้นส่วนทางวิชาการเพื่อร่วมเรียนรู้ ร่วมตัดสินใจ หรือแก้ปัญหาและร่วมภาคภูมิใจในผลงาน/ ผลลัพธ์ที่ได้เท่า ๆ กัน

อย่างไรก็ตามในยุคปฏิรูปการเรียนรู้ปัจจุบัน ได้มีความตื่นตัวทั้งฝ่ายโรงเรียน/สถานศึกษา และหน่วยงานที่ให้ความสนับสนุนทางวิชาการในการสร้างความร่วมมือทำการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ บางแห่งมีการจัดตั้งเป็นเครือข่ายพันธมิตรโรงเรียน และสร้างระบบการพัฒนาแผนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่าย นักวิจัยเครือข่ายพันธมิตรมีบทบาท อาทิ การเยี่ยมชมโรงเรียนและให้คำแนะนำหรือฝึกอบรมเมื่อครูมีความต้องการพัฒนาตนเอง หลังจากมีการแสดงเจตจำนง และมีการทำความเข้าใจร่วมกันอย่างชัดเจนแล้ว ผู้เชี่ยวชาญอาจจะเข้ามาช่วยการวางแผนและกำหนดงานภายในโรงเรียนด้วยความร่วมมือกันกับผู้บริหารและบุคลากรทุกฝ่ายของโรงเรียน/สถานศึกษา (ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์, 2544)

การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดหลักการจัดการศึกษาหรือการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยึดคุณค่าและประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับเป็นสำคัญ การถือว่า “ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด” มิได้หมายความว่ากฎหมายละเลยความสำคัญของครู ผู้บริหาร พ่อแม่ ผู้ปกครอง เพราะตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ตามหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้เรียนคือคนไทยทุกคนทั้งประเทศ ดังนั้นในการปฏิรูปการเรียนรู้ทุกคนไม่ว่าเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ มีบทบาทหน้าที่หรืออยู่ในฐานะใดก็ตาม ล้วนแต่มีความสำคัญที่สุด โดยที่ต่างฝ่ายต่างต้องเกื้อกูลสนับสนุน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ความสามารถให้แก่กัน จนเกิดการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์คุณประโยชน์ต่อส่วนตนและส่วนรวม (ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์, 2544)

อย่างไรก็ตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ มีเจตนาให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงผู้เรียน (โดยเฉพาะผู้เรียนที่เป็นเด็กเยาวชน) ในฐานะเป็น “คน” มีชีวิตจิตใจ ศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพที่จะเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ รวมทั้งมีสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกับผู้อื่นในสังคมไทย และสังคมโลก ดังนั้นการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ การสอน และการบริหารการจัดการ จึงควรกำหนดให้เด็ก/ เยาวชน/ นักเรียน เป็นศูนย์กลางความสนใจร่วมกันหรือเป็นเป้าหมายปลายทางที่จะได้รับผลการปฏิรูปทั้งในฐานะเป็นคนแต่ละคน (ปัจเจกชน) และเป็นสมาชิกของกลุ่มคน (สังคม) (เลขา ปิยะอัจฉริยะ และคณะ, 2544)

ทิศนา แคมมณี และคณะ (2544) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นหลักหรือแนวคิดในการสอนไม่ใช่วิธีการสอนหรือแนวทาง การนำหลักหรือแนวคิดไปปฏิบัติครูต้องคิดหรือแสวงหาแนวทางและวิธีการสอนที่ชัดเจนและเหมาะสมมาใช้ ซึ่งเท่าที่ปรากฏจัดได้เป็นหลายลักษณะหรือแนวทาง อาทิ หากจัดกลุ่มการเรียนการสอนตามบทบาทสำคัญและเวลาที่ใช้เป็นเกณฑ์ก็จะได้ 3 ประเภทดังนี้

1. ลักษณะหรือสภาพการเรียนการสอนที่ครูมีบทบาทมากต่อการเรียนรู้ของนักเรียน โดยครูเป็นฝ่ายตื่นตัวและใช้เวลาการเรียนการสอนมากกว่านักเรียน จึงเรียกได้ว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้สอน/ ครูเป็นศูนย์กลาง
2. ลักษณะหรือสภาพการเรียนการสอนที่นักเรียนมีบทบาทมากต่อการเรียนรู้ของตนเอง โดยเป็นฝ่ายตื่นตัวและใช้เวลาการเรียนการสอนร่วมกับเพื่อนนักเรียน กับครู และกับตัวเอง จึงเรียกว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียน/ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

3. ลักษณะหรือสภาพการเรียนการสอนที่สื่อและเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของนักเรียนหากขาดไปก็จะไม่เกิดการเรียนรู้ได้ จึงเรียกว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนที่จัดสื่อและเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลาง

การจัดกลุ่มของลักษณะการเรียนการสอนที่คุ้นเคยกันมากนอกจากทั้งสามลักษณะที่กล่าวแล้วข้างต้น คือ การใช้ทักษะกระบวนการเป็นเกณฑ์ก็จะเรียกว่า แบบเน้นกระบวนการแก้ปัญหา แบบเน้นกระบวนการคิด แบบเน้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นต้น และถ้าใช้ประเภทของเนื้อหาสาระเป็นเกณฑ์การจำแนกก็จะเรียกว่า แบบเน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย หรือทักษะพิสัย แบบเน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ แบบเน้นการบูรณาการ เป็นต้น

เนื่องจากไม่มีลักษณะหรือสภาพการเรียนการสอนใดดีเลวกว่ากัน หรือมีถูก มีผิด แท้จริงแล้วความดีความถูกต้องเหมาะสมขึ้นอยู่กับความสามารถของครูผู้สอนที่จะต้องรู้จักทั้งการแสวงหา เลือกรู้ และสร้างสรรค์สืบค้นหาใหม่อย่างเข้าใจหลักการและแนวคิดของรูปแบบการเรียนการสอนหนึ่ง ๆ รวมทั้งเทคนิควิธีการหรือสื่อที่จะเข้ามาช่วยการเรียนการสอนด้วย ทั้งหมดจะต้องเป็นไปอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ ความต้องการ/ความสนใจซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะลีลาการเรียนรู้อะไรและความสามารถของนักเรียน และสถานการณ์ของการเรียนการสอนในช่วงเวลานั้น ๆ ด้วยการใช้การวิจัยและการพัฒนา จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญของครูผู้สอน

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนี้ การปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียน จึงควรเป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่มีผลการเรียนรู้และคุณภาพทุกด้านของนักเรียนเป็นเป้าหมาย และมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยใช้การวิจัยปฏิบัติการเป็นแผนยุทธศาสตร์หลัก กำหนดแนวทางให้ครูผู้สอนทำวิจัยทุกคนและสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน (การวิจัยในชั้นเรียน) และการวิจัยแบบรวมพลังเป็นตัวเสริม เพื่อให้ทุกคนในโรงเรียน/สถานศึกษายอมรับและมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงเพราะได้ร่วมมือร่วมใจเป็นหนึ่งเดียวกันในการวิจัย และได้รับผลการพัฒนาไปพร้อมกัน การปฏิรูปทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนหรือเพื่อนักเรียนผู้สำคัญที่สุดจึงจะเกิดขึ้นได้ ดังนั้นการปฏิรูปการเรียนรู้จึงกำหนดให้โรงเรียนเป็นฐานปฏิบัติการของการปฏิรูปหรือการพัฒนาการเรียนรู้อีกองบัญชาการปฏิรูปที่สำนักงานของผู้บริหาร มีผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้บัญชาการ ครูผู้สอนเป็นขุนพล คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ผู้แทนชุมชน และคณาจารย์ นักวิชาการของหน่วยงานสนับสนุนวิชาการหรือของหน่วยงานต้นสังกัดเป็นกองหนุนสำคัญ (ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์, 2544 ; นางลักษณีย์ วิรัชชัย และคณะ, 2544)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย

การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้และการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ถึงแม้ว่าจะยังมีไม่มากนัก แต่ที่มีอยู่และดำเนินการวิจัยเสร็จแล้วได้ให้สาระความรู้และประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งที่เป็นการศึกษาเฉพาะเรื่อง และที่เป็นชุดโครงการใหญ่มีผลการศึกษาลายเรื่องสามารถแบ่งเป็นหัวข้อได้ดังต่อไปนี้

- ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
- การมีส่วนร่วมของนักวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญภายนอกในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
- รูปแบบการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์ และคณะ (2538) ได้ศึกษาประสิทธิภาพการใช้ครู พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดที่จะเอื้อให้ครูมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษามีอิทธิพลต่อการสร้างโอกาสและกระตุ้นให้ทุกคนในโรงเรียนโดยเฉพาะครูและนักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกัน ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีลักษณะเป็นผู้นำ มีความรู้และความตั้งใจสามารถสร้างเสริมสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นแหล่งวิทยาการ มีการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองและทุกฝ่ายในชุมชน ทำให้บรรยากาศในโรงเรียนส่งผลดีต่อการปฏิบัติงานของครูอันส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนในที่สุด ดังนั้นการพัฒนาระบบการบริหารโรงเรียน/สถานศึกษา จึงเป็นส่วนสำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ในระดับโรงเรียน

ทิตนา เข้มมณี และคณะ (2544) ศึกษาแบบพหุกรณีในโรงเรียน 11 โรงเรียน แบ่งเป็นกลุ่มดำเนินการได้รับความสำเร็จระดับหนึ่งจำนวน 7 โรงเรียน และกลุ่มที่มีความพยายามในการดำเนินงานไปบ้างแล้วแต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ 4 โรงเรียน แต่ละโรงเรียนหรือกรณีสามารถเป็นตัวแทนครอบคลุมการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกระดับ ทุกสังกัด ทุกพื้นที่ และทุกสภาพ และปัจจัยที่ต่างกัน จากการสัมภาษณ์เจาะลึก การจัดกลุ่มสนทนา การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสำรวจสอบถาม และการศึกษาจากเอกสารทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน คือ ผู้บริหาร ซึ่งต้องมีความจริงใจและตั้งใจจริงเพื่อ

ประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ โรงเรียนต้องมีแนวคิดหลักและจุดร่วมในการพัฒนา มีระบบการนิเทศภายใน มีการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง เน้นการมีส่วนร่วมของทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง มีการส่งเสริมการเรียนรู้ของครู ซึ่งต้องมีหลากหลายเพียงพอและต่อเนื่อง ครูมีคุณสมบัติและความพร้อมในการพัฒนาการเรียนการสอน มีความเป็นมิตรกับนักเรียน และส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นสำคัญ โดยผู้ปกครองและชุมชนเข้าใจวิธีการของครู และโรงเรียน และสามารถมีส่วนร่วมในการปฏิรูป ผู้ปกครองและชุมชนจึงมีโอกาสเรียนรู้ไปพร้อมกันด้วย คณะผู้วิจัยยังได้เสนอแนะว่าโรงเรียนควรสำรวจตรวจสอบว่า ตนมีปัจจัยดังกล่าวหรือไม่ หรือมีมากน้อยเพียงใด เพื่อที่จะได้มีจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปที่ถูกต้องและสามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคได้ตรงประเด็นและรวดเร็ว

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

สำลี ทองธิว และคณะ (2544) ได้วิเคราะห์และสรุปผลการศึกษาค้นคว้าจากวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ของโรงเรียนเพื่อให้เอื้อต่อการสร้างแนวร่วมกับชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เพื่อจัดประสบการณ์ที่สอดคล้องกับชีวิตจริงให้กับนักเรียนและเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งด้วย

โรงเรียนหรือสถานศึกษาโดยสถานภาพเป็นเครือข่ายหนึ่งของชุมชนที่มีทั้งศักยภาพและทุนทางสังคม ในชุมชนชนบทโรงเรียนจะเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางวัฒนธรรมและหรือให้บริการทางวิชาการในลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่คนในชุมชน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ยังมีโรงเรียนส่วนหนึ่งของสังคมไทยที่อาจจะยังไม่สามารถแสดงบทบาทนี้ได้เต็มที่ หรือถ้าทำอยู่ก็ยังขาดประสิทธิภาพไม่ได้ผลตามเป้าหมายเต็มที่นัก ในทางกลับกันชุมชนอันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนก็เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าต่อนักเรียนได้ เพราะมีทั้งศักยภาพและทุนทางสังคมเช่นเดียวกัน ซึ่งโรงเรียนควรใช้เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้จักชีวิตของตนตามวิถีของคนในชุมชนซึ่งเป็นคนที่พวกเขาจะต้องได้พบคุ้นเคย หรือทำงานด้วยกันในอนาคต

อย่างไรก็ตามหน้าที่หลักสำคัญของโรงเรียนไม่ได้อยู่ที่การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน แต่อยู่ที่ว่าโรงเรียนและชุมชนจะสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างไร เพื่อให้เกิดความสัมพันธที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ ซึ่งหากกระทำต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพแล้ว ผู้ที่จะได้รับประโยชน์สูงสุดคือนักเรียนที่จะเกิดความเข้าใจ รู้จัก ใกล้ชิด อันจะนำไปสู่ความรัก ผูกพัน

หวงแหวน ชุมชนของตนมากขึ้น และที่สำคัญคือ เกิดความรับผิดชอบต่อการทำหน้าที่สมาชิกที่ดีของสังคม ซึ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์นี้ เป็นหน้าที่ของโรงเรียนและการศึกษาที่จะต้องปลูกฝังและสนับสนุนให้เกิดขึ้นกับนักเรียนทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในระดับหรือประเภทการศึกษาใด

นักวิจัยได้รายงานว่ ในปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่เกิดขึ้นมาก คือ การสร้างแนวร่วมที่ชุมชนเป็นสถานที่ให้ความรู้และประสบการณ์ต่อนักเรียน ตัวอย่างกิจกรรมการให้นักเรียนศึกษาความต้องการ ปัญหาและ/ หรือสภาพบริบทรวมทั้งเอกลักษณ์ ประวัติความเป็นมาของชุมชน นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกทักษะด้านภาษา สังคม การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียนสาระที่เป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นต้น นักวิจัยเสนอว่า ลักษณะการเรียนการสอนที่จะใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือใช้ปัญหาและกรณีในชุมชนเป็นสาระให้นักเรียนเรียนรู้ (1) สมาชิกในชุมชนทุกคนหลากหลายอาชีพควรมีโอกาสมีส่วนร่วมเพื่อสร้างฐานประสบการณ์ที่หลากหลายให้แก่นักเรียน (2) การจัดการเรียนการสอนต้องเป็นระบบที่มีคุณภาพต่อเนื่อง จึงควรมีการวางแผนและทำงานด้วยกันทุกชั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ หลักสูตรหรือกิจกรรม/ โครงการ การนำไปลงมือปฏิบัติ จนถึง การประเมินผลและการปรับปรุง ชุมชนจึงจะสามารถระบุและนำศักยภาพและทรัพยากรมาสนับสนุนได้อย่างเต็มที่ (3) แนวร่วมในการเรียนรู้ทั้งครู ผู้บริหาร สมาชิกของชุมชน รวมทั้งนักเรียนจะต้องมีวิสัยทัศน์เกี่ยวกับเป้าหมายการเรียนรู้และการพัฒนาของผู้เรียนตรงกัน ดังนั้นการสร้างความตระหนักความเข้าใจร่วมกัน รวมทั้งการปรับวิสัยทัศน์ให้สอดคล้องและปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทในชุมชน จะช่วยให้การเรียนรู้มีคุณภาพอย่างแท้จริง (4) เนื่องจากความหลากหลายของประสบการณ์ ศักยภาพ หรือความคิดเห็น โรงเรียนจำเป็นต้องแสดงออกถึงการให้เกียรติความแตกต่าง และจัดให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่ทุกคนรวมทั้งนักเรียนจะเรียนรู้ร่วมกันว่า หากมีวิสัยทัศน์ร่วมกันแล้ว กระบวนการปฏิบัติที่จะนำไปสู่เป้าหมายเดียวกัน มีได้หลายทาง และสามารถปรับเปลี่ยนได้หากล้มเหลว

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การสร้างแนวร่วมที่จะเป็นประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน ไม่ใช่เพียงการที่โรงเรียนเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามาทำหน้าที่ช่วยส่งเสริมภาคปฏิบัติ หรือให้ความรู้แก่นักเรียนตามแต่ที่ครูและผู้บริหารคิดว่าจำเป็นชั่วคราว ดังเช่นที่นิยมปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ นักวิจัยยังได้เสนอว่าแนวการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ ยังมีอีกหลายแนวทางที่โรงเรียนควรพิจารณานำมาใช้ อาทิ แบบใช้ฐานชุมชนเป็นศูนย์กลางของการให้บริการการพัฒนาในด้านอื่น ๆ แก่นักเรียนและสมาชิกอื่น ๆ ในชุมชน แบบใช้โรงเรียนเป็นตัวประสานบริการจากหน่วยงานอื่น ๆ ในชุมชน

เช่น งานสาธารณสุข งานพัฒนาชุมชน ซึ่งนักเรียนจะได้รับประโยชน์โดยตรงด้วย หรือแบบใช้โรงเรียนเป็นแหล่งฝึกประสบการณ์ธุรกิจชุมชน ซึ่งเป็นบริการที่ชาวบ้านให้กับนักเรียนได้ โดยที่โรงเรียนต้องเข้าใจและระบุได้ว่าชุมชนต้องการหรือมีศักยภาพอะไรบ้างที่จะสร้างธุรกิจนั้นขึ้นมาเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการร่วมปฏิบัติจริง และสนองตอบความต้องการด้านการยังชีพให้กับชาวบ้านได้ด้วย

ไม่ว่าโรงเรียนจะส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียนแบบใด จะเป็นแบบใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของบริการในชุมชนหรือแบบโครงการธุรกิจชุมชนในโรงเรียน หลักคิดและแนวทางจะเหมือนกันดังกล่าวแล้วข้างต้น และที่สำคัญที่สุดคือโรงเรียนจะต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นหน่วยงานที่จะคอยแต่ดึงทรัพยากรของชุมชนเข้าสู่โรงเรียนฝ่ายเดียว แต่จะต้องทำหน้าที่เป็นหน่วยหนึ่งของชุมชนที่ใช้ทรัพยากรที่ตนมีอยู่ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งเพื่อร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา อบรมสั่งสอน และคุ้มครองลูกหลานของเขาได้เต็มที่

การมีส่วนร่วมของนักวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญภายนอกในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

ลำลี ทองธิว และคณะ (2544) ยังได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่งานวิจัยเป็นจำนวนมากได้ให้ความสำคัญในการเป็นตัวกลางภายนอกที่ทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนและช่วยสนับสนุนส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของครูและผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความแข็งแกร่งทางวิชาการ นั่นคือนักวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญภายนอกที่อยู่หรือไม่อยู่ในชุมชนที่ตั้งของโรงเรียน เพื่อให้กลุ่มบุคคลภายนอกนี้สามารถทำงานร่วมกับโรงเรียนโดยเฉพาะกับครูได้อย่างมีคุณภาพ ปัจจัยสำคัญ ๆ ที่ทุกฝ่ายจะต้องให้ความสนใจเป็นอย่างมาก พอจะสรุปได้ดังนี้

1. ธรรมชาติและอารมณ์ของคน ซึ่งไม่ได้เป็นไปตามเหตุผลหรืออธิบายได้ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะปัญหาความเครียดทางอารมณ์ของครู และของนักวิจัยภายนอก ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากความแตกต่างระหว่างสถานภาพและวิถี/ระบบการทำงาน ของครูและนักวิจัย ความกังวลและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน จุดหมายปลายทางเป้าหมายของงานหรือความคาดหวังไม่ตรงกัน ความจำกัดของเวลาทำงานร่วมกัน และความเข้าใจที่ไม่เหมือนกันเรื่องคุณภาพของงาน ปัจจัยเรื่องความเครียด หากไม่ควบคุมให้อยู่ในระดับที่รับได้ทั้งสองฝ่าย การทำงานร่วมกันก็จะไม่บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

2. สภาพบรรยากาศภายในโรงเรียนทุกด้านและแง่มุมที่สะท้อนจากวิถีชีวิตการปฏิบัติงานประจำวันเป็นผลจากความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติ กิจกรรมและพิธีกรรมตลอดจนระเบียบประเพณีที่คนในสังคมในโรงเรียนยึดถือกระทำสืบกันต่อมาจนกลายเป็นบรรทัดฐานของพฤติกรรมอันอาจก่อให้เกิดความยุ่งยากที่จะเปลี่ยนแปลง ผู้ที่จะเข้าไปทำงานในโรงเรียนควรจะต้องทำความเข้าใจกับบรรยากาศหรือวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ในโรงเรียนเสียก่อน และหากเป็นการเปลี่ยนแปลงมากหรือรวดเร็วย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งและการปฏิเสธได้ในที่สุด

3. กำลังคนหรือบุคลากรในโรงเรียนทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ งบประมาณ สนับสนุน การบริหารเวลาของครู การพัฒนาครู การบริหารจัดการที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน ความสามารถในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้บริหารสถานศึกษา การยอมรับภาวะผู้นำของนักวิจัยภายนอกรวมทั้งความสามารถในการทำงานนอกเหนือจากการให้ความรู้ทางทฤษฎีอย่างเดียว เหล่านี้ล้วนเป็นตัวแปรที่นักวิจัยภายนอกต้องศึกษา และร่วมกับโรงเรียนนำมาใช้ให้เหมาะสมไม่ก่อให้เกิดอุปสรรคในการทำงานร่วมกัน

การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

ผลการวิจัยและพัฒนาต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นว่าสาระสำคัญในมาตราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาหรือปฏิรูปการเรียนรู้ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ หากมีการนำไปวิเคราะห์และจัดทำเป็นกรอบความคิดและขั้นตอนที่ครูและผู้บริหารการศึกษาสามารถนำไปใช้ได้อย่างสะดวกและง่าย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2542 ได้สนับสนุนให้มีการวิจัยและพัฒนา 3 แนวทาง ประกอบด้วยการวิจัย 7 เรื่อง ดังนี้

1. การศึกษาโรงเรียนที่มีความพร้อมและประสบการณ์ในการพัฒนาโรงเรียนมาเป็นระยะเวลาานพอควร จนประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง และเป็นผู้นำทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผลการศึกษาได้อธิบายถึงสิ่งที่ปรากฏ มีการวิเคราะห์เหตุ ปัจจัย เงื่อนไข และแนวทางไปสู่ผลคือ คุณภาพที่ดีของนักเรียน

1.1 ดวงเดือน อ่อนน้อม (2542) ศึกษาวิจัยกรณีของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สังกัดละ 1 โรง ในเมืองใหญ่คือ กรุงเทพมหานคร พบว่า โรงเรียนประสบความสำเร็จในการปฏิรูปทั้งโรงเรียนได้ต้องแสวงหาแนวทางการจัดการศึกษาของตนเอง ทั้งครูและผู้บริหารต้องเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้เรียน

ตลอดเวลาด้วยวิธีการหลากหลาย ในขณะที่สนับสนุนให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างกระตือรือร้น ทั้ง 3 ฝ่ายจะต้องเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ลักษณะเด่นของแต่ละกรณีศึกษาคือ

กรณีของโรงเรียนเอกชนตัวอย่าง ใช้รูปแบบที่เน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ มีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาบนฐานของหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ การบริหารการเรียนการสอนและการบริหารโรงเรียนด้านอื่น ๆ ใช้วิธีการทำงานเป็นทีม การพัฒนาจิตอย่างสม่ำเสมอช่วยให้ทุกฝ่ายมีสมาธิและปฏิบัติงานได้ดี

กรณีของโรงเรียนกรุงเทพมหานครตัวอย่าง ใช้รูปแบบส่งเสริมศักยภาพของนักเรียนทั้งในห้องเรียนปกติและศูนย์การเรียนรู้อื่น ๆ เน้นการจัดสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการตอบสนองของความต้องการของนักเรียนแต่ละคน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพบว่าในกรณีของโรงเรียนเอกชน ซึ่งมีเวลาในการปฏิรูปมายาวนานกว่า นักเรียนมีผลการเรียนรู้สูงขึ้นและความแตกต่างจะมากขึ้นในระดับชั้นที่สูงขึ้น ในขณะที่โรงเรียนกรุงเทพมหานครตัวอย่าง ยังเห็นผลการเปลี่ยนแปลงไม่ชัดเจนนักในช่วงการศึกษาวิจัย

2. การศึกษาโรงเรียนทั้งโรงเรียนและกลุ่มครูที่กระตือรือร้นใฝ่หาแนวทางการพัฒนา/ปฏิรูปการเรียนรู้ของตนเอง โดยการวิเคราะห์รูปแบบที่กำลังพัฒนาอยู่และให้การส่งเสริมตามต้องการ

2.1 นกนตธรรมบวร (2542) ศึกษาวิจัยกรณีของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สังกัดละ 1 โรงเรียนในจังหวัดขอนแก่น พบหลักสำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนว่าองค์กรในชุมชน ผู้ปกครอง และโรงเรียน ทั้ง 3 ส่วนสามารถเกื้อหนุนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กันและกันได้ ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญที่ทำให้การสอนของครูประสบความสำเร็จ ครูต้องเรียนรู้และมีการสะท้อนความคิดอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งวิเคราะห์ตรวจสอบตนเองอยู่เสมอ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและนักเรียนเป็นไปในลักษณะยอมรับและนับถือกันและกัน การรวมตัวกันเป็นเครือข่าย และการอบรมครูแบบมีส่วนร่วมและการฝึกปฏิบัติจริง เป็นปัจจัยเอื้อต่อความสำเร็จในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้ง โรงเรียน ลักษณะเด่นของแต่ละกรณีศึกษามีดังนี้

กรณีของโรงเรียน สปช. ตัวอย่าง มีความพยายามสร้างสรรค์รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยการเชื่อมโยงแนวการพัฒนาที่เข้มแข็งของชุมชน และจากโครงการพัฒนาต่างๆ ที่โรงเรียนได้รับ ให้ผสมกลมกลืนเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของโรงเรียน ตัวอย่างความสำเร็จเด่นชัดคือ มีการจัดตั้งเครือข่ายชุมชน

ประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้สนใจอื่น มาร่วมกันพัฒนาการเรียนการสอนและสนับสนุนการปฏิรูปของโรงเรียนในด้านอื่น ๆ

กรณีของโรงเรียนเอกชนตัวอย่าง มีการพัฒนาสร้างรูปแบบการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนแบบโครงการ ซึ่งผสมผสานแนวคิดหลักการของทฤษฎีต่าง ๆ แล้วนำมาบูรณาการเป็น แนวทางสายกลาง “มัชฌิมาปฏิปทา” มีการจัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการส่งเสริมศักยภาพของเด็กแต่ละคน เช่น ศูนย์พัฒนาศักยภาพด้านประสาทสัมผัส

2.2 ประวิทย์ ชะลวย และคณะ (2542) ศึกษาวิจัยกรณีของกลุ่มครูจำนวน 200 คน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของชมรมวิชาการสัจจร ซึ่งเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ของครูใน 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ (ยะลา ปัตตานี นราธิวาส) พบว่าครูเหล่านี้จากต่างสังกัด (สพช. กรมสามัญ เอกชน และเทศบาล) สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาวิชาการด้วยการพึ่งพากันเอง ใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งเป็นกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ทำให้มีนวัตกรรมรูปแบบการจัดการเรียนการสอนหลากหลาย ซึ่งงานวิจัยสืบค้นและสังเคราะห์ได้เป็น 6 กลุ่มรูปแบบคือ รูปแบบที่ใช้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นสื่อ การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน การจัดการเรียนการสอนและประเมินผลตามสภาพจริง การเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม และการใช้แฟ้มสะสมงาน

การส่งเสริมที่นักวิจัยในข้อ 2.1 และ 2.2 ได้ดำเนินการตามความต้องการของโรงเรียนและกลุ่มครูคือ การจัดเวทีให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อตรวจสอบรูปแบบที่สืบค้นได้และการสนับสนุนการประชุมปฏิบัติการให้กับเครือข่ายครู

3. การศึกษาโรงเรียนที่ขาดประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรในโรงเรียน เพื่อสร้างรูปแบบปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

3.1 ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์ และคณะ (2542) ได้สังเคราะห์รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยเน้นระบบการเรียนรู้ในชั้นเรียน ระบบการบริหารจัดการโรงเรียน และระบบการนิเทศของหน่วยงานต้นสังกัด พบว่าจากกระบวนการเตรียมความพร้อมและการฝึกปฏิบัติสาระและทักษะที่จำเป็นทั้ง 3 ระบบสามารถพัฒนาและสนับสนุนกันและกันได้ดี ปัจจัยที่สำคัญยิ่งคือครูผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษานิเทศก์ต่างมีวินัย ใฝ่รู้ ผู้สั่งยากด้วยอุดมการณ์และจรรยาบรรณในวิชาชีพ ทำให้โรงเรียน 2 ใน 3 ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติในพื้นที่จังหวัดสกลนคร สามารถปฏิรูปการจัดการเรียนการสอนให้เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางได้ระดับหนึ่ง และมีรูปแบบของตนเอง

3.2 เรณูมาศ มาอุ่น (2542) ได้สังเคราะห์รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนร่วมกับการวิจัย 3.1 เมื่อนำมาทดลองในต่างพื้นที่คือ จังหวัดเชียงใหม่ กับโรงเรียน 2 แห่ง สังกัดเดียวกัน ผลที่ได้รับไม่ต่างกัน นอกเหนือจากที่พบว่าชุมชนในพื้นที่วิจัยภาคเหนือเข้มแข็งและได้ร่วมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่มีคุณภาพเป็นตัวอย่างได้ และเช่นเดียวกับกรณี 3.1 ที่พบว่า กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถพัฒนาประสิทธิภาพการเรียนการสอน การบริหาร และการนิเทศได้ โดยผู้ร่วมวิจัยจากโรงเรียนทำการวิจัยเชื่อมโยงกับการปฏิบัติงานปกติอย่างจริงจัง ทำให้สามารถสร้างรูปแบบที่เหมาะสมกับตนเองได้

3.3 สมศรี กิจชนะพานิชย์ (2542) ร่วมกับครูดั้งแบบปี 2541 ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่เดียวกับโรงเรียน 3 โรงเรียนที่สมัครใจเข้าร่วมปฏิรูปตนเอง ในจังหวัดสุพรรณบุรี นำเสนอทางเลือกรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามแนว พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ ผลจากการร่วมพัฒนาครูโดยใช้แนวทางแบบเพื่อนช่วยเพื่อน กัลยาณมิตรนิเทศทั้งจากภายในและภายนอกโรงเรียน ประเมินผลแล้วพบว่าจากจำนวน 3 โรงเรียน ซึ่งสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) 2 โรงเรียน และเทศบาล 1 โรงเรียน มีเพียง 1 โรงเรียนที่สามารถปฏิรูปการสอนได้ทั้งโรงเรียน อันเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนระบบงานของโรงเรียนในสวนอื่น ๆ ด้วยเพื่อสนับสนุนครู โดยเฉพาะบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ส่วนอีก 2 โรงเรียน ยังคงต้องการเวลาในการขยาย โดยยังต้องมีการส่งเสริมให้กลุ่มครูที่ปฏิรูปแล้วเป็นแกนนำขยายผลในโรงเรียนของตน

3.4 เกรียงไกร ไชยเมืองดี (2542) ได้ดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับโรงเรียน 2 โรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติในจังหวัดลำพูน โดยใช้หลักการสร้างรูปแบบบนฐานของสิ่งดีที่โรงเรียนมีอยู่ เพิ่มเติมด้วยความคาดหวังตามแนว พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ และความต้องการของท้องถิ่น โดยเฉพาะของนักเรียน จากการใช้แผนเป็นเครื่องมือในการทดลองใช้รูปแบบ และการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล พบว่ารูปแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นของนักเรียนเป็นสำคัญของทั้ง 2 โรงเรียนได้เน้นการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนโดยใช้ประเด็นการพัฒนาทักษะชีวิต และทักษะการประกอบอาชีพเป็นประเด็นนำ โรงเรียนหนึ่งจัดการเรียนการสอนได้ตามแผนแล้วแต่ยังไม่ชัดเจน เพราะครูส่วนหนึ่งยังต้องการพัฒนาเทคนิคการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และอีกโรงเรียนหนึ่งจัดได้แล้วแต่ยังไม่สมบูรณ์ เพราะยังไม่สามารถเชื่อมโยงการใช้ทักษะชีวิตและทักษะพื้นฐานการทำงานที่ชีวิตประจำวันของนักเรียนต้องการกับวิชาการที่สอนได้

จากผลการสะท้อนความคิดของนักเรียนในทั้ง 4 โครงการวิจัย พบว่านักเรียนมีความสุขกับการปฏิรูปการเรียนรู้ของโรงเรียนและมีผลงานที่เป็นของนักเรียนมากขึ้น แต่ผล

กระทบต่อการพัฒนาทุกด้านยังปรากฏไม่ชัดเจน ยกเว้นเด็กเรียนช้า สามารถค้นพบความสามารถด้านอื่นของตนเอง และมีกำลังใจในการเรียนรู้

สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ (2544) สนับสนุนสถาบันราชภัฏ 5 แห่ง โดยให้แต่ละแห่งร่วมกับโรงเรียน 1 โรงเรียนในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี ทำการวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพของโรงเรียนในการปฏิรูปการเรียนรู้ให้เกิดคุณภาพกับผู้เรียน ตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ ผลการวิจัยพบว่าในโรงเรียนที่ร่วมโครงการทั้ง 5 โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา 1 โรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 4 โรงเรียนส่วนใหญ่สามารถจัดทำแฟ้มปฏิบัติการสอนในรายวิชาที่ตนเองสอนและทำงานวิจัยในชั้นเรียนได้ระดับหนึ่ง หลังจากผ่านการอบรม การทดลองปฏิบัติการสอน และการนิเทศแล้ว ด้านผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ส่วนใหญ่โรงเรียนยังใช้การได้รับรางวัลของนักเรียนจากการประกวดแข่งขันด้านวิชาการเป็นตัวตัดสินคุณภาพของโรงเรียน

กรอบแนวคิดและหลักการดำเนินงานโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

จากการศึกษาวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามสาระที่เสนอไว้ข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นหลักการและกรอบความคิดเพื่อใช้ดำเนินงานโครงการฯ ศึกษารวบรวมข้อมูลตลอดจนวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ เพื่อสรุปหาคำอธิบายให้กับสิ่งที่เกิดขึ้นและผลที่ได้รับจากกระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของโรงเรียนจำนวน 250 โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการฯ โดยหลักการและกรอบความคิดแยกเป็น 2 ส่วนดังนี้

- แนวคิดในการปฏิรูปการเรียนรู้ของโครงการฯ
- กระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ของโครงการฯ

แนวคิดในการปฏิรูปการเรียนรู้ของโครงการ

1. โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน เป็นโครงการปฏิรูปการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ด้วยวิธีดำเนินงานทั้งโรงเรียน (whole school approach) แบบการวิจัยเป็นฐาน (research-based approach) ใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือของการสนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการเพื่อปฏิรูปบุคลากร ปฏิรูปงาน และปฏิรูปสถาบัน (participatory action research) นอกจากนี้เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงใน

สถาบันโรงเรียน/สถานศึกษามีความยั่งยืนเพราะเมื่อทุกคนมีส่วนร่วมแล้ว ทุกคนจะต้องยอมรับการทำงานแบบร่วมมือร่วมใจกันเป็นหนึ่งเดียว อันจะนำไปสู่การพัฒนาของทุกคนพร้อม ๆ กัน กระบวนการวิจัยจึงต้องเน้นการรวมพลังเป็นเอกภาพด้วย (collaborative research)

2. โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ฯ นี้มีผู้เรียนจากหลายส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กำหนดให้คนไทยทุกคนเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและคุณภาพของชีวิตตน ดังนั้น ผู้เรียนของโครงการนี้จึงประกอบด้วย

2.1 นักเรียน ในฐานะผู้เรียนที่จะต้องปฏิรูปหรือเปลี่ยนบทบาทจากการคอยรับความรู้อย่างเดียว (passive) มาเป็นผู้เรียนที่กระตือรือร้น ตื่นตัว (active) ในการลงมือกระทำเพื่อให้เกิดความรู้ ความคิด ทักษะการแก้ปัญหา การทำงาน การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม การสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ และพัฒนาวิธีเรียนรู้ตามความถนัดและเหมาะสมกับจริตและลีลาของตน เป็นต้น

2.2 ครู ในฐานะผู้รับผิดชอบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักเรียนและเป็นแบบอย่างของผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง ครูอาจเริ่มปฏิรูปการเรียนรู้จากการประเมินสถานภาพของตนเอง และของชั้นเรียน/ นักเรียนว่ามีศักยภาพด้านใด และเพียงใด แล้วนำไปเป็นฐานในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมปฏิบัติงานด้านการจัดการเรียนการสอนของตนให้มีคุณภาพ ครูจะใช้การปฏิบัติจริงและการประเมินผลให้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ครูจะมุ่งแก้ปัญหาของนักเรียน ปรับปรุงและพัฒนาวิธีการเรียนรู้ของนักเรียน รวมทั้งแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับเนื้อหาสาระ/ วิชา เทคนิคและกระบวนการเรียนการสอน

นอกจากนี้ครูอาจเป็นแบบอย่างของการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเพื่อนครู จากนักวิจัยภายนอก/ ผู้สนับสนุน จากปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ทั้งนี้ครูอาจเริ่มต้นจากการเปิดใจกว้าง รับรู้นวัตกรรม และการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ในโรงเรียน พร้อมทั้งจะร่วมคิด ร่วมทำงาน เพื่อนักเรียนและส่วนรวม วิพากษ์วิจารณ์ และให้ข้อมูลย้อนกลับทางสร้างสรรค์แก่ผู้อื่นอย่างจริงใจ และยอมรับความคิดเห็นและคำวิพากษ์วิจารณ์จากทุกคน เพื่อพัฒนางานในหน้าที่ให้ดีขึ้น (ศึกษาเพิ่มเติมเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน และการพัฒนาครูจากรายงานการวิจัยของ สุมน อมรวิวัฒน์)

2.3 ผู้บริหารสถานศึกษา ในฐานะเป็นผู้นำของโรงเรียนและแบบอย่างของผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้บริหารอาจเริ่มการปฏิรูปการเรียนรู้จากการประเมินสถานภาพของตนเองและของโรงเรียนทั้งโรงเรียนว่ามีศักยภาพด้านใด และเพียงใด แล้วนำไปเป็นฐานในการ

พัฒนาให้โรงเรียนมีระบบโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการกระจายอำนาจ การตัดสินใจโดยองค์คณะบุคคล การพัฒนาบุคลากรและคณะกรรมการสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง และการส่งเสริมให้มีการพัฒนาทั้งโรงเรียน เป็นต้น ผู้บริหารจะใช้การปฏิรูปจริงและการประเมินผลเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ทักษะคิด ที่จะบริหารจัดการตามสภาพความต้องการและจำเป็นของโรงเรียน โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมคุณภาพ และการแก้ปัญหาของนักเรียนเป็นเป้าหมายสำคัญ (ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติม เรื่องการปฏิรูปการบริหารโดยใช้ฐานโรงเรียน หรือใช้โรงเรียนเป็นฐาน จากรายงานการวิจัยของ บุญมี เณรยอด)

2.4 ผู้สนับสนุนด้านวิชาการ/ นักวิจัยในพื้นที่ ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สามารถเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นที่พร้อมจะสนับสนุนโดยร่วมเรียนรู้ ร่วมแก้ปัญหา ค้นหา และพัฒนาแนวทางปฏิบัติใหม่ ๆ รวมทั้งเป็นผู้ให้กำลังใจ กระตุ้น ชี้แนะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สะท้อนความคิดให้กับครูและผู้บริหารหรือนักเรียน ผู้สนับสนุนอาจเป็นเพื่อนนักเรียน เพื่อนครู เพื่อนผู้บริหาร หรืออาจเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญ เป็นนักวิชาการ เป็นนักวิจัย มีประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ ผู้สนับสนุนเหล่านี้อาจอยู่ในโรงเรียนและสังกัดเดียวกับครูหรือผู้บริหาร หรือมาจากนอกโรงเรียนต่างสังกัดกันก็ได้

ในโครงการนี้มีการดำเนินการให้แต่ละโรงเรียนมีผู้สนับสนุนเป็นนักวิจัยในพื้นที่ที่จะทำหน้าที่และบทบาทเรียนรู้ร่วมดังกล่าวแล้ว แต่โรงเรียนยังสามารถเสาะหา และทำงานกับกัลยาณมิตรอื่น ๆ ได้อีกมากมาย

2.5 ผู้สนับสนุนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและด้านอื่น ๆ ในระบบโรงเรียน เช่นเดียวกับข้อ 2.4 ครู ผู้บริหาร และนักเรียนสามารถเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น โดยเฉพาะจากผู้ที่สามารถช่วยในการเรียนรู้จักและเข้าใจชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ อันจะส่งผลให้นักเรียนมีความพร้อมที่จะเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของชุมชนของตน และสามารถสร้างฐานความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลายนอกเหนือจากที่โรงเรียนจะให้ได้ ผู้ที่อยู่ในชุมชนบ้านใกล้เรือนเคียง เป็นแหล่งความรู้ที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียนที่สุด คือ สมาชิกครอบครัว สมาชิกองค์กรชุมชนทั้งที่เป็นและไม่เป็นทางการ รวมทั้งสมาชิกหน่วยงานราชการ/ เอกชนระดับรากหญ้า ซึ่งสามารถทำงานเป็นแนวร่วมกับโรงเรียนได้ตามกลไกของโรงเรียน เขาเหล่านี้อาจร่วมกันเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา เป็นคณะกรรมการระดับชั้นหรือห้องเรียน แล้วแต่จะเหมาะสม โดยที่โรงเรียนจะต้องเปิดกว้างให้กลไกเหล่านั้นดำเนินงานได้อย่างเต็มที่เพื่อประโยชน์สูงสุดของนักเรียนในโรงเรียน

3. โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ฯ ยึดหลักมาตรา 22 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ และควรได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างกัน ดังนั้นโครงการนี้จึงส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ผู้ใหญ่ย่อมรักและหวังดีต่อเด็ก/ เยาวชน ไม่ว่าจะคิดหรือทำอะไร ก็มักจะคิดถึงประโยชน์ที่เด็ก/ เยาวชนควรได้ เป็นการให้ความสำคัญที่สุดแก่เขา และเมื่อทุกคนมีศักยภาพตามธรรมชาติและสามารถพัฒนาตนเองได้ โครงการจึงสนับสนุนโอกาสที่บุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ โดยเฉพาะนักเรียนให้เรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเองอย่างเต็มความสามารถ

4. จากหลักการและแนวคิดข้อ 1 - 3 นำมาสู่การกำหนดภารกิจการปฏิรูปการเรียนรู้ของโรงเรียนในโครงการฯ ซึ่งภารกิจทั้ง 5 ส่วนต่อไปนี้ มีความเชื่อมโยงกันและเมื่อปฏิบัติภารกิจเหล่านี้แล้ว บทบาทของนักเรียน ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ก็จะปรับเปลี่ยนไปอย่างสอดคล้องและสนับสนุนกันและกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียน นั่นคือการเป็นผู้มีคุณภาพ

4.1 ปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้เรียนหลักในโครงการประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน นักวิจัยในพื้นที่หรือผู้สนับสนุน ดังกล่าวแล้วข้างต้น การปฏิรูปการเรียนรู้คือ การปรับบทบาทการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มเหล่านี้ เพื่อให้มีการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกกลุ่มให้เต็มตามศักยภาพ และผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุด

4.2 ปฏิรูปการสอนของครู การปฏิรูปการสอนของครูจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อครูมีการปฏิรูปการเรียนรู้ นั่นคือ ครูเรียนรู้ ลงมือค้นหา พัฒนา ทดลองวิธีการและเทคนิคใหม่ ๆ หรือปรับปรุงวิธีการเดิมให้การสอน การทำงานของครู และการเรียนรู้ของนักเรียนมีคุณภาพและปัญหาของนักเรียนได้รับการแก้ไขทันที

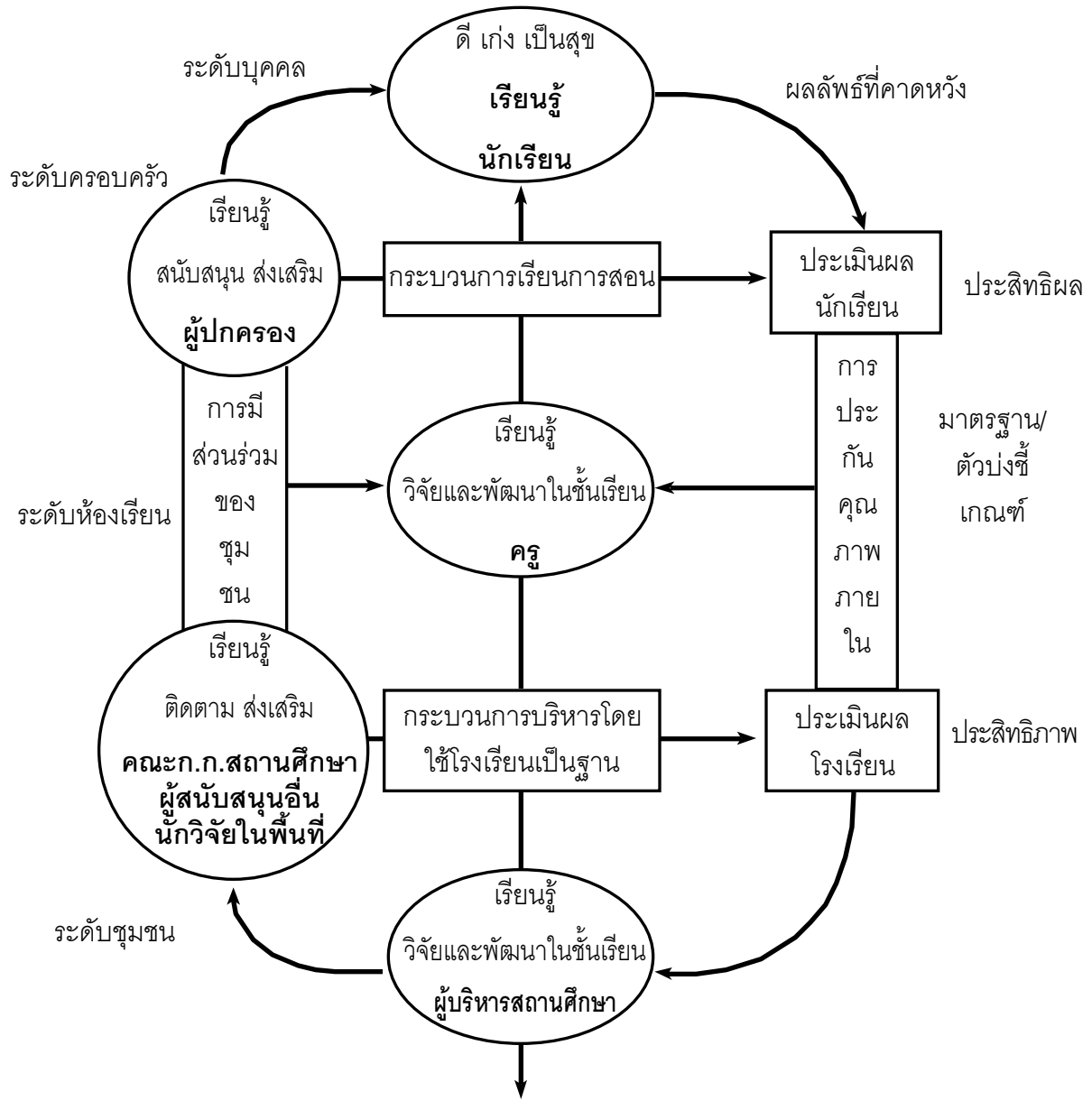
4.3 ปฏิรูปการบริหารของผู้บริหาร การปฏิรูปการบริหารจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อผู้บริหารมีการปฏิรูปการเรียนรู้ นั่นคือ ผู้บริหารเรียนและลงมือปรับปรุงการบริหารจัดการโรงเรียน ค้นหา พัฒนา ทดลอง วิธีการและเทคนิคเชิงกลยุทธ์ มุ่งแก้ปัญหาของนักเรียน ของครูและบุคลากรได้ทันการณ์ ส่งผลให้นักเรียน ครู และบุคลากรของโรงเรียนมีคุณภาพ อีกนัยหนึ่งคือ ผู้บริหารสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา และโรงเรียนทั้งโรงให้หลักประกันว่าผู้รับบริการจะได้รับการศึกษาตามมาตรฐานการพัฒนา

4.4 การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ผลจากการพัฒนาคุณภาพตนเองของครูและผู้บริหารสถานศึกษาที่ดำเนินไปพร้อมกันทั้งโรงเรียน ด้วยการเรียนรู้ และ

การประเมินผลเพื่อตรวจสอบและเสนอแนะแนวทางการแก้ไขให้มีการปรับปรุงการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ อย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ คือ การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาอันเป็นการสร้างความมั่นใจว่า ครู ผู้บริหารสถานศึกษา และคณะกรรมการสถานศึกษา หรือโรงเรียนทั้งโรงเรียนสามารถพัฒนาคุณภาพของนักเรียนได้ตามเป้าหมาย ตามเกณฑ์มาตรฐานที่โรงเรียนต้องการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันกำหนดไว้

4.5 การประกันคุณภาพภายนอก เมื่อโรงเรียนในโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน สามารถดำเนินการดังกล่าวข้างต้นทั้ง 4 ส่วนได้ผลเป็นที่พอใจในโรงเรียน และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ก็ย่อมเกิดความมั่นใจว่า โรงเรียนรู้จักและมองตนเองด้วยการประเมินผลอย่างเป็นระบบ ทำให้โรงเรียนมีฐานข้อมูลที่เป็นจริงเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพนักเรียน และมีความพร้อมเสมอในการขอรับการประเมินคุณภาพจากหน่วยงานภายนอกที่รับผิดชอบ

จากแนวคิดสำคัญข้างต้นจะเห็นได้ว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้ง 4 กลุ่ม คือ ผู้บริหาร ครู นักเรียน และนักวิจัย ผู้สนับสนุน เป็นหัวใจสำคัญของโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน เมื่อมีการเรียนรู้เกิดขึ้นแล้ว จึงมีผลถึงการปฏิรูปการสอนของครู การปฏิรูปการบริหาร และการประกันคุณภาพ กรอบความคิดของโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน แสดงด้วยภาพที่ 2.1 ดังนี้

พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ นโยบายทุกระดับ

วะพื้นฐาน :- ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

กระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ของโครงการ

การปฏิรูปการเรียนรู้ทำได้หลายวิธีโดยใช้เครื่องมือแตกต่างกัน ในโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน **เป็นการปฏิรูปการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการเป็นเครื่องมือ** ดังนั้นผู้เรียนทุกกลุ่มจึงเป็นนักวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ครูนักวิจัย นักเรียนนักวิจัย ผู้บริหารนักวิจัย และผู้สนับสนุนหรือนักวิจัยในพื้นที่ การเรียนรู้ของผู้เรียนในโครงการเป็นกระบวนการเรียนรู้**อย่างเป็นระบบที่มีการวิจัยปฏิบัติการเป็นพื้นฐาน** วงจรการเรียนรู้ หรือการวิจัยปฏิบัติการ เป็นวงจร PDCA* (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, 2543) ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. **การวางแผน (Plan = P)** ผู้เรียนซึ่งประกอบด้วย ครูนักวิจัย ผู้บริหารนักวิจัย และผู้สนับสนุนหรือนักวิจัยในพื้นที่ จะเริ่มต้นด้วยการวางแผนการเรียนรู้หรือการวิจัยปฏิบัติการ กำหนดจุดมุ่งหมายจากฐานตนเอง หรือประสบการณ์เดิม ซึ่งจะได้ข้อมูล สาระหรือประเด็นปัญหาในการวิจัยจากการประเมินสถานภาพของตนเองและของโรงเรียนเป็นภาพรวม (pre-test) ขอบเขตและปัญหาวิจัยปฏิบัติการ จึงแคบและเฉพาะเจาะจงเพื่อมุ่งนำผลไปใช้แก้ปัญหาพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนนั้น ไม่ได้หวังผลการนำไปใช้ในวงกว้างหรือไปใช้อ้างอิงโดยทั่วไป ดังนั้นนักวิจัยในโครงการจะต้องกำหนด เนื้อหาและวิธีการวิจัยให้ได้ผลตามความเฉพาะเจาะจงนี้

2. **การลงมือปฏิบัติ (Do = D)** การจัดการกระบวนการเรียนรู้ หรือการพัฒนาตนเอง อาจทำได้หลายแบบ แต่ผลที่ได้มากที่สุดมักมาจากการลงมือกระทำอย่างเป็นระบบโดยนักวิจัยแต่ละกลุ่มดังนี้

2.1 **ครูนักวิจัย** งานวิจัยปฏิบัติการของครูนักวิจัยเพื่อการเรียนรู้ของตนเอง มุ่งเน้นที่กระบวนการเรียนการสอน บริบทของชั้นเรียน คุณลักษณะของผู้เรียน และความถนัดความสามารถของครูเอง การวิจัยของครูเกิดขึ้นเนื่องจากมีปัญหาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของนักเรียน แล้วครูต้องการค้นหาคำตอบหรือวิธีการแก้ไขปัญหานั้น งานวิจัยจึงเป็นการทำความเข้าใจปัญหาหรือสถานการณ์ที่ทำให้เกิดปัญหา โดยครูอาจใช้วิธีการศึกษานักเรียนเป็นกรณีเฉพาะ การวิเคราะห์พฤติกรรมของนักเรียน/ ของชั้นเรียน หรือทำการสำรวจนักเรียน/ ชั้นเรียนเป็นรายกลุ่ม รายห้อง หรือหลาย ๆ ห้องที่ครูนักวิจัยรับผิดชอบการเรียนการสอนอยู่ เป็นต้น

* วงจร PDCA สามารถเทียบได้กับวงจร PAOR ซึ่งใช้กันมากในกระบวนการวิจัยคือ Plan วางแผน Act ลงมือทำ Observe สังเกตเพื่อตรวจสอบผล และ Reflect สะท้อนข้อมูล/ความคิด (Kemis, 1986; Freeman, 1998; Stringer, 1996)

นอกจากนี้ครูนักวิจัยสามารถศึกษาเพื่อคิดค้นหาและมุ่งพัฒนากระบวนการและเทคนิควิธีการสอน การปรับพฤติกรรมนักเรียนด้วยแนวทางใหม่ หรือการพัฒนา/ สร้างสื่อการเรียนรู้ ชุดการสอน เป็นต้น แต่ทั้งนี้ ผลจากการวิจัยทดลองปฏิบัติการดังกล่าวจะต้องเป็นประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียน

2.2 ผู้บริหารนักวิจัย ในโครงการนี้ได้เสนอแนะให้ผู้บริหารนักวิจัยเรียนรู้รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School - Based Management = SBM) การวิจัยปฏิบัติการของโรงเรียน จึงเป็นลักษณะของการพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนแต่ละโรงเรียน (ต่างโรงเรียนต่างคิดไม่จำเป็นต้องเป็นแบบเดียวกัน) แล้วลงมือทำเป็นงานตามแนวทางนั้นมีการประเมิน ได้ผลเป็นประการใดก็สรุปเป็นบทเรียน

ในฐานะเป็นผู้นำของโรงเรียน ภารกิจหลักอีกส่วนหนึ่งของผู้บริหารนักวิจัยในการเข้าร่วมโครงการนี้คือ โรงเรียนจะได้ลงมือดำเนินการประกันคุณภาพภายใน ในลักษณะที่เป็นการริเริ่มตัดสินใจด้วยตนเอง โดยใช้แนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นหลัก โครงการเสนอแนะแนวคิดของการวิจัยปฏิบัติการเพื่อการประกันคุณภาพภายในของโรงเรียน ดังนี้

2.2.1 การยึดผลของการจัดการเรียนการสอนของครู และการบริหารจัดการโรงเรียนของผู้บริหาร ที่เกิดขึ้นกับนักเรียนทุกคนอย่างมีคุณภาพ เป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด

2.2.2 การพัฒนานักเรียนอย่างมีคุณภาพ ขึ้นอยู่กับผลดีที่ครูและผู้บริหารได้ศึกษา/วิจัยปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้ของตนเอง แล้วนำผลไปใช้พัฒนาการเรียนรู้และความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้กับนักเรียน

2.2.3 การพัฒนาสำหรับครู ผลดีที่เกิดกับนักเรียนจะมาจากการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะและพฤติกรรมปฏิบัติการปฏิบัติงานด้านการเรียนการสอนอย่างมีคุณภาพของครู

2.2.4 การพัฒนาสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ผลดีที่เกิดกับนักเรียนจะมาจากการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมปฏิบัติการปฏิบัติงานด้านการบริหารจัดการโดยใช้ฐานโรงเรียน (SBM) ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาของนักเรียนรอบด้านได้ทันการณ์และอย่างมีคุณภาพ

2.2.5 การพัฒนาสำหรับโรงเรียน บรรยากาศการทำงานเป็นไปในลักษณะการเรียนรู้ตลอดเวลาจนเป็นวิถีชีวิตประจำวันของนักเรียน ครู ผู้บริหาร บุคลากร

อื่น ๆ และคณะกรรมการสถานศึกษา เป็นวัฒนธรรมและบรรยากาศของโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนา

การประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนเป็นกระบวนการพัฒนางานของโรงเรียนอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านฐานข้อมูลและหลักฐานร่องรอยของการปฏิบัติงานที่เป็นไปตามเกณฑ์ มาตรฐานที่โรงเรียนกำหนดขึ้นเองว่าเหมาะสมสอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานจากภายนอก ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายึดวงจรการเรียนรู้หรือการวิจัยปฏิบัติการ (PDCA) เป็นหัวใจสำคัญ และวงจรการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาเป็นวงจรใหญ่ระดับโรงเรียน ครอบคลุมวงจรการเรียนรู้/ วงจร PDCA ระดับบุคคลทั้งโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องบริหารจัดการอย่างถูกต้อง เพราะการประกันคุณภาพจะเป็นเครื่องมือให้ผู้บริหารสามารถบริหารงานได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

2.3 นักวิจัยในพื้นที่/ ผู้สนับสนุนวิชาการ ภารกิจในการวิจัยเชิงปฏิบัติการส่วนใหญ่ของนักวิจัยในพื้นที่มักจะมาจากคำขอของครูและผู้บริหาร คือ ความช่วยเหลือทางวิชาการเกี่ยวกับการวิจัยในชั้นเรียนของครู การทดลองรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนรูปแบบใช้ฐานโรงเรียน เป็นต้น ดังนั้นนักวิจัยในพื้นที่จึงมีความรู้สึกว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ เมื่อรู้สึกว่าได้เป็นผู้เชี่ยวชาญจึงมีความกังวล แท้จริงแล้วการลงมือช่วยเหลือโรงเรียนสามารถทำได้โดยการเสนอแนะบุคคลที่มีความรู้หรือประสบการณ์ตรงในเรื่องที่ครู/ผู้บริหารต้องการ แล้วให้โรงเรียนจัดการเชิญบุคคลเหล่านั้นให้เข้ามาช่วยเป็นวิทยากรบ้าง เพื่อนคู่คิดบ้าง หรือแนะนำหนังสือ เอกสารที่เกี่ยวข้องให้โรงเรียนได้ศึกษา แล้วนักวิจัยในพื้นที่เข้าร่วมการประชุม อภิปราย สะท้อนความคิดเกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน/ ที่ศึกษาด้วยตนเอง แล้วช่วยกันสรุปให้ได้แนวทางนำไปปฏิบัติได้ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน นักวิจัยในพื้นที่จะเป็นผู้ร่วมวางแผน ร่วมสังเกตการณ์ ร่วมเก็บข้อมูล วิเคราะห์และสะท้อนผลกลับให้ครูหรือผู้บริหารได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันกับตน นอกจากนั้น นักวิจัยในพื้นที่จะเป็นผู้คอยเตือนให้กำลังใจ และแนะนำ หรือนิเทศให้ครูและผู้บริหารดำเนินการวิจัยปฏิบัติการของตนเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนและการบริหารจัดการโรงเรียนตามปกติ

นอกจากบทบาทสนับสนุนข้างต้นนี้แล้ว การเป็นแนวร่วมกับโรงเรียนยังมีอีกหลายรูปแบบ จากการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) และสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ (2544) ตามที่ได้สรุปไว้แล้วในบทที่ 2 พบว่า นักวิจัยภายนอก/ผู้เชี่ยวชาญแสดงบทบาท ดังนี้

- 1 เป็นผู้เรียนรู้จากประสบการณ์ของโรงเรียน และร่วมยืนยันตามแนววิชาการว่าสิ่งที่โรงเรียนดำเนินการมาแล้ว กำลังดำเนินการอยู่ และที่จะดำเนินการในอนาคต มีประสิทธิภาพ/ประสิทธิผลอย่างไร
- 1 เป็นผู้ร่วมมือกับโรงเรียนสืบค้นหาแนวทาง/รูปแบบการพัฒนาโรงเรียน และสนับสนุนกิจกรรมทางวิชาการของโรงเรียนและเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ดีกว่า
- 1 เป็นผู้สร้างแนวคิดของรูปแบบพัฒนา/ ปฏิรูปโรงเรียน ออกแบบขั้นตอนการปฏิบัติ และแสดงบทบาทผู้ทรงคุณวุฒิร่วมเครือข่ายการปฏิรูปทั้งโรงเรียน

ไม่ว่าจะแสดงบทบาทใดก็ตาม สิ่งที่คุณสนับสนุนโรงเรียนจากภายนอกจะต้องคำนึงถึงมากที่สุดนอกจากการดำเนินงานเพื่อประโยชน์สูงสุดของนักเรียนแล้วคือ หลักการพัฒนาที่ยั่งยืน การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง และเป็นเพื่อนร่วมคิด มิตรร่วมทางการเรียนรู้ ดังนั้นจึงควรหลีกเลี่ยงการแสดงบทบาทหรือสิ่งต่อไปนี้ อาทิ

- การทำตัวแทรกแซง ชี้นำ ใช้อิทธิพลบังคับหรือลงมือกระทำการเสียเองแล้วให้บุคลากรของโรงเรียนเป็นผู้ช่วย
- ขาดการยอมรับ ให้เกียรติความคิดเห็นของสมาชิกที่เข้าเป็นแนวร่วมในโครงการด้วยกัน
- ขาดความเข้าใจและความอดทนต่อภาวะการณ์ทางการเมืองและบริบททางสังคมวัฒนธรรมภายในโรงเรียน
- ขาดการแสดงความสามารถและทักษะที่สนองตอบความต้องการของโรงเรียน และขณะเดียวกันก็ทำให้บรรลุแต่เป้าหมายของตนเองเท่านั้น

2.4 ผู้สนับสนุนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและด้านอื่น ๆ ในการเป็นแนวร่วมกับโรงเรียน ผู้สนับสนุนจากชุมชนสามารถแสดงบทบาทในฐานะผู้เรียนโดยเรียนรู้จากการทำงานร่วมกับครูและผู้บริหารสถานศึกษา ขณะที่โรงเรียนดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ ในขั้นตอนกำหนดเป้าหมาย การวิเคราะห์สภาพปัญหา การวิเคราะห์กระบวนการทำงานของโรงเรียน และผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน รวมทั้งการเสนอแนะเพื่อสะท้อนมุมมองและความคาดหวังของชุมชนที่มีต่อโรงเรียน ผู้สนับสนุนจากชุมชนสามารถมีส่วนร่วมได้ ในทางกลับกันการมีส่วนร่วมนี้จะส่งผลให้ชุมชนเรียนรู้เกี่ยวกับโรงเรียนในเชิงลึกมากขึ้น อันจะนำไปสู่การรู้จักโรงเรียนอย่างแท้จริงจนเกิดความเข้าใจ ผูกพัน และเต็มใจที่จะใช้สมรรถภาพและจุดแข็งของตนในการร่วมรับผิดชอบจัดการศึกษาให้กับนักเรียนที่เป็นลูกหลานหรือสมาชิกในชุมชนเดียวกัน

3. การตรวจสอบ/ ประเมินผล (Check = C) ในกระบวนการเรียนรู้ หรือการวิจัยที่ผู้เรียน/ผู้วิจัยต้องการสืบหาข้อเท็จจริง ค้นหาคำตอบ สร้างความรู้ใหม่ ทดลองหรือออกแบบนวัตกรรม การตรวจสอบและการประเมินผลจะต้องมีการสังเกตผล รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนการตรวจสอบนี้ดูเหมือนจะเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการเรียนรู้ แต่แท้จริงแล้วในการวางแผนเพื่อกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้/การวิจัย นักวิจัยจำเป็นต้องวางแผนตรวจสอบหรือประเมินผลตามจุดมุ่งหมายเหล่านั้นไปด้วยพร้อมกัน โดยกำหนดให้ชัดเจนว่า :

- 1 ประเมินเพื่ออะไร หรือการกำหนดจุดมุ่งหมายการประเมิน
- 1 ประเมินอะไร หรือการวิเคราะห์/ นิยามสิ่งที่จะประเมิน
- 1 ประเมินอย่างไร หรือการออกแบบเทคนิค/ เครื่องมือประเมิน
- 1 ประเมินได้อะไร หรือการตัดสินคุณค่าผลที่ประเมิน
- 1 แจ้งผลการประเมินแบบใด หรือการรายงานผลการประเมิน

3.1 วัตถุประสงค์ของการตรวจสอบหรือประเมินผล เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ หรือการวิจัยปฏิบัติการ ในโครงการนี้นักวิจัยอาจกำหนดได้ดังนี้

1. เพื่อประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกกลุ่มในโครงการ
2. เพื่อทราบข้อมูลเส้นฐาน (Base line Data)
3. เพื่อเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความเปลี่ยนแปลง
4. เพื่อให้ได้สารสนเทศ/ จุดด้อย/ ข้อบกพร่องที่ต้องปรับปรุง
5. เพื่อเป็นข้อมูลป้อนกลับแก่โรงเรียนในโครงการฯ
6. เพื่อเป็นเครื่องมือในการวิจัยปฏิบัติการเพื่อตอบคำถามการวิจัยของโครงการ

3.2 การวิเคราะห์หรือนิยามสิ่งที่จะประเมิน เมื่อทราบว่าจะประเมินเพื่ออะไรแล้ว ก็ควรกำหนดสิ่งที่จะประเมินหรือสังเกต ตรวจสอบ ซึ่งในโครงการนี้ได้กล่าวถึงภารกิจการปฏิรูป 5 ส่วนที่โรงเรียนในโครงการฯ จะดำเนินการ **การใช้การประเมินผลเป็นเครื่องมือหลักในการวิจัยปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน** จึงจำเป็นที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องจัดการให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้สนับสนุนร่วมกันวิเคราะห์เพื่อกำหนด หรือให้คำนิยามสิ่งที่ต้องการประเมิน ทั้งด้านเนื้อหาสาระและด้านบุคคลที่จะถูกประเมิน รวมทั้งผู้ที่จะประเมินด้วย ตัวอย่างเช่น

- 1 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ต้องการนิยามที่ชัดเจนว่า “การบริหารแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน” (SBM) มีความหมายอย่างไรในบริบทของโรงเรียนตนเอง และสร้างแบบวัดประเมินผลที่เกิดขึ้น โดยยึดผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนเป็นเป้าหมายหลัก การใช้ผลการ

ประเมินนักเรียนของครูแต่ละคนอาจจะไม่เพียงพอที่จะครอบคลุมด้านการประกันคุณภาพภายใน ผู้บริหาร คณะครู และคณะกรรมการสถานศึกษา อาจร่วมกันกำหนดนิยามและตัวบ่งชี้เป็นมาตรฐานภายในของโรงเรียนเพื่อประเมินนักเรียนเพิ่มเติม รวมทั้งประเมินงานด้านอื่น ๆ ของโรงเรียนด้วย ผู้ประเมินผู้บริหารอาจเป็นตัวเอง เพื่อนครู เพื่อนผู้บริหาร นักเรียน และผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ เป็นต้น

1 สำหรับครู ต้องการนิยามที่ชัดเจนว่า “การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” ในบริบทของครู ของชั้นเรียน มีความหมายอย่างไร และสร้างแบบวัด/ประเมินผล มีตัวบ่งชี้ที่บอกว่า ลักษณะอย่างนี้เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่นักเรียนเป็นศูนย์กลาง การประเมินผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนจะสะท้อนถึงผลการเรียนรู้โดยการบริหารจัดการ/ทดลองปฏิบัติการวิจัยของครู ผู้ประเมินครูอาจเป็นตัวเอง เพื่อนครู ผู้บริหารและนักเรียน เป็นต้น

1 สำหรับนักเรียน ในฐานะที่ได้รับผลกระทบเป็นเป้าหมายหลักของการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ย่อมต้องมีส่วนร่วมเป็นผู้ประเมินโรงเรียน ซึ่งรวมถึงประเมินการบริหารจัดการของผู้บริหารและการจัดการเรียนการสอนของครู นอกจากนักเรียนแต่ละคนจะเป็นผู้ประเมินแล้ว ยังสามารถประเมินในภาพของคณะกรรมการนักเรียน หรือ สภานักเรียน ซึ่งเป็นกลไกที่สนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดนิยาม เกณฑ์หรือมาตรฐานคุณภาพภายในของโรงเรียน รวมทั้งนักเรียนจะเป็นผู้ถูกประเมินโดย ตนเอง เพื่อนครู และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

1 นักวิจัยในพื้นที่/ ผู้สนับสนุน จะทำงานในลักษณะส่งเสริมให้โรงเรียนคิดเอง สร้างเอง ลงมือทำเอง และประเมินเอง จึงจำเป็นที่จะต้องรู้แหล่งข้อมูลเพียงพอที่จะเสนอแนะ เช่น จัดหาเอกสาร แนวทางหรือนิยามไปให้เป็นอย่าง และร่วมช่วยให้โรงเรียนวิเคราะห์/นิยามสิ่งที่จะประเมิน รวมทั้งสร้างเครื่องมือแบบวัด/ ประเมินผลตามที่ต้องการจริงๆ และที่เหมาะสมกับเนื้อหา เป็นต้น นอกจากนี้ งานของนักวิจัยในพื้นที่ยังครอบคลุมการประเมินผลงานของตนเองในการสนับสนุนวิชาการ การเป็นที่ปรึกษา และอีกหลากหลายบทบาท หากได้ทำจริงตามที่โรงเรียนร้องขอ ผู้ประเมินนักวิจัยในพื้นที่อาจเป็น ครู ผู้บริหาร เพื่อนนักวิจัยหรือตนเอง เป็นต้น

3.3 วิธีการประเมินผล ในโครงการนี้ การประเมินผลเป็นเครื่องมือในการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียนหลายกลุ่ม ผู้ประเมินสำหรับผู้เรียนแต่ละกลุ่ม และผลการประเมินที่ได้จะมาจากหลายแหล่งและมีผู้ประเมินหลายกลุ่มได้ วิธีการประเมินผลก็เช่นเดียวกัน ควรใช้หลักหลากหลายวิธี ดังเช่น

- 1 การประเมินตามสภาพจริง
- 1 การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน
- 1 การประเมินจากผลการปฏิบัติงาน หรือพฤติกรรมการทำงานที่เป็นจริง
- 1 การประเมินจากรอบทิศ หรือโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และมีกระบวนการประเมินที่หลากหลาย
 - 1 การประเมินแบบปฏิสัมพันธ์ โดยผู้ประเมินและผู้ถูก/ รับการประเมิน มีการให้และรับข้อมูลย้อนกลับซึ่งกันและกันอย่างรวดเร็ว ชับไว
 - 1 การประเมินโดยกลุ่มเพื่อน หรือผู้ที่คุ้นเคยเข้าใจเรื่องงานและกระบวนการของผู้รับการประเมิน
 - 1 การประเมินโดยบุคคลภายนอก ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่รู้จักงานที่จะประเมิน เทคนิคการรวบรวมหลักฐานข้อมูลสำหรับการประเมินที่อาจใช้ได้ มีดังนี้

- การวัด	- การทดสอบ
- การสังเกต	- การรายงานการศึกษาตนเอง
- การทำแฟ้มสะสมงาน	- การสัมภาษณ์
- การสำรวจความคิดเห็น	- การเขียน/ บันทึก (Journal)

หากโรงเรียน หรือผู้ประเมิน ผู้รับการประเมินขาดความพร้อมที่จะใช้วิธีการหรือเทคนิคที่ยากซับซ้อน นักวิจัยควรใช้แบบที่ตนมีความรู้ ความชำนาญ และง่าย ตรงไปตรงมาที่สุดสำหรับตนเอง ผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่มีไม่โช่ประเด็นสำคัญ แต่โครงการฯ ต้องการข้อมูลที่สะท้อนการทำงานจริงของครูและผู้บริหาร รวมทั้งคณะกรรมการสถานศึกษาที่ได้พยายามกันเต็มที่แล้วเป็นหลัก นักวิจัยก็เก็บข้อมูลไปตามความเป็นจริงนั้น โดยการเขียนอธิบายสิ่งที่เห็นเองจากการสังเกต การบันทึกทุกสิ่งทุกอย่างที่พบซึ่งจะใช้เป็นฐานข้อมูลเปรียบเทียบว่า เมื่อเวลาผ่านไป สักระยะหนึ่ง มีการเปลี่ยนแปลงอะไรเกิดขึ้นบ้าง **โดยโรงเรียนเปรียบเทียบกับตนเอง** การวิจัยปฏิบัติการนี้จึงเป็นได้ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณพร้อมๆ กัน การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณมาประกอบข้อมูลเชิงคุณภาพก็ควรเลือกวิธีการเก็บข้อมูลและเทคนิควิธีให้สอดคล้องกับเรื่อง/ สิ่งที่จะประเมิน ผู้รับการประเมิน และผู้ประเมิน เช่นกัน

3.4 การตัดสินคุณค่าผลที่ประเมิน การตัดสินว่าประเมินแล้วได้อะไรบ้าง มากน้อยเพียงใด สำเร็จหรือไม่อย่างไรนั้น เป็นเรื่องที่ต้องเตรียมการไว้อย่างเหมาะสมในช่วงการวางแผน (Plan) การประเมินผลงานที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการวิจัยปฏิบัติการ ตัวอย่างเช่น การประกันคุณภาพภายในโรงเรียนจะเกี่ยวข้องกับงานทุกอย่างของโรงเรียนที่กำหนดไว้ใน

แผนดำเนินการไปสู่เป้าหมายที่โรงเรียนวางไว้ โรงเรียนจะเป็นผู้กำหนดเกณฑ์และมาตรฐานการประเมินผลเอง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเท่ากับโรงเรียนอื่น ๆ แต่จะเหมือนกันในหลักการที่ว่ากระบวนการประกันคุณภาพที่ดีจะต้องเริ่มดำเนินการไปพร้อม ๆ กันทั้งโรงเรียน (whole school approach) ดังนั้น **สัมฤทธิ์ผลของการประกันคุณภาพภายในโรงเรียน จึงใช้เกณฑ์การประเมินแบบอิงตนเอง** โดยอาจใช้เกณฑ์และมาตรฐานคุณภาพระดับประเทศหรือของส่วนกลางเป็นฐานในการพิจารณากำหนดเกณฑ์และมาตรฐานการประเมินตนเองภายในโรงเรียนก็ได้

3.5 การเสนอรายงานผลการประเมิน เนื่องจากการประเมินตามแนวการปฏิรูปการศึกษาให้ความสำคัญกับนักเรียน การเสนอรายงานผลการประเมินจึงเป็นการเสนอรายงานสำหรับนักเรียนเป็นรายบุคคล เช่น การจัดทำโปรไฟล์ (profile) แสดงผลการเรียนแต่ละรายวิชาของนักเรียน และการสังเกตของครู การเสนอรายงานผลการประเมินให้รายละเอียดมากกว่าการรายงานด้วยค่าเฉลี่ย ซึ่งเป็นการรายงานผลตามแบบเดิมที่ไม่อาจนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่เหมือนการรายงานผลการประเมินแบบใหม่

4. การนำผลประเมินไปสู่การปรับปรุง/ พัฒนา (Act = A)

การนำผลที่วิจัยปฏิบัติการและประเมินได้ไปใช้ปรับปรุงงานทุกด้านของโรงเรียนเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญที่สุดของโครงการนี้ ความเอาใจจริงเอาใจของผู้บริหารสถานศึกษา ครูทุกคน และคณะกรรมการสถานศึกษาที่จะเอาผลการประเมินมาพูดคุย อภิปรายขยายความให้เป็นรูปธรรมในการเข้าใจตรงกันถึงสาเหตุของความล้มเหลวหรือล้มเหลวของความเหมาะสมหรือไม่ของกระบวนการและวิธีการทำงานของทุกฝ่ายในโรงเรียน ส่วนใด กิจกรรมใดควรแก้ไข ปรับปรุง คงไว้หรือตัดทิ้ง เป็นสาระที่ต้องมีการรวมพลังกันทั้งโรงเรียนเพื่อร่วมคิดร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือแก้ไขทันที หากเป็นดังนี้ เกณฑ์และมาตรฐานที่โรงเรียนวางไว้ทั้งในช่วงที่ประเมินแล้ว หรือจะประเมินต่อ ๆ ไปก็จะสัมฤทธิ์ผลได้ตามที่โรงเรียนทั้งโรงเรียนต้องการ

วงจรการเรียนรู้ หรือการวิจัยปฏิบัติการ ซึ่งเทียบได้กับวงจร PDCA ที่นำเสนอข้างต้น เมื่อนักวิจัยทั้งผู้บริหารนักวิจัย ครูนักวิจัย และผู้สนับสนุน/นักวิจัยในพื้นที่ ลงมือปฏิบัติการจริงในโรงเรียน จะต้องมีการดำเนินงานตามวงจรซ้ำหลาย ๆ รอบ จนกว่าจะได้ผลการวิจัยที่ตอบคำถามวิจัยตามที่นักวิจัยต้องการ หรือจนกว่านักเรียน/ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

บทที่ 3

ผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

โรงเรียนนาร่อง 250 แห่ง ได้ร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่ 44 คณะ ดำเนินงานโครงการฯ ตามหลักการและกรอบแนวคิดแนวทางที่นำเสนอไว้ในบทที่ 1 และ บทที่ 2 ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษารวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้เพื่อสรุปรายงานถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการในโรงเรียนนาร่องปฏิรูปการเรียนรู้ทั้ง 250 แห่ง โดยการรายงานจะแยกเป็น 6 ตอน

- ตอนที่ 1 การตอบคำถามวิจัยหลัก 5 คำถาม
- ตอนที่ 2 การนำเสนอลักษณะ / แบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
- ตอนที่ 3 การนำเสนอลักษณะ / แบบการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียนของนักวิจัยในพื้นที่
- ตอนที่ 4 การปรับเปลี่ยนบทบาทของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
- ตอนที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะโรงเรียนปฏิรูปฯ กับผลการปฏิรูปฯ
- ตอนที่ 6 การขยายผลและการสร้างเครือข่ายโรงเรียนปฏิรูปฯ

ตอนที่ 1 การตอบคำถามวิจัยหลัก 5 คำถาม

เนื่องจากหัวข้อคำถามวิจัยหลัก ทั้ง 5 คำถามเกี่ยวข้องกับประเด็นต่าง ๆ ที่มีผู้เชี่ยวชาญรับผิดชอบศึกษาวิจัยและนำเสนอข้อค้นพบในแต่ละประเด็น ผู้อ่านรายงานฉบับนี้ จะสามารถติดตามข้อมูลในเชิงลึกเฉพาะทางด้านได้ในรายงานของผู้เชี่ยวชาญ อีก 3 ท่าน (อ้างถึงบทที่ 1 หน้า 25)

คำถามที่ 1 มีความสัมพันธ์ที่ชัดเจนระหว่างการพัฒนาของครู (การเรียนรู้ของครู) กับผลสัมฤทธิ์ที่วัดได้ของนักเรียนทุกคนหรือไม่? ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอะไรบ้าง? และเกิดขึ้น (พัฒนา) ได้อย่างไร

ผู้เชี่ยวชาญ สุมน อมรวิวัฒน์ (2545) ได้ศึกษาข้อมูลในเชิงลึกด้านการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน พบว่า ครูมีการพัฒนาตนเองด้วยวิธีการที่หลากหลาย และมีผลการปฏิบัติจริงด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 5 รูปแบบ จากการรวบรวมและวิเคราะห์ลักษณะกิจกรรมที่ครูได้จัดขึ้น สุมน อมรวิวัฒน์ พบว่าการจัดกิจกรรมมีความสอดคล้องกับตัวบ่งชี้กระบวนการสอนของครู และตัวบ่งชี้กระบวนการเรียนของนักเรียนที่ท่านได้ร่วมกับครูต้นแบบส่วนหนึ่งกำหนดขึ้นเป็นลักษณะพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามหลักการเรียนรู้ คุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในกิจกรรมการเรียนการสอนพบว่า ครูผู้สอน โดยเฉพาะระดับมัธยมต้นและปลาย ซึ่งแต่เดิมนักจะจัดกิจกรรมมุ่งเน้นเนื้อหาได้เปลี่ยนแปลง มีการนำทฤษฎีการเรียนรู้และนวัตกรรมทางการสอนใหม่ ๆ มาปรับใช้อย่างได้ผล เกิดเป็นคุณภาพของผู้เรียนอย่างชัดเจน เพราะครูมีไต่ดีติดกับเรื่องคะแนนสอบ แต่ครูได้เน้นผลการพัฒนาด้านอื่น ๆ จากการสังเกตบันทึกและการประเมินผลงานของนักเรียน ทำให้ได้ผลที่สมบูรณ์ในการพัฒนานักเรียน

ในรายงาน นางลักษณ วิรัชชัย (2545) ผู้เชี่ยวชาญรับผิดชอบด้านการประเมินโครงการ พบว่า วิธีการเรียนของนักเรียนเปลี่ยนแปลงไป เช่น มีการใช้วิธีการเรียนรู้หลากหลายมากขึ้น ถึงแม้บางกรณีได้เรียนรู้เนื้อหาบางอย่าง นักเรียนรู้สึกสนุกและได้เรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม และกระตือรือร้น ทั้งมีความพอใจในการเรียนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลจากการพัฒนาตนเองของครู ซึ่งจากข้อมูลของนักวิจัยในพื้นที่ก็ได้ยืนยันเช่นเดียวกันว่า มีครูหลายคนได้ทำการวิจัยในระดับห้องเรียน และ/หรือระดับชั้นเรียน เพื่อผลิตผลงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน และการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของนักเรียน อันส่งผลให้ครูเกิดการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของครูและนักเรียน ตัวอย่างการวิจัยปฏิบัติการของครู เช่น เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แบบฝึกทักษะส่งเสริมนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนวัดเสม็ดเหนือ (ชิตประชาสรรค์) จังหวัดฉะเชิงเทรา (พิชิต ฤทธิ์จรรยา และคณะ, 2544) และเรื่องเด็กขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนบ้านวังยาว จังหวัดน่าน (อุดม คำขาด, 2544)

อย่างไรก็ตามคุณภาพของนักเรียนที่เกิดขึ้น สุมน อมรวิวัฒน์ สรุปว่ามีได้เกิดขึ้น เพราะการเข้าร่วมในโครงการนี้ทั้งหมด แต่น่าจะเป็นการสะสมคุณภาพจากผลการนิเทศและการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนโดยโรงเรียนเอง และโดยหน่วยงานต้นสังกัด มาก่อนด้วย

“คุณภาพของนักเรียนตามที่โรงเรียนในโครงการฯ ได้รายงานมานี้ น่าจะเป็นการประเมินผลส่วนหนึ่งในการสร้างความเชื่อมั่นต่อการปฏิรูปการเรียนรู้และตอบคำถามได้ว่าปฏิรูปการศึกษาแล้วเด็กจะได้อะไร” (สุมน อมรวิวัฒน์, 2545 : 42)

คำถามที่ 2 อะไรคือองค์ประกอบ/เงื่อนไขเฉพาะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 4 ท่าน พบว่า องค์ประกอบและเงื่อนไขสำคัญ คือ การที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายตระหนักและปรับเปลี่ยนบทบาทของตนให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยยึดเป้าหมายเดียวกัน คือการให้ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่คุณภาพของนักเรียน เมื่อสังเคราะห์ภาพรวมจากการปฏิบัติจริงของโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน สามารถสรุปองค์ประกอบ / เงื่อนไขเฉพาะได้ 4 ด้าน คือ ด้านผู้นำและสมาชิกปฏิรูป ด้านกระบวนการปฏิรูป ด้านการสนับสนุนจากต้นสังกัด และด้านความพร้อมของโรงเรียนและชุมชนซึ่งล้วนแล้วแต่มีส่วนสนับสนุนส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ให้สมบูรณ์และเป็นไปได้ง่าย ในรายงานฉบับนี้จะกล่าวถึงการปรับเปลี่ยนบทบาทของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบ ปัจจัยและเงื่อนไขด้านอื่น ๆ ในตอนที่ 4 และ 5 ต่อไป

ในที่นี้สามารถสรุปข้อค้นพบเกี่ยวกับองค์ประกอบและปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ ผู้บริหารซึ่งมีอิทธิพลมากต่อความสำเร็จ อายุของครูมิได้เป็นอุปสรรคเสมอไป แต่พบว่า ถ้าครูมีอายุใกล้เคียงกันจะรวมพลังทำงานกันได้ดี การเรียนรู้ร่วมกันแบบกัลยาณมิตรระหว่างเพื่อนครูและนักวิจัยในพื้นที่ที่สามารถเสริมกำลังใจและแนะแนวทางปฏิรูปการเรียนรู้ได้อย่างได้ผล ประสิทธิภาพในการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขึ้นอยู่กับความพร้อมด้านความเข้าใจ และความสนใจการศึกษากับเวลาที่ให้กับงานของโรงเรียน

เกี่ยวกับขนาดของโรงเรียน พบว่า โรงเรียนขนาดเล็ก และกลาง สามารถรวมพลังปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำงานเป็นทีม มีผลก้าวหน้าปรากฏชัดเจนกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ นอกจากนี้โรงเรียนขนาดเล็กและกลางได้รับความร่วมมือจากชุมชนและผู้ปกครองตามแนวทางของ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ที่เด่นชัดกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ จึงมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ทำให้โรงเรียนเหล่านี้ โดยเฉพาะที่อยู่ห่างไกลสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องใกล้ชิดชุมชน และสร้างสรรค์หลากหลาย ในขณะที่โรงเรียนขนาดใหญ่ในตัวเมืองมีกรอบแบบแผนคล้ายคลึงกัน และมีจำนวนกิจกรรมการปฏิรูปโรงเรียนมากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก

สำหรับปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญด้านการสนับสนุนของหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียน พบว่าบุคลากรของโรงเรียนต้องการอิสระปลอดจากการถูกครอบงำผู้คุมด้วย ทฤษฎีและขั้นตอนที่เคร่งครัดเกินไป การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนจึงจะได้ผลด้านการ ริเริ่มสร้างสรรค์ นอกจากความยืดหยุ่นแล้วบุคลากรของโรงเรียนยังต้องการความเข้าใจ การยอมรับและการให้ขวัญกำลังใจเป็นแรงเสริมในการทำงานหนักจากหน่วยงานต้นสังกัดด้วย

สุชาติ การสมบัติ (2545) ได้ศึกษาเอกสารแผนการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ ทั้งโรงเรียน และเอกสารสรุปผลการดำเนินงานดังกล่าวของโรงเรียนนาร่อง 250 โรงเรียน พบว่า 1) โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร มีผลการดำเนินงานในด้านกระบวนการตัดสินใจ สูงที่สุด 2) โรงเรียนที่มีครูต้นแบบ / ครูแห่งชาติมีผลการดำเนินงานด้านกลยุทธ์ และการ ดำเนินการเปลี่ยนแปลงสูงกว่าโรงเรียนที่ไม่มีครูต้นแบบ / ครูแห่งชาติ 3) โรงเรียนที่มีบริบท ต่างกัน เมื่อเปรียบเทียบกันพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันในด้านวัฒนธรรมและพฤติกรรม ของครูในโรงเรียน 4) โรงเรียนนาร่อง 250 โรงเรียน มีคุณภาพสูงขึ้นหลังการดำเนินงาน ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยมีค่าความแตกต่างของผลการดำเนินงานก่อนและหลัง อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ถึงแม้ว่าการดำเนินงานปฏิรูปจะยังไม่ทำให้วัฒนธรรมของโรงเรียน ในด้านความคิด ความเชื่อ และหลักการจัดการศึกษาเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการ เข้าร่วมโครงการนี้เป็นช่วงระยะเวลาสั้น ทำให้ไม่สามารถเห็นผลการเปลี่ยนแปลงเป็น วิถีชีวิตของการประพฤติปฏิบัติประจำวันได้ชัดเจน

คำถามที่ 3 ครูและนักเรียนมีกรณีการเรียนรู้อะไรที่ประสบ / ไม่ประสบ ความสำเร็จจากการวิจัยปฏิบัติการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ?

ผู้เชี่ยวชาญ สุมน อมรวิวัฒน์ (2545) ได้นำเสนอรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ โรงเรียนได้ปฏิบัติจริงในการวิจัยที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน สำหรับกรณีที่ประสบความสำเร็จ สามารถนำไปเป็นตัวอย่าง เพื่อให้โรงเรียนต่าง ๆ ได้ศึกษาเพื่อเตรียมรับการให้หลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน มี 5 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ 2) รูปแบบหลักสูตรสถาน ศึกษาจำแนกเป็น 2.1) หน่วยการเรียนรู้ที่บูรณาการ 2.2) หน่วยบูรณาการ : โครงการ 3) รูปแบบกิจกรรมสร้างเสริมคุณภาพและระเบียบวินัย 4) รูปแบบกิจกรรมระดมปัญญา หรือกลุ่มสนใจ และ 5) กระบวนการกัลยาณมิตรนิเทศ

ในกรณีที่ไม่ประสบความสำเร็จ ผลการศึกษาของ สุมน อมรวิวัฒน์ สอดคล้องกับของ นางลักษณ วิรัชชัย คือ ในด้านการวัดประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนซึ่งพบว่า ในขณะที่ครูและนักเรียนบางส่วนมีการวางแผนการเรียนการสอน และการประเมินผลร่วมกัน ตั้งแต่ต้นเทอม และได้ดำเนินการตามแผนนั้นจนเกิดการพัฒนานเป็นวงจรการเรียนรู้ (PDCA) ขนาดเล็กในชั้นเรียน ยังมีครูและนักเรียนอีกจำนวนมากในหลายโรงเรียนนำร่อง ซึ่งยังมิได้นำการประเมินมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน ครูยังใช้วิธีการประเมินแบบเดิม ทั้งยังมีการลดเกณฑ์ตัดสินการประเมิน เพื่อให้นักเรียนสอบผ่านโดยนักเรียนไม่เกิดการเรียนรู้

สำหรับการเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้และการทำงานของครูพบว่า กรณีที่ประสบความสำเร็จสูง คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูด้วยกันเอง ระหว่างครูกับผู้บริหาร และระหว่างบุคลากรของโรงเรียนกับนักวิจัยในพื้นที่ ผลการศึกษาของ สุมน อมรวิวัฒน์ (2545 : 45) พบว่า ในการวิจัยปฏิบัติการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มีการสร้างทีมงานและการใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ช่วยให้บุคลากรในแต่ละทีมฝึกการแบ่งงานกันรับผิดชอบ ใจกว้าง พร้อมรับฟังการวิจารณ์ผลงานซึ่งกันและกัน ลดการแข่งขัน แต่กลับมุ่งผลงานของส่วนรวมเป็นเป้าหมายหลัก นางลักษณ วิรัชชัย (2545) กล่าวถึงผลการประเมินโครงการที่แสดงว่าการทำงานของครูเปลี่ยนแปลง คือ ครูค้นคว้าด้วยตนเองมากขึ้น ปรึกษาหารือกันมากขึ้น หุ่นเทกำลังใจทำงานร่วมกันมากขึ้น และมีความสัมพันธ์แบบจริงใจต่อกันมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ สุชาติ การสมบัติ (2545) ที่ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุพบว่า ครูในโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน ที่มีพฤติกรรมการปฏิรูปมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพภายในโรงเรียน

ผลการศึกษาของ บุญมี เณรยอด (2545) ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารโรงเรียน พบว่า ครูมีความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน มีการช่วยเหลือกันมากขึ้น รวมทั้งมีการนิเทศภายในและร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่อง ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบเรื่องรูปแบบกัลยาณมิตรนิเทศของ สุมน อมรวิวัฒน์ (2545 : 35) ที่เป็นการจัดกลุ่มชี้แนะและช่วยเหลือกันในลักษณะเพื่อนครูช่วยเพื่อนครู เรื่องที่ครูปรึกษาหารือและช่วยเหลือกันมากที่สุด คือ การเขียนแผนการสอน การจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการวิจัยในชั้นเรียน นอกจากนี้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการนิเทศของบุคคลภายนอกโรงเรียนเป็นการสร้างเครือข่ายแบบกัลยาณมิตรนิเทศช่วยให้ครูพัฒนาได้ดีและกว้างขวางมากขึ้น ทั้งทำให้เกิดการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ได้อย่างแพร่หลายด้วย

คำถามที่ 4 ผู้บริหารโรงเรียนสามารถบริหารจัดการอย่างไร ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวันของโรงเรียน ?

ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างแล้วในการตอบคำถามข้อที่ 2 เกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญที่มีอิทธิพลมากต่อความสำเร็จของการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน คือ ความสามารถและการดำเนินบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารจัดการโรงเรียนของตน ผลการศึกษาลักษณะวิธีการบริหารจัดการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนนาร่อง 250 โรงเรียน บุญมี เณรยอด (2545) พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กมีการเรียนรู้และร่วมทำงานไปด้วยกันกับคณะครูอย่างใกล้ชิดมากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ ซึ่งมักใช้วิธีการเป็นเพียงผู้สนับสนุนส่งเสริม คอยติดตามดูแลห่าง ๆ แต่ให้ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการหรือครูคนใดคนหนึ่งเป็นผู้ลงมือร่วมกับคณะครู เกี่ยวกับลักษณะวิธีการของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดใหญ่เช่นนี้ ผลการศึกษาได้พบว่า การมอบหมายให้กับกลุ่มบุคคลมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จมากกว่าการมอบหมายให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเพียงคนเดียว ซึ่งข้อค้นพบนี้ได้รับการยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญอีก 3 ท่าน ที่พบว่า ถึงแม้ผู้บริหารสถานศึกษาจะมีบทบาทเป็นผู้นำที่สำคัญ แต่ในโรงเรียนทุกขนาดยังต้องการผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาก อย่างน้อย 2 - 3 คน ซึ่งจะทำงานคู่เคียงไปกับผู้บริหาร

ลักษณะหรือวิธีการบริหารจัดการของผู้บริหารสถานศึกษา ที่ บุญมี เณรยอด (2545) ได้ศึกษาวิเคราะห์พบว่า มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับตัวบ่งชี้ที่ท่านได้ร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารกลุ่มหนึ่งกำหนดขึ้นเป็นลักษณะพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามหลักการส่วนใหญ่ของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การบริหารจัดการที่ผู้บริหารของโรงเรียนนาร่อง 250 โรงเรียน ได้ดำเนินการส่วนใหญ่มีลักษณะและวิธีการต่อไปนี้ มีการประชุมชี้แจงสร้างความตระหนักร่วมกัน มีการกระจายอำนาจการบริหารงานในโรงเรียน มีการประชุมปรึกษาหารือชี้แจงร่วมกันก่อนมอบหมายผู้รับผิดชอบโครงการต่าง ๆ มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูทุกคนได้เข้าร่วมประชุมอบรมปฏิบัติการ สัมมนาเพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนางาน จัดระบบการนิเทศภายใน มีการจัดทำโครงการต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ของครูและนักเรียน การจัดทำงบประมาณ และการจัดสรรใช้วิธีการพิจารณาตัดสินเป็นคณะบุคคล เมื่อโครงการต่าง ๆ ดำเนินการแล้ว มีการติดตามผลเป็นระยะ ๆ พร้อมทั้งมีการประเมินผลทั้งก่อน ระหว่าง และหลังเสร็จสิ้นโครงการสรุปลักษณะและวิธีการบริหารเป็นการใช้วงจรการพัฒนาคุณภาพ PDCA

ในส่วนที่เกี่ยวกับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ทุกโรงเรียนได้ส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยนตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการอันเป็นผลจาก พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ การวิจัยพบว่า ทั้งโรงเรียนและคณะกรรมการสถานศึกษา มีการประชุมปรึกษาหารือและทำงานร่วมกันมากขึ้น รวมทั้งเข้าใจบทบาทและหน้าที่ใหม่ของคณะกรรมการสถานศึกษา การวิจัยของ บุญมี เณรยอด ได้พบว่ามีบางโรงเรียนที่คณะกรรมการสถานศึกษา ยังเกี่ยวข้องกับโรงเรียนเพียงให้การช่วยเหลือแบบเดิม ๆ คือ บริจาคทุนทรัพย์ วัสดุ หรือ / และแรงงานเท่านั้น ในขณะที่ในหลายโรงเรียน ทั้งผู้ปกครองและคณะกรรมการสถานศึกษา เริ่มมีบทบาทเข้มแข็งในการให้ข้อเสนอแนะ และร่วมคิด ทำ รับผิดชอบส่งเสริมการพัฒนาโรงเรียน ส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ / การศึกษาอย่างปรากฏผลงานเป็นรูปธรรม

อย่างไรก็ตาม ระบบการบริหารจัดการที่เกิดขึ้นจะสามารถดำเนินการต่อไปได้เองจนต่อเนื่องกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของโรงเรียนหรือไม่อย่างไร ยังเป็นเรื่องที่ต้องมีการติดตามประเมินต่อไป ด้วยเงื่อนไขของเวลาการทำวิจัยซึ่งมีจำกัดทำให้ยืนยันผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ได้ชัดเจนนัก ประเด็นที่น่าศึกษา คือ ถ้าหากผู้บริหารไม่ได้อยู่ในโรงเรียนนี้ผลจะเป็นอย่างไร ผลการประเมินของ นางลักษณ วิรัชชัย ร่วมกับ บุญมี เณรยอด พบว่า ผู้บริหารมีสมรรถนะที่จำเป็นต่อการรองรับการปฏิรูปการศึกษา / การเรียนรู้สูงขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนเข้าร่วมโครงการนี้ ทั้งนี้รวมถึงสมรรถนะตามตัวบ่งชี้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานด้วย ซึ่งมีความแตกต่างก่อนและหลังจากการพัฒนาตนเองและการลงมือปฏิรูปการบริหารในโรงเรียนของตนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทุกสายสมรรถนะ เราจึงอาจจะมีมั่นใจได้ลำดับหนึ่งว่า เมื่อผู้บริหารเหล่านี้ไปทำหน้าที่ในโรงเรียนใด โรงเรียนนั้น ชุมชนนั้น จะได้พบกับผู้บริหารที่มีความสามารถ สำหรับโรงเรียนที่ท่านต้องจากไปดังกล่าวแล้วว่า เวลาจะเป็นเครื่องตัดสิน หากระบบที่สร้างไว้มีประสิทธิภาพจริง และได้รับการสานต่อจากคณะบุคลากรในโรงเรียนและผู้บริหารใหม่แล้ว การพัฒนาก็จะยังยืนนำไปสู่การเป็นวิถีปฏิบัติประจำวัน

คำถามที่ 5 โรงเรียนอื่น ๆ สามารถนำประสบการณ์ การปฏิรูปการเรียนรู้ที่สัมฤทธิ์ผลไปใช้ได้หรือไม่ หากจะนำไปใช้ ควรมีขั้นตอนอะไร และจะปฏิบัติตามขั้นตอนเหล่านั้นอย่างไร

ผลของการสรุปข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของโรงเรียนและของนักวิจัยในพื้นที่เกี่ยวกับความสามารถของโรงเรียนในการเป็นแกนนำขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ที่สัมฤทธิ์ผล

ให้กับโรงเรียนอื่น ๆ พบว่า โรงเรียนแกนนำทั้ง 250 โรงเรียน มีความพร้อมในด้านน้ำใจ ความกระตือรือร้น และความตระหนักในภารกิจที่จะต้องทำหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมรวมทั้ง ร่วมเรียนรู้กับโรงเรียนอื่น ๆ โดยเฉพาะโรงเรียนใกล้เคียงอีกหลายโรง เพื่อให้โรงเรียนเหล่านั้น ปฏิรูปการเรียนรู้ตามอย่างตนได้

โรงเรียนนำร่องจำนวนมากจาก 4 ภูมิภาครายงานว่า ในระหว่างที่ตนเองดำเนินการปฏิรูปอยู่ก็ได้ทำหน้าที่ขยายผลโดยทางอ้อมแล้ว เพราะมีโรงเรียนอื่นที่อยู่ในกลุ่ม / สหวิทยาเขตเดียวกันและจากต่างกลุ่มต่างท้องถิ่นมาศึกษาดูงาน มาปรึกษาหารือขอ ตัวอย่างแนวทาง และเอกสารที่โรงเรียนนำร่องได้รับจากโครงการไปใช้ด้วย รวมทั้งมีการขอ ผู้บริหารและครูของโรงเรียนนำร่องไปเป็นวิทยากรเผยแพร่ประสบการณ์ เป็นต้น

ในการเตรียมการเพื่อเป็นโรงเรียนตัวอย่างหรือแกนนำในการขยายผล โรงเรียนนำร่องทั้ง 250 แห่ง เสนอเป็นขั้นตอน และแนวทางที่โรงเรียนนำร่องและโรงเรียนอื่น ๆ ที่ต้องการเรียนรู้ควรปฏิบัติตาม โดยสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

1. การเป็นตัวอย่างสมบูรณ์แบบคงเป็นไปไม่ได้ เพราะโรงเรียนนำร่องมีเวลาในการปฏิรูปทั้งโรงเรียนเพียงระยะสั้น ๆ เท่านั้น และแต่ละโรงเรียนที่จะมาเรียนรู้ต้องเข้าใจถึงความแตกต่างกันทางสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ที่โรงเรียนตั้งอยู่ และในตัวเองค์กรหรือโรงเรียนเองด้วย ดังนั้นความสำเร็จหรือวิธีการดำเนินการในสถานที่หนึ่ง ซึ่งประสบความสำเร็จ อาจจะใช้ไม่ได้เลยในที่อีกแห่งหนึ่ง แต่สิ่งที่จะเรียนรู้ร่วมกันได้ คือ บทเรียนทั้งที่เป็นความสำเร็จ และความล้มเหลว รวมทั้ง แนวคิด แนวทาง หรือกลยุทธ์ วิธีการต่าง ๆ ซึ่งแลกเปลี่ยนกันได้

2. โรงเรียนนำร่องจำนวนมากเสนอแนะว่าสามารถเป็นตัวอย่างได้เฉพาะด้าน คือ การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ การวิจัยในชั้นเรียน การนิเทศภายใน การบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาครูและบุคลากรในโรงเรียน การทำงานร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษา การประเมินตนเองของครู การประเมินโรงเรียน และการประกันคุณภาพภายใน

3. โรงเรียนนำร่องอีกจำนวนหนึ่งรายงานว่า ยังไม่พร้อมทันที ต้องการเวลาอีกสักกระยะหนึ่งไม่ต่ำกว่า 1 ภาคเรียน เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ตนเอง ทั้งผู้บริหาร และครู เพื่อทำหน้าที่ขยายผลอย่างเต็มกำลัง ในการเตรียมความพร้อมนี้จึงยังต้องการทำงานร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่ต่อด้วย

4. สำหรับขั้นตอนในการทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ โรงเรียนนำร่องต้องการให้หน่วยต้นสังกัดรับรู้และส่งเสริมสนับสนุน โดยจะจัดทำเป็นแผนปฏิบัติงานของโรงเรียน หากเป็นไปได้ต้องการงบประมาณเสริมด้วย หน่วยต้นสังกัดสามารถติดตามตรวจสอบประเมินผลการปฏิบัติภารกิจหน้าที่ของโรงเรียนนำร่องตัวอย่างได้อย่างเป็นระบบ

5. สำหรับแนวทางในการขยายผล ต้องการใช้วิธีการให้สมัครเข้ามา ซึ่งไม่ใช่การศึกษาดูงานแบบทั่ว ๆ ไป แต่ผู้ศึกษาต้องมาใช้เวลาเรียนรู้อยู่กับโรงเรียนนำร่องพอสมควรจึงจะได้ผล ในลักษณะนี้จะมีการพัฒนาหลักสูตรและเตรียมเอกสาร สื่อและวิทยากรให้อย่างมีประสิทธิภาพ จำนวนโรงเรียนที่จะรับได้ไม่ควรเกิน 3 โรงเรียน ในภาคการศึกษาหนึ่ง

6. นอกเหนือจากแนวทางข้อ 5 แล้ว ก็สามารถจัดการเผยแพร่ได้เพียงแจกเอกสารประกอบการบรรยายสั้น ๆ เพื่อเผยแพร่แนวคิด เมื่อมีผู้สนใจมาดูงาน และทำให้บุคลากรในโรงเรียนรับเชิญเป็นรายบุคคลเพื่อไปเป็นวิทยากรชั่วคราวครั้งชั่วคราวตามคำร้องขอ จำนวนโรงเรียนที่จะรับได้ไม่ควรเกิน 10 โรงเรียน ในภาคการศึกษาหนึ่ง ซึ่งโรงเรียนจะกำหนดช่วงเวลาเฉพาะเท่านั้นสำหรับการให้ศึกษาดูงาน

7. โรงเรียนนำร่องส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรขยายผลในกลุ่มโรงเรียน / สหวิทยาเขตของตนก่อน แล้วจึงขยายทั้งอำเภอ จังหวัด ก่อนที่จะเปิดสำหรับทั่วไป

ตอนที่ 2 การนำเสนอลักษณะ / แบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

การดำเนินงานโครงการนี้สนับสนุนให้โรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ โดยการปฏิบัติงานตามหน้าที่ปกติของทุกฝ่าย เพียงแต่ต้องมีการปรับปรุงพัฒนาสิ่งก่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ตามหลักและแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลผลการปฏิบัติจริงและนำเสนอเป็นแผนภาพ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเห็นกระบวนการและกิจกรรมหลักสำคัญ ๆ ที่โรงเรียนได้ดำเนินการ รวมทั้งผลที่เกิดขึ้น

ผลการปฏิบัติงานตามสภาพความเป็นจริง ความพร้อมและประสบการณ์เดิมของโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน สามารถสังเคราะห์เป็นลักษณะหรือแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนได้ 3 กลุ่ม 5 แบบ ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 โรงเรียนปฏิรูปอยู่แล้วค่อนข้างสมบูรณ์และช่วยตนเองได้

โรงเรียนนำร่องในกลุ่มนี้มีประมาณ 25 เปอร์เซนต์ ดำเนินการในลักษณะ 2 แบบ

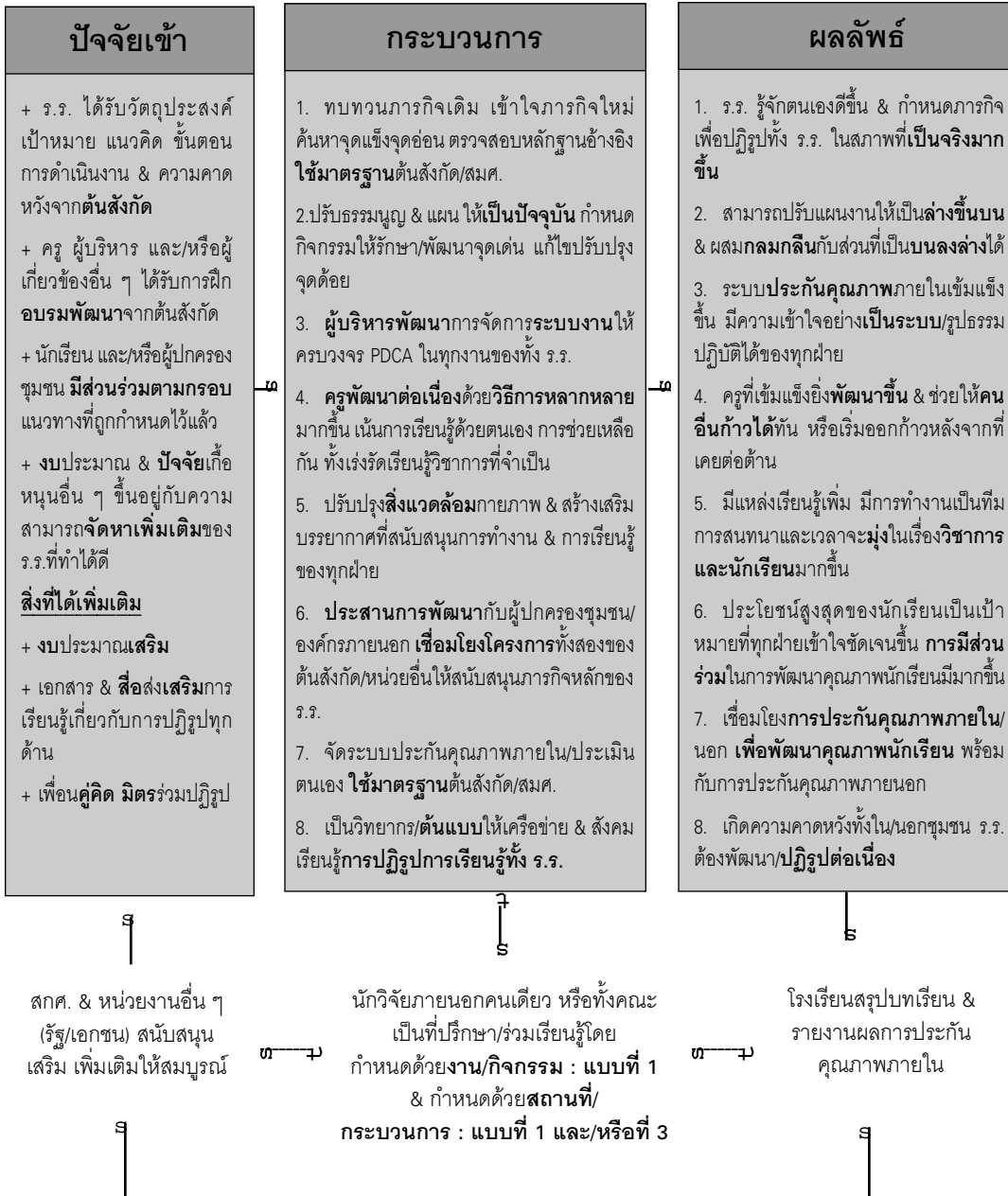
แบบที่ 1 : การปฏิรูปจากยอดสู่ฐาน : สั่ง - ทำได้ ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา (สศ.) และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) มักเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่และกลาง ตั้งอยู่ในเมือง มีประวัติการพัฒนาค่อนข้างยาวนาน และได้รับความไว้วางใจจากต้นสังกัดให้ดำเนินงานทดลองนำร่องการพัฒนาตามนโยบายหลายด้าน มีข้อมูลเชิงประจักษ์ทั้งที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลว มีความได้เปรียบเพราะสามารถเข้ากับบุคลากรที่เป็นกุญแจสำคัญของการพัฒนาตามนโยบายได้ง่าย รวดเร็วและค่อนข้างสม่ำเสมอ จึงถูกจัดเป็นประเภทไม่ตกข่าวทั้งด้านวิชาการและด้านนโยบายของต้นสังกัด ซึ่งได้ถูกกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แนวคิด ขั้นตอนการดำเนินงานได้อย่างสอดคล้องกับหลักวิชา และความคาดหวังของต้นสังกัด นักวิชาการ และสังคมทั่วไป เมื่อสังเคราะห์ผลการดำเนินงานแล้วพบว่า เป็นไปตามที่ สมณ อมรวิวัฒน์ ผู้เชี่ยวชาญ (2545) สรุปชัดเจนว่า เนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดในโรงเรียนขนาดใหญ่ในตัวเมืองมีกรอบแบบแผนคล้ายคลึงกัน และบุญมี เณรยอด ผู้เชี่ยวชาญ (2545) ชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ในเมืองค่อนข้างห่างจากชุมชน ซึ่งอาจเป็นเพราะนำหน้าการติดต่อประสานงานจะให้กับหน่วยต้นสังกัดที่อยู่กันใกล้ชิดมากกว่า

แบบที่ 2 : การปฏิรูปจากฐานสู่ยอด : ริเริ่มทำได้ ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนเอกชนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) ซึ่งมักจะเป็นโรงเรียน ขนาดใหญ่ และกลาง ตั้งอยู่ในเมืองเช่นเดียวกับรูปแบบแรกคือ มีประวัติการพัฒนามายาวนาน แต่เป็นไปเพราะความริเริ่มสร้างสรรค์บนหลักของการพัฒนาตนเองของผู้บริหารสถานศึกษา และหรือของคณะบุคคลที่ดูแลรับผิดชอบโรงเรียน ซึ่งได้ถูกกำหนดเป็นแผนงานโครงการพัฒนา และมีการดำเนินงานสอดคล้องตามหลักวิชาตรงกับความคาดหวังของผู้เกี่ยวข้อง การสังเคราะห์ผลงานที่เกิดขึ้นได้ข้อค้นพบเหมือนกับแบบที่ 1 ในกลุ่มเดียวกัน

ผู้อ่านสามารถศึกษารายละเอียดข้อมูลที่แสดงถึงกระบวนการและขั้นตอนการทำงานของโรงเรียนในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ทั้ง 2 แบบข้างต้นในภาพที่ 3.1 และ 3.2 ต่อไปนี้

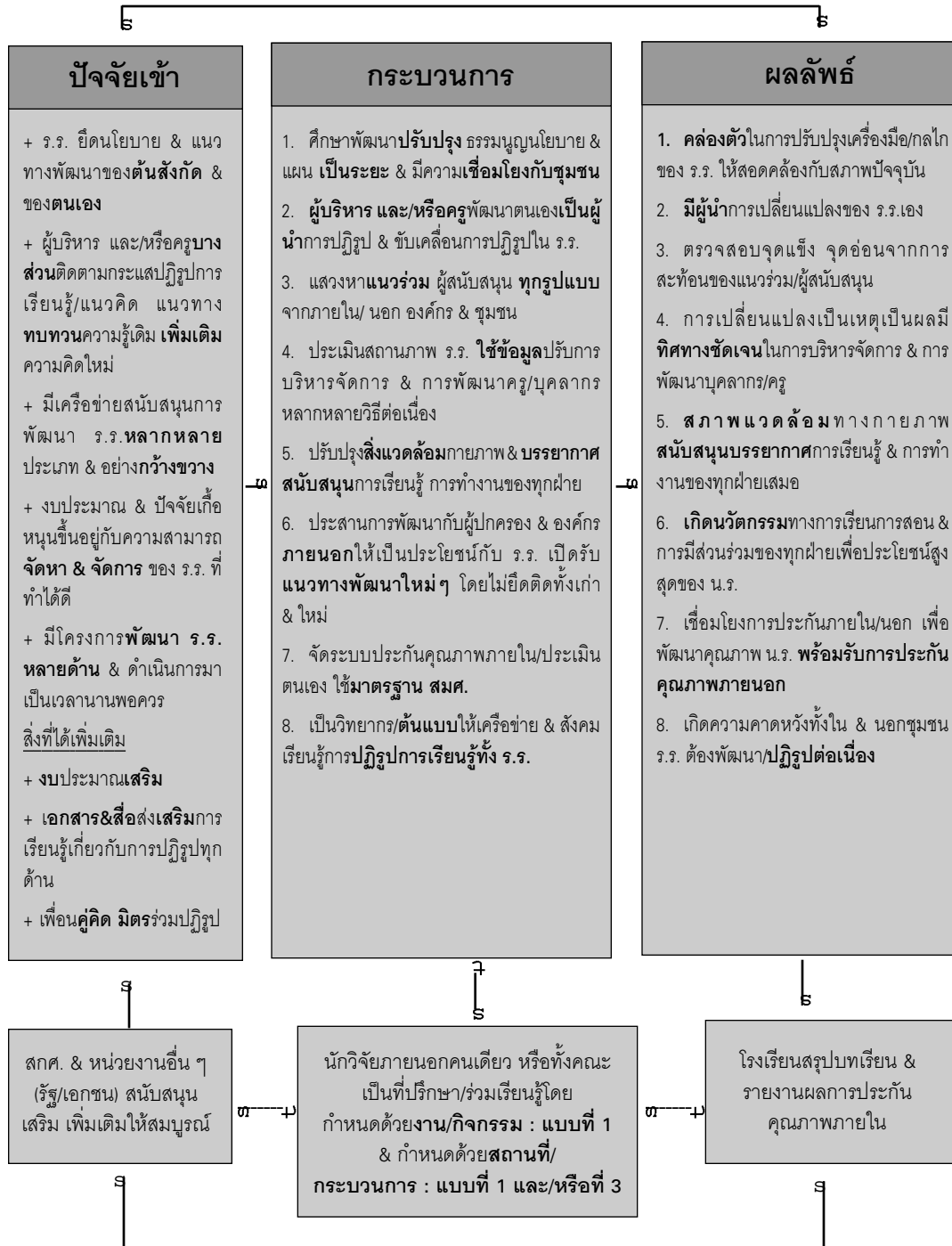
กลุ่มที่ 1 : โรงเรียนปฏิรูปอยู่แล้วค่อนข้างสมบูรณ์และช่วยตนเองได้
แบบที่ 1 : การปฏิรูปจากยอดสู่ฐาน : สั่ง - ทำได้

**โรงเรียนได้รับมอบหมายจากต้นสังกัดให้เป็นโรงเรียนแกนนำปฏิรูป
 และ / หรือเป็นศูนย์กลุ่มโรงเรียน / สหวิทยาเขต**

ภาพที่ 3.1 การปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียน กลุ่ม 1 แบบที่ 1

กลุ่มที่ 1 : โรงเรียนปฏิรูปอยู่แล้วค่อนข้างสมบูรณ์และช่วยตนเองได้
แบบที่ 1 : การปฏิรูปจากฐานสู่ยอด : ริเริ่ม - ทำได้

ภาพที่ 3.2 การปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียน กลุ่ม 1 แบบที่ 2

กลุ่มที่ 2 โรงเรียนปฏิรูปอยู่บ้างแล้วเพียงบางเรื่อง และยังช่วยตนเองไม่ได้เต็มที่

โรงเรียนนำร่องในกลุ่มนี้มีประมาณ 65 เปอร์เซ็นต์ ดำเนินการในลักษณะ 2 แบบ

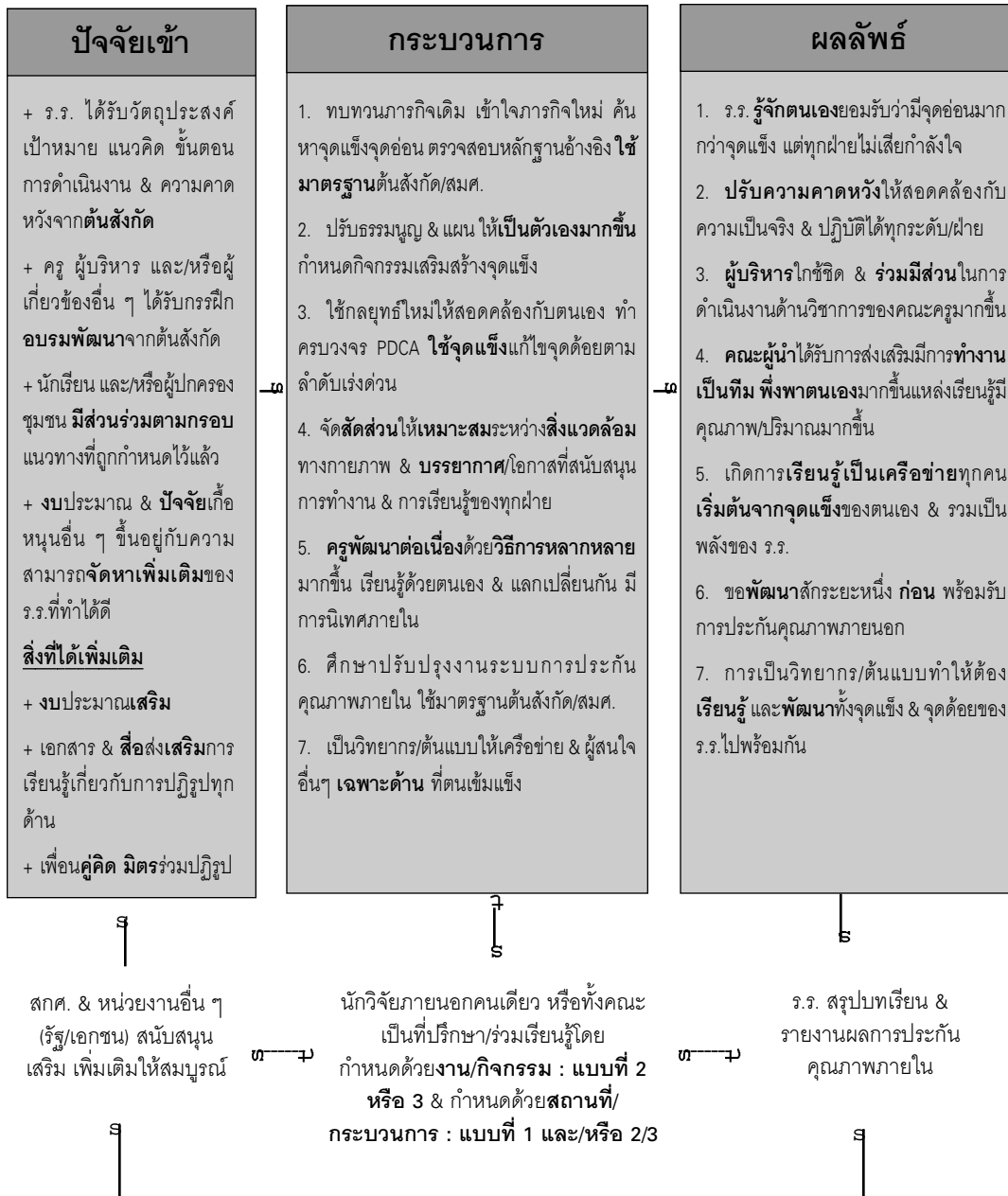
แบบที่ 1 : การปฏิรูปจากยอดสู่ฐาน : สั่ง - ทำได้บ้าง ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เทศบาลกรุงเทพมหานคร และเอกชน มีทุกขนาดทั้งใหญ่ กลาง และเล็ก ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนในเมือง บางส่วนในชนบท มีประสบการณ์การพัฒนาตามนโยบาย โดยร่วมในโครงการทดลองนำร่องของหน่วยงานต้นสังกัด แต่ยังไม่พัฒนาไม่ได้เต็มที่ อุปสรรคมักจะมาจากความไม่พร้อมด้านบุคลากร ทั้งผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ และหรือด้านความร่วมมือของชุมชน ตลอดจนความเข้มแข็งของคณะกรรมการสถานศึกษา เมื่อสังเคราะห์ผลการดำเนินงานพบว่า โรงเรียนกำหนดสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ตามกรอบแบบแผนของหน่วยงานต้นสังกัด ในภาพรวมของการปฏิรูป พบว่า โรงเรียนพยายามค้นหาตนเองตามมาตรฐานของต้นสังกัด

แบบที่ 2 : การปฏิรูปจากฐานสู่ยอด : ริเริ่ม - ทำได้บ้าง ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนในทุกสังกัดเช่นเดียวกับรูปแบบที่ 1 ข้อแตกต่างกันคือ โรงเรียนที่ดำเนินการในลักษณะรูปแบบที่ 2 จะเป็นผู้ริเริ่มงานปฏิรูปด้วยตนเองและสามารถเชื่อมโยงกับนโยบายของหน่วยต้นสังกัด โดยมีต้องปฏิบัติตามขั้นตอนและกรอบแบบแผนเช่นแบบที่ 1 เนื่องจากประสบความสำเร็จเฉพาะบางด้าน จึงมีความพยายามเสาะหาแนวร่วมที่หลากหลาย และต้องการการสนับสนุนส่งเสริมด้านวิชาการและด้านขวัญกำลังใจ จากผู้สามารถช่วยเหลือได้ และโดยเฉพาะจากหน่วยงานต้นสังกัดทุกระดับ แต่ต้องการให้อยู่บนฐานของการยืดหยุ่นเพื่อปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทและความพร้อมของโรงเรียนได้

ผู้อ่านสามารถศึกษารายละเอียดข้อมูลที่แสดงถึงกระบวนการและขั้นตอนการทำงานของโรงเรียนในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ทั้ง 2 แบบข้างต้นในภาพที่ 3.3 และ 3.4 ต่อไปนี้

กลุ่มที่ 2 : โรงเรียนปฏิรูปบ้างแล้วบางเรื่องและยังช่วยตนเองไม่ได้เต็มที่
แบบที่ 1 : การปฏิรูปจากยอดสู่ฐาน : สั่ง - ทำได้บ้าง

โรงเรียนได้รับมอบหมายจากต้นสังกัดให้เป็นโรงเรียนแกนนำปฏิรูป
และ / หรือเป็นศูนย์กลุ่มโรงเรียน / สหวิทยาเขต

ภาพที่ 3.3 การปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียน กลุ่ม 2 แบบที่ 1

กลุ่มที่ 2 : โรงเรียนปฏิรูปอยู่บ้างแล้วเพียงบางเรื่องและยังช่วยตนเองไม่ได้เต็มที่
แบบที่ 2 : การปฏิรูปจากฐานสู่ยอด : ริเริ่ม - ทำได้บ้าง

ภาพที่ 3.4 การปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียน กลุ่ม 2 แบบที่ 2

กลุ่มที่ 3 : โรงเรียนสนใจอยากปฏิรูปและเพิ่งจะเริ่มต้น

โรงเรียนนำร่องในกลุ่มนี้มีประมาณ 10 เปอร์เซนต์ ดำเนินการในลักษณะเดียว

แบบเดียว : การปฏิรูปจากฐานสู่ยอด : ริเริ่ม - ทำ ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนในทุกระดับ และส่วนน้อยเป็นโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) และโรงเรียนพระปริยัติธรรมสังฆคณาธิการ เป็นโรงเรียนขนาดเล็กและอยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่ จุดเด่นคือ ยั่งยืนนโยบายของต้นสังกัดอย่างมั่นคง แม้ว่าจะได้รับการสนับสนุนส่งเสริมบ้างหรือไม่ได้เลย แต่ด้วยความตระหนัก และศรัทธาในหน้าที่ / ภารกิจที่ต้องปฏิบัติ จึงมีการรวมพลังทั้งผู้บริหาร ครู และบุคลากรในโรงเรียนทุกฝ่าย รวมทั้งคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนริเริ่มทำงานปฏิรูป โดยเพิ่งจะเริ่มต้นดำเนินการ ยังไม่มีผลงานอะไรเด่นชัด มีแต่ใจและศรัทธาเป็นตัวตั้งซึ่งน่าจะช่วยให้ประสบความสำเร็จ หากโรงเรียนกลุ่มนี้จะได้รับการสนับสนุนทางวิชาการ และกำลังใจอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจากหน่วยงานต้นสังกัดและผู้สนับสนุนอื่น ๆ ซึ่งทางโรงเรียนเองก็พยายามแสวงหาแนวร่วมที่หลากหลาย ในระยะแรกที่ได้มาก็คือจากชุมชน ทั้งจากผู้นำที่เป็นทางการ ไม่เป็นทางการ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้อ่านสามารถศึกษารายละเอียดข้อมูลที่แสดงถึงกระบวนการและขั้นตอนการทำงานของโรงเรียนในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนในลักษณะนี้จากภาพที่ 3.5 ต่อไปนี้

กลุ่มที่ 3 : โรงเรียนสนใจอยากปฏิรูปและเพิ่งจะเริ่มต้น
แบบเดียว : การปฏิรูปจากฐานสู่ยอด : ริเริ่ม - ทำ

ภาพที่ 3.5 การปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียน กลุ่ม 3 แบบเดียว

สรุปตอนที่ 2 การนำเสนอลักษณะ/แบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

จากผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนที่โรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน ได้ปฏิบัติตามสภาพความพร้อมหลาย ๆ ด้านและประสบการณ์เดิมของตน ซึ่งนำเสนอไว้โดยจัดเป็น 3 กลุ่ม 5 รูปแบบ ดังกล่าวข้างต้น พบว่าสอดคล้องกับผลการศึกษาของผู้เชี่ยวชาญอีก 3 ท่าน

สุมน อมรวิวัฒน์ (2545 : ข) สรุปว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ที่อยู่ใกล้เขตเมืองและได้รับความรู้จากต้นสังกัดสม่ำเสมอ มักจะจัดกิจกรรมตามแบบแผนคล้ายคลึงกัน ต่างจากโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็กที่อยู่ห่างไกล มีลักษณะคิดริเริ่มจัดสาระและกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชุมชนท้องถิ่น กิจกรรมมีสีสันต่างกัน หลากหลายจนเกินกว่าที่จะนำมารวมเป็นแบบแผนเดียวกันได้ แสดงว่าการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้น ควรให้โรงเรียนเป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำโดยทฤษฎีและขั้นตอนที่ผูกมัดรัดจริงจนเกินไป

บุญมี เณรยอด (2545) สรุปว่า ขนาด ที่ตั้ง และสังกัดของโรงเรียนมิได้เป็นตัวแปรสำคัญในการจำแนกรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ความศรัทธาต่อผู้บริหารของครู และชุมชน สมรรถนะด้านอื่น ๆ ของผู้บริหาร รวมทั้งการสร้างความร่วมมือร่วมใจจากภายใน / ภายนอกโรงเรียน และการดำเนินงานได้สอดคล้องกับบริบทสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นตัวแปรสำคัญ ในประเด็นความสอดคล้องกับท้องถิ่น พบเช่นเดียวกับ สุมน อมรวิวัฒน์ ว่าผู้บริหารและโรงเรียนขนาดกลางและเล็กในชนบททำงานใกล้ชิด และได้รับความร่วมมือจากชุมชนและผู้ปกครองเด่นชัดกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ในเมือง โดยมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการกับหลักสูตรและการเรียนการสอนได้หลากหลาย โรงเรียนและบุคลากรทุกฝ่ายจึงเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนอย่างกลมกลืน

จากข้อค้นพบและข้อสรุปของผู้เชี่ยวชาญทั้งสองจะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนที่มีลักษณะของการที่โรงเรียนเป็นผู้ริเริ่มการดำเนินงานโดยมิได้ทอดทิ้งนโยบายของต้นสังกัด หากสามารถนำมาผสมกลมกลืนกับความต้องการของท้องถิ่น / ชุมชน และของโรงเรียนได้ตามความพร้อมและศักยภาพที่แตกต่างกัน อันนำไปสู่ผลสำเร็จมากน้อยดังที่ได้รายงานไว้ข้างต้นแล้ว

ตอนที่ 3 การนำเสนอลักษณะ / แบบการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ร่วมกับ โรงเรียนของนักวิจัยในพื้นที่

โครงการนี้ได้ดำเนินการให้แต่ละโรงเรียนนำร่อง มีผู้สนับสนุนส่งเสริมด้านวิชาการ เป็นนักวิจัยในพื้นที่โรงเรียนละหนึ่งคณะ ซึ่งประกอบด้วยผู้ที่พร้อมให้ความร่วมมือกับโรงเรียน ตั้งแต่หนึ่งถึงห้าคน จากสถาบันการศึกษาและการพัฒนาในพื้นที่ ตามรายละเอียดที่รายงาน แล้วในบทที่ 1 จำนวน 44 คณะ นักวิจัยในพื้นที่เหล่านี้ได้ทำงานในลักษณะส่งเสริมให้โรงเรียน คิดเอง ลงมือทำ/สร้างเอง ทดลองใช้และประเมินผลเองตามหลักการของ พ.ร.บ. การศึกษาและกรอบแนวคิดแนวทางที่นำเสนอไว้ในบทที่ 2

การศึกษาวិเคราะห์ข้อมูลพบว่า ภารกิจในการวิจัยปฏิบัติการของนักวิจัยในพื้นที่ทั้ง 44 คณะ ส่วนใหญ่มาจากคำขอของครูและผู้บริหาร ในที่นี้ผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลในภาพรวม โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 กำหนดด้วยงานและกิจกรรม

- แบบที่ 1 < โรงเรียนทำได้แล้ว ช่วยยืนยันทั้งเดี่ยวและคณะ
- แบบที่ 2 < โรงเรียนทำได้มาก/ น้อย คนเดียวช่วยได้
- แบบที่ 3 < โรงเรียนทำได้มาก/ น้อย ทั้งคณะช่วยได้

ส่วนที่ 2 กำหนดด้วยสถานที่และกระบวนการเรียนรู้

- แบบที่ 1 < โรงเรียนผลัดกันเป็นจุดนัดหมายเรียนรู้
- แบบที่ 2 < ทุกโรงเรียนรวมกันเรียนรู้ที่สถาบันครุศึกษา
- แบบที่ 3 < แยกกันเรียนรู้แต่ละโรงเรียน

อนึ่งการนำเสนอภาพรวมการดำเนินการกิจกรรมร่วมกันในการปฏิรูปโรงเรียนของนักวิจัยในพื้นที่และของโรงเรียนนำร่อง เป็นการประมวลแนวทางและวิธีการที่เกิดขึ้นตามกรอบดำเนินงานของโครงการทั้ง 2 ระยะ คือ การพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการประกันคุณภาพภายในโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน (ศึกษารายละเอียดในบทที่ 1)

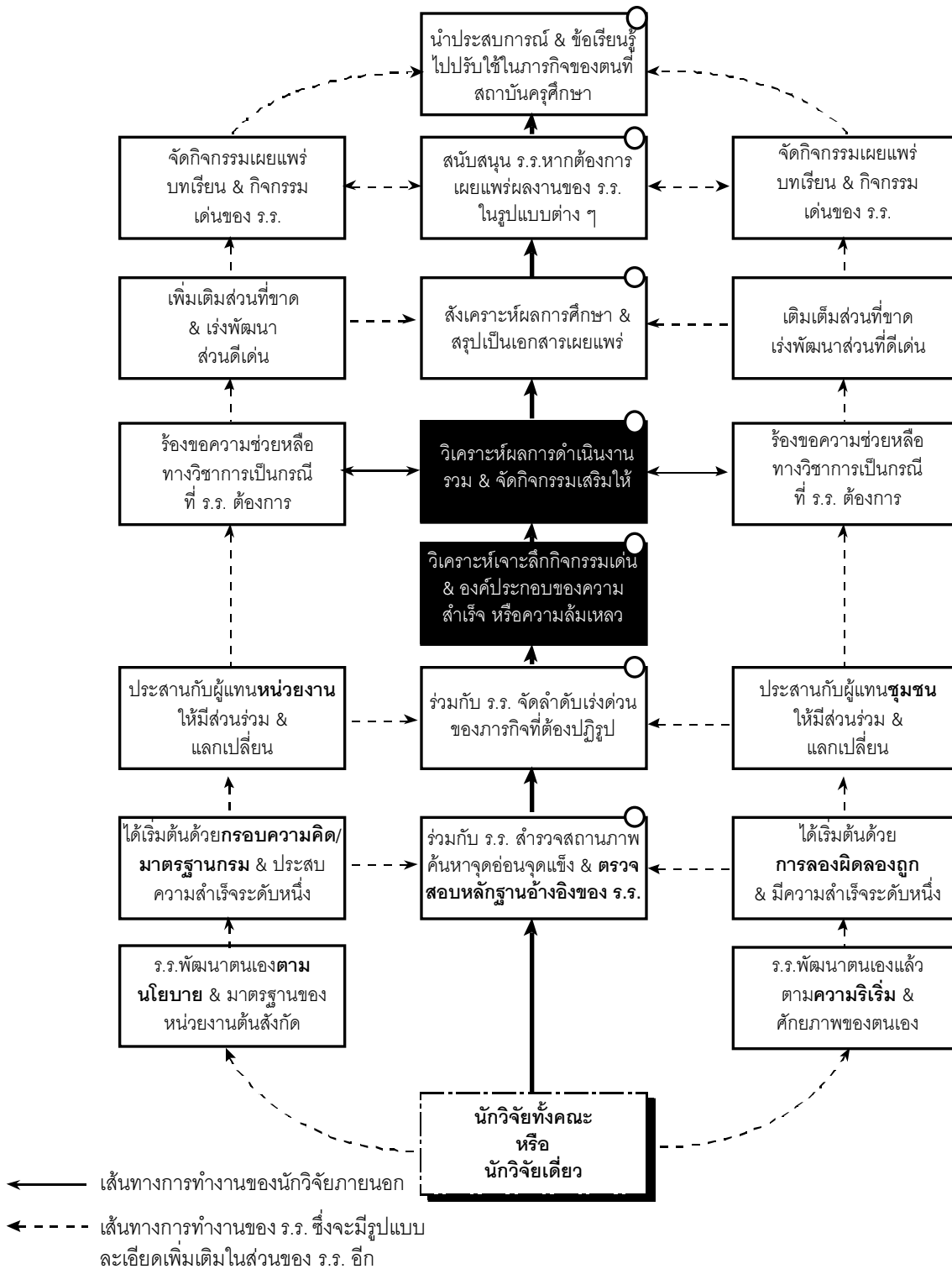
ส่วนที่ 1 การร่วมปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของนักวิจัยในพื้นที่ : กำหนดด้วยงานและกิจกรรม

แบบที่ 1 : โรงเรียนทำได้แล้ว ช่วยยืนยันทั้งเดี่ยวและคณะ

แนวทางและวิธีการทำงานในลักษณะแรกนี้ เกิดขึ้นกับกลุ่มโรงเรียนที่ปฏิรูปอยู่แล้ว ค่อนข้างสมบูรณ์ และช่วยตนเองได้ (ภาพที่ 3.1 และ 3.2) นักวิจัยในพื้นที่ทั้งที่ทำงานคนเดียวและทำงานร่วมกันเป็นคณะ ได้รับการร้องขอจากโรงเรียนในพื้นที่ที่ตนรับผิดชอบ ให้เข้าไปศึกษาวิเคราะห์เจาะลึกกิจกรรมเด่น และประเมินคั้นหาองค์ประกอบของความสำเร็จและความล้มเหลวเพื่อช่วยให้ทราบถึงสถานภาพการดำเนินงานของทั้งโรงเรียน และร่วมจัดกิจกรรมส่งเสริมและหรือแก้ไขปัญหา/อุปสรรค ความแตกต่างระหว่างโรงเรียนที่มีการปฏิรูปจากยอดสู่ฐาน : สั่ง - ทำได้กับโรงเรียนที่มีการปฏิรูปจากฐานสู่ยอด : สั่ง - ทำได้ คือแบบจากยอดสู่ฐานค่อนข้างยึดมั่นในกรอบของหน่วยต้นสังกัด ในขณะที่แบบจากฐานสู่ยอดจะแสวงหาแนวร่วมผู้สนับสนุนทุกรูปแบบจากใน/นอกองค์กรและชุมชน การให้คำปรึกษากับกลุ่มฐานสู่ยอดของนักวิจัยในพื้นที่จึงคล่องตัวกว่าการทำงานกับกลุ่มจากยอดสู่ฐานเพราะเป็นกลุ่มที่รู้สึกอิสระในการลองผิดลองถูก

แนวทางและวิธีการทำงานของนักวิจัยในพื้นที่ทั้งคณะหรือเดี่ยว ตามที่กำหนดด้วยงานและกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น มีข้อมูลสรุปนำเสนอในภาพที่ 3.6 ดังต่อไปนี้

นักวิจัยทั้งคณะหรือเดี่ยวศึกษาวิจัยประสบการณ์/ผลงานของโรงเรียน

ภาพที่ 3.6 แบบที่ 1 : โรงเรียนทำได้แล้ว ช่วยยืนยันทั้งเดี่ยวและคณะ

แบบที่ 2 โรงเรียนทำได้มาก/น้อย คนเดียวช่วยได้ และ

แบบที่ 3 โรงเรียนทำได้มาก/น้อย ทั้งคณะช่วยได้

แนวทางและวิธีการทำงานในลักษณะหรือแบบที่ 2 และ 3 นี้ เกิดขึ้นกับกลุ่มโรงเรียนที่ปฏิรูปอยู่แล้วเพียงบางเรื่องและยังช่วยตนเองไม่ได้เต็มที่ (ภาพที่ 3.3 และ 3.4) และกลุ่มโรงเรียนที่สนใจอยากปฏิรูปและเพิ่งจะเริ่มทำ (ภาพที่ 3.5)

การทำงานกับโรงเรียนที่ปฏิรูปอยู่บ้างแล้วเพียงบางเรื่องในลักษณะที่เป็นการปฏิรูปจาก**ยอดสู่ฐาน** จุดเน้นคือการช่วยให้โรงเรียนค้นหาจุดแข็งของตนเองและสนับสนุนให้ทำกิจกรรมเสริมสร้างจุดแข็งนั้น ผลงานเดิมได้กลายเป็นกำลังใจให้โรงเรียน โดยเฉพาะครูพัฒนาต่อเนื่องด้วยวิธีที่หลากหลายมากขึ้น (ภาพที่ 3.3)

การทำงานกับโรงเรียนที่ปฏิรูปอยู่บ้างแล้วเพียงบางเรื่องในลักษณะที่เป็นการปฏิรูปจาก**ฐานสู่ยอด** จุดเน้นคือการสนับสนุนให้โรงเรียนรู้จักตนเองให้ดีขึ้นโดยปรับกลยุทธ์ให้เหมาะสมแบบค่อยเป็นค่อยไป นำปัญหาหรือจุดแข็งเป็นแกนกำหนดกิจกรรมการปฏิรูป เน้นการมีส่วนร่วมทั้งโรงเรียนให้เข้มแข็งขึ้น และส่งเสริมกำลังใจในการแสวงหาแนวร่วมผู้สนับสนุนจากภายนอก ซึ่งโรงเรียนมีประสบการณ์ที่ดีอยู่แล้ว (ภาพที่ 3.4)

การทำงานกับโรงเรียนที่สนใจอยากปฏิรูปและเพิ่งจะเริ่มต้นดำเนินการในโครงการนี้ ค่อนข้างท้าทายความสามารถของนักวิจัยในพื้นที่มาก เพราะโรงเรียนเปิดใจกว้างยินดีรับความช่วยเหลือและคำแนะนำเต็มที่ จุดเน้นคือการส่งเสริมทั้งวิชาการและกำลังใจให้โรงเรียนค้นหาจุดยืนของตนเองให้ได้ แล้วกำหนดแผนและกลยุทธ์ที่จะปฏิรูปโดยเร่งรัดทำด้านที่เป็นเป้าหมายแรกก่อนที่จะขยายจุดแข็ง/ความสำเร็จให้ครอบคลุมด้านอื่น ๆ เป็นการปฏิรูปแบบค่อยเป็นค่อยไปตามความพร้อมและศักยภาพของโรงเรียนที่ต้องการพัฒนาจาก**ฐานสู่ยอด** (ภาพที่ 3.5)

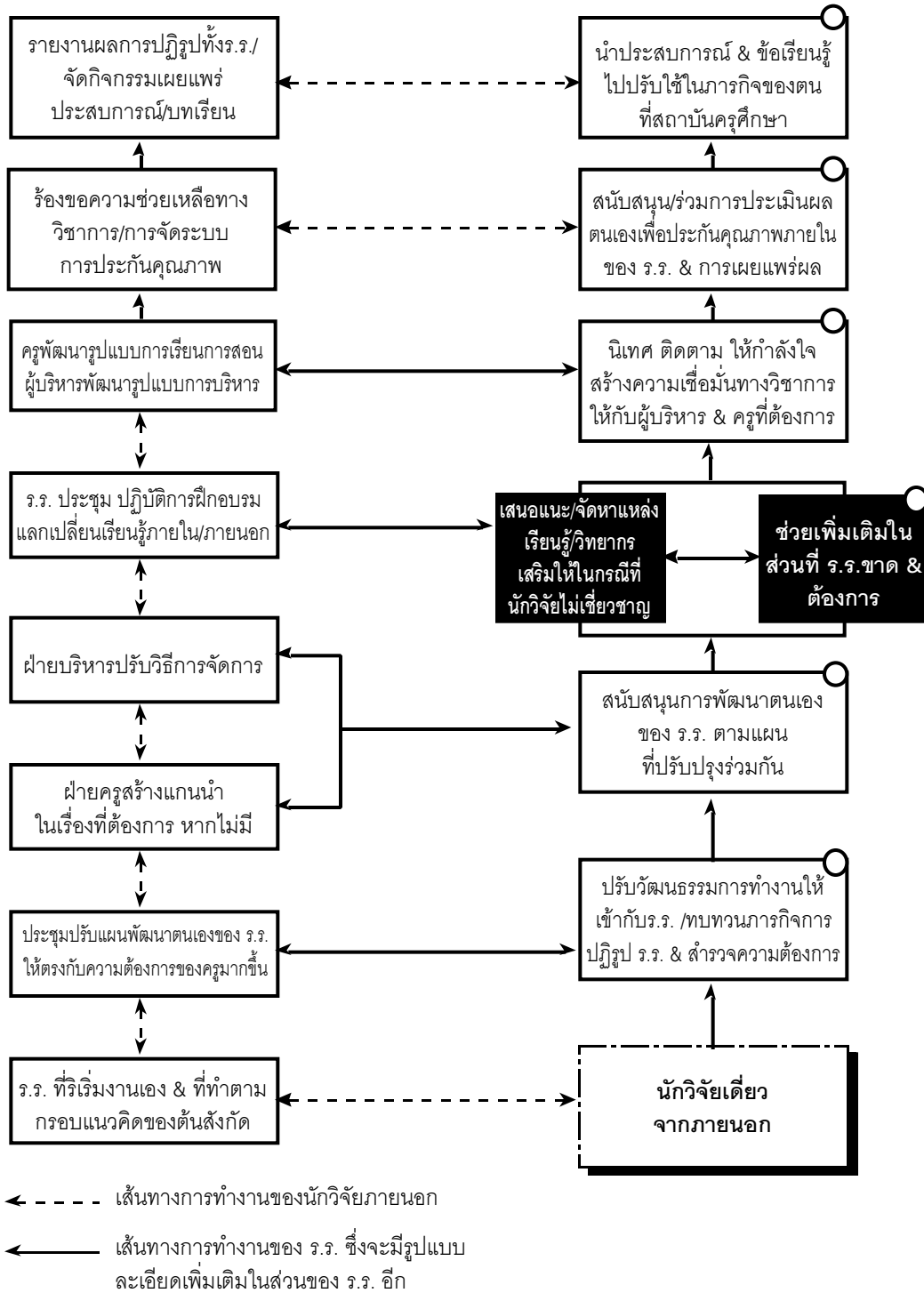
นักวิจัยในพื้นที่ที่ทำงานคนเดียวในการให้คำปรึกษากับโรงเรียน บางคนมีความกังวลเมื่อไม่ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องที่ครูและผู้บริหารขอความช่วยเหลือ แต่ก็แก้ปัญหาได้โดยส่วนหนึ่งเสนอแนะบุคคลอื่นที่มีความรู้และประสบการณ์ตรงในเรื่องที่ต้องการให้ รวมทั้งแนะนำและหรือนำเอกสาร/หนังสือที่เกี่ยวข้องมาให้ครูกับผู้บริหารศึกษา อีกส่วนหนึ่งใช้วิธีการประสานความร่วมมือกับสถาบันของตนจัดให้ครูและผู้บริหารไปใช้บริการทางวิชาการที่สถาบันจัดดำเนินการอยู่แล้ว ซึ่งมีทั้งที่ต้องเสียและไม่เสียค่าใช้จ่าย นักวิจัยในพื้นที่ที่ทำงานคนเดียวพบว่าตนเองสามารถปรับวิธีการทำงาน รวมทั้งแนวคิดและวิธีการให้เข้ากับครู

ผู้บริหารและทั้งโรงเรียนได้ไม่ยากนัก การใช้เวลาไปเยี่ยมโรงเรียนมีความคล่องตัวกว่า แต่ต้องเสี่ยงต่อการผัดผ่อนมากกว่าทำงานเป็นหมู่คณะ (ภาพที่ 3.7)

นักวิจัยในพื้นที่ที่ทำงานเป็นคณะพบว่ามีการทำงานโดยแบ่งดูแลรับผิดชอบกันคนละโรงเรียน และที่ร่วมกันรับผิดชอบทั้งคณะ จุดแข็งของแนวทางการทำงานเป็นคณะคือสามารถดำเนินกิจกรรมทางวิชาการให้ครูได้ทั้งเป็นกลุ่มและรายบุคคลค่อนข้างทั่วถึงและได้ในเรื่องที่ถูกร้องขอความช่วยเหลือ เพราะในกลุ่มนักวิจัยจะรวมตัวกันเป็นสหสาขาวิชาและแบ่งงานรับผิดชอบ นอกจากแต่ละโรงเรียนแล้วยังเป็นแต่ละด้านความเชี่ยวชาญของนักวิจัยแต่ละคนด้วย แต่จุดเสี่ยงที่ได้ระวังกันมาก คือ นักวิจัยแต่ละคนต้องปรับแนวคิด แผน และวิธีการของตนให้ทำงานเป็นทีมได้ และต้องให้สอดคล้องกับโรงเรียนด้วย นอกจากนั้นทั้งคณะต้องพบปะประชุมปรึกษาหารือ ปรับแผนและแนวทางของตนให้ทันต่อสภาพการพัฒนาและความต้องการของโรงเรียน อุปสรรคที่พบ คือความพร้อมเพรียงของนักวิจัยทั้งคณะที่จะเข้าไปทำงานพร้อม ๆ กันในโรงเรียน ซึ่งพบว่ายากมากเพราะนักวิจัยแต่ละคนล้วนแต่มีภาระหน้าที่ประจำมากอยู่แล้ว (ภาพที่ 3.8)

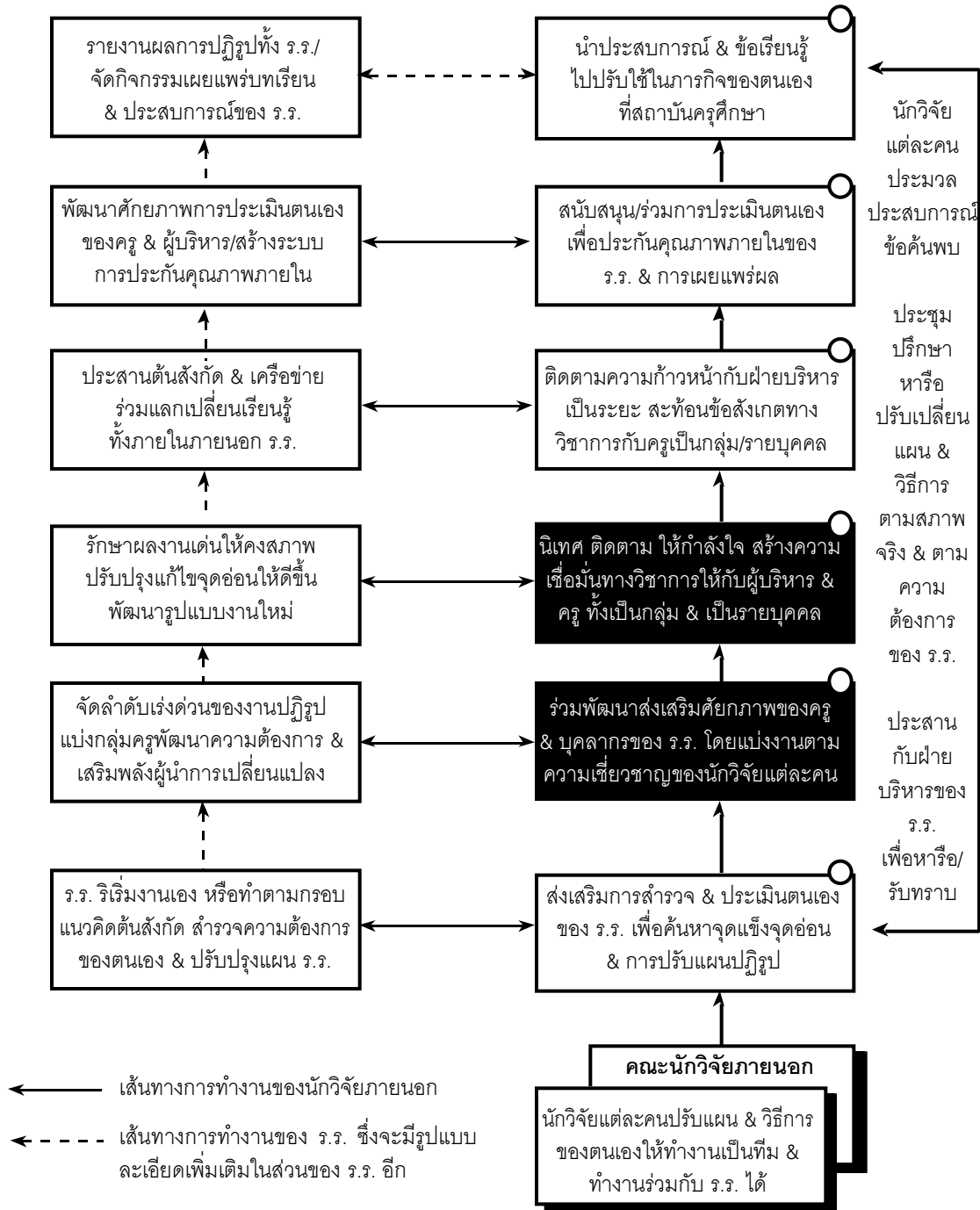
แนวทางและวิธีการทำงานของนักวิจัยในพื้นที่ทั้งเดี่ยวและคณะตามที่กำหนดด้วยงานและกิจกรรمدังกล่าวข้างต้น มีข้อมูลสรุปนำเสนอในภาพที่ 3.7 และ 3.8 ดังต่อไปนี้

นักวิจัยเดี่ยว & โรงเรียน ร่วมกันปฏิรูปการเรียนรู้

ภาพที่ 3.7 แบบที่ 2 : โรงเรียนทำได้มาก/น้อย คนเดียวช่วยได้

นักวิจัยทั้งคณะและโรงเรียนร่วมกันปฏิรูปการเรียนรู้

ภาพที่ 3.8 แบบที่ 3 : โรงเรียนทำได้มาก/น้อยทั้งคณะช่วยได้

ส่วนที่ 2 การร่วมปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของนักวิจัยในพื้นที่ : กำหนดด้วยสถานที่ และกระบวนการเรียนรู้

เป็นที่เข้าใจกันชัดเจนว่าการปฏิบัติภารกิจในการร่วมวิจัยเชิงปฏิบัติการกับโรงเรียน นักวิจัยในพื้นที่เป็นฝ่ายเยี่ยมเยียนและใช้โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ เมื่อใดที่มีการพบกันกับ โรงเรียนไม่ว่าจะเป็นนักวิจัยเดี่ยวหรือนักวิจัยทั้งคู่ คณะกรรมการหลักที่พบว่านักวิจัยในพื้นที่ทั้ง 44 คณะ ได้ปฏิบัติมากและบ่อยครั้งคือ การเข้าร่วมประชุม อภิปรายสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับ เรื่องหรือผลงานที่ครูและผู้บริหารนำเสนอ การเป็นวิทยากรให้ความรู้ให้กำลังใจกระตุ้นชี้แนะ รวมทั้งประสานให้ครูและผู้บริหารจากหลายโรงเรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันนักวิจัยในพื้นที่ก็ได้สังเกตการณ์ เก็บข้อมูลนำไปวิเคราะห์ และกลับมาสะท้อนผลให้ทุกฝ่ายได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าแนวทางและวิธีการดำเนินการดังกล่าวข้างต้น เมื่อพิจารณาจากสถานที่และกระบวนการที่เกิดขึ้นจริงสามารถนำเสนอเป็น 3 ลักษณะหรือ แบบดังนี้

แบบที่ 1 โรงเรียนผลัดกันเป็นจุดนัดหมายเรียนรู้

เป็นแบบที่โรงเรียนนาร่องส่วนใหญ่นิยมกันมากเพราะสามารถผนวกการศึกษา ดูงานได้ด้วย โดยโรงเรียนเจ้าภาพนำเสนอผลการดำเนินงานของตนเองเป็นกรณีศึกษา และ ลักษณะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เช่นนี้ทำให้ครู และบุคลากรอื่น ๆ ของโรงเรียนเจ้าภาพได้ ทำงานเป็นทีมเข้มแข็งขึ้น และได้รู้จักเพื่อนครูและผู้บริหารจากหลายโรงเรียนอย่างกว้างขวาง นอกเหนือจากรู้จักนักวิจัยในพื้นที่ของตนแล้ว

แบบที่ 2 ทุกโรงเรียนรวมกันเรียนรู้ที่สถาบันครุศึกษา

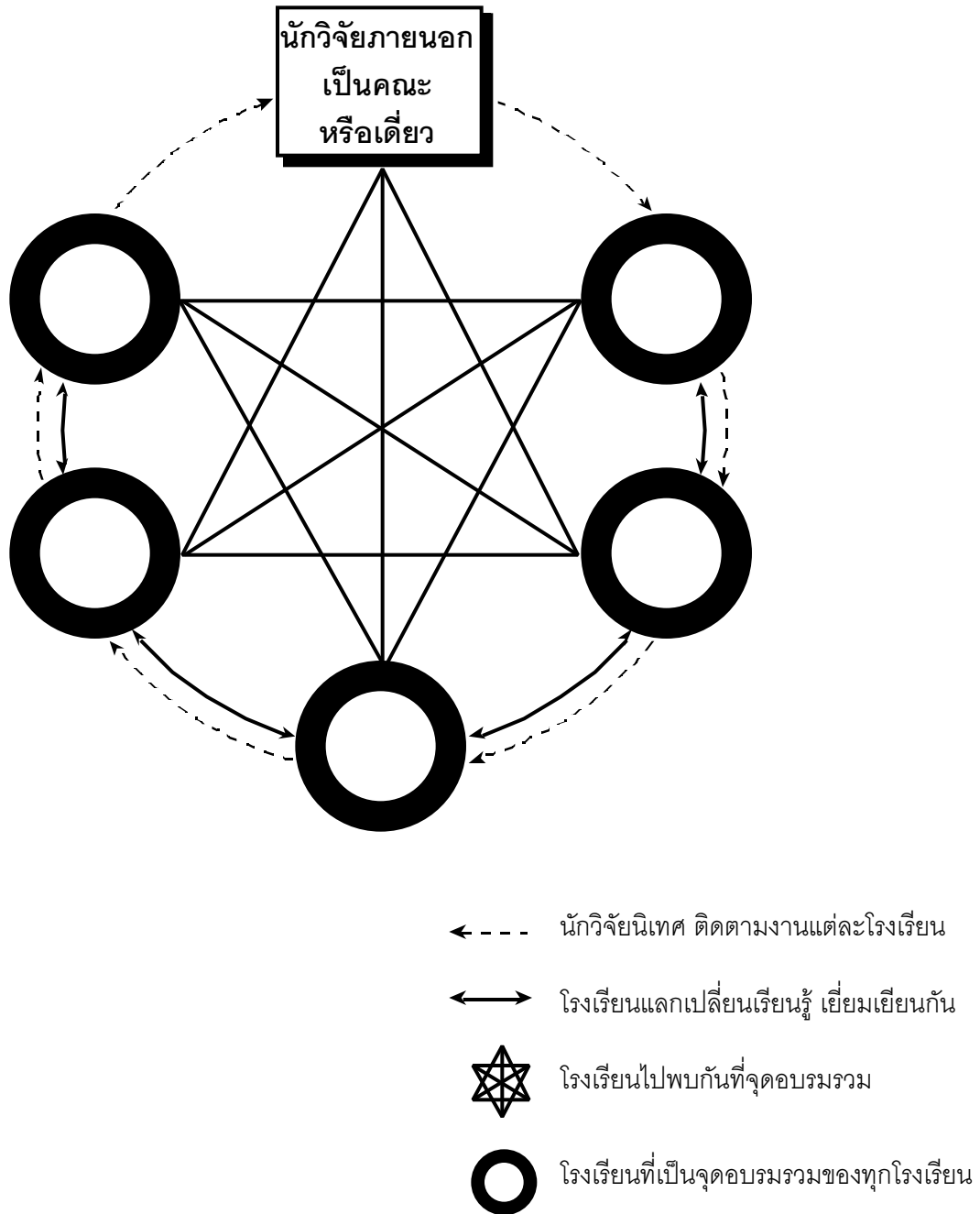
เป็นแบบที่นักวิจัยในพื้นที่ส่วนน้อยได้ดำเนินการ ในกรณีที่สามารประสานกับ สถาบันของตน ซึ่งกำลังจัดบริการทางวิชาการในเรื่องที่ครูและผู้บริหารต้องการอยู่แล้ว และ สถาบันสามารถเอื้อให้โรงเรียนนาร่องเข้ามาร่วมได้ นอกจากกิจกรรมการอบรมสัมมนา หรือ ฝึกปฏิบัติแล้ว ก็เป็นการไปร่วมจัดนิทรรศการผลงานของโรงเรียนเอง และหรือร่วมชม นิทรรศการของผู้อื่นทำให้ได้เรียนรู้หลากหลายขึ้น แต่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียน นาร่องและนักวิจัยในพื้นที่ทำได้ค่อนข้างน้อย

แบบที่ 3 แยกกันเรียนรู้แต่ละโรงเรียน

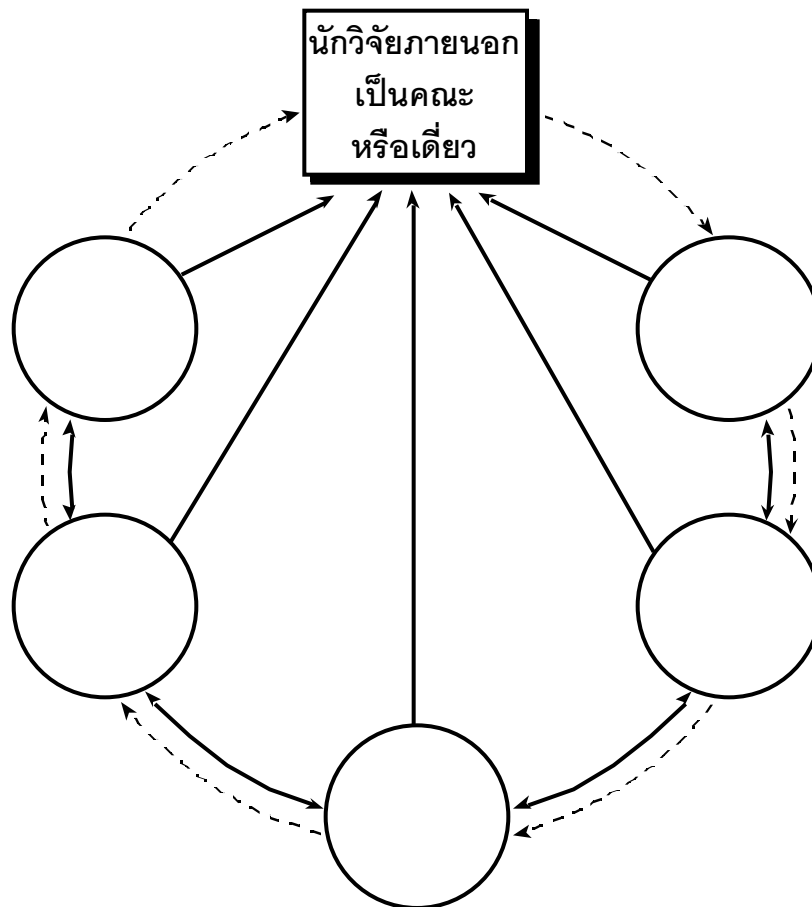
เป็นแบบที่นักวิจัยในพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในระแวกแรกเมื่อเริ่มต้นโครงการ เมื่อแต่ละโรงเรียนนำร่องในพื้นที่ที่ตนรับผิดชอบมีความพร้อมจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นนักวิจัยในพื้นที่จึงประสานโดยใช้แบบที่ 1 คือ การให้แต่ละโรงเรียนที่ยินดีเป็นอาสาสมัครจัดประชุมร่วมกับโรงเรียนอื่น ๆ แต่ก็ได้พบเช่นกันว่ามีนักวิจัยในพื้นที่ส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนน้อยเน้นให้แต่ละโรงเรียนแยกกันเรียนรู้ นาน ๆ ครั้งหรือเมื่อจำเป็นจริง ๆ นักวิจัยจึงจะประสานให้เกิดการพบปะ แต่ตลอดเวลา นักวิจัยจะทำหน้าที่เชื่อมความรู้และประสบการณ์จากต่างโรงเรียนให้แก่โรงเรียนที่ตนรับผิดชอบ

อย่างไรก็ตามในทั้ง 3 ลักษณะหรือแบบดังกล่าวข้างต้น นักวิจัยในพื้นที่ทุกคณะได้พยายามผลักดันให้โรงเรียนนำร่องในกลุ่มของตนรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายที่ถาวรเพื่อพบกันเป็นครั้งคราวตามอัธยาศัย พบว่าขนาดที่ตั้ง สังกัด และประสบการณ์เดิมของโรงเรียนนำร่อง มิได้เป็นอุปสรรคต่อการเป็นเครือข่ายกัลยาณมิตรรวมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

แนวทางและวิธีการทำงานของนักวิจัยในพื้นที่ทั้งเดี่ยวและคณะตามที่กำหนดด้วยสถานที่และกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น มีข้อมูลสรุปนำเสนอในภาพที่ 3.9, 3.10 และ 3.11 ดังต่อไปนี้

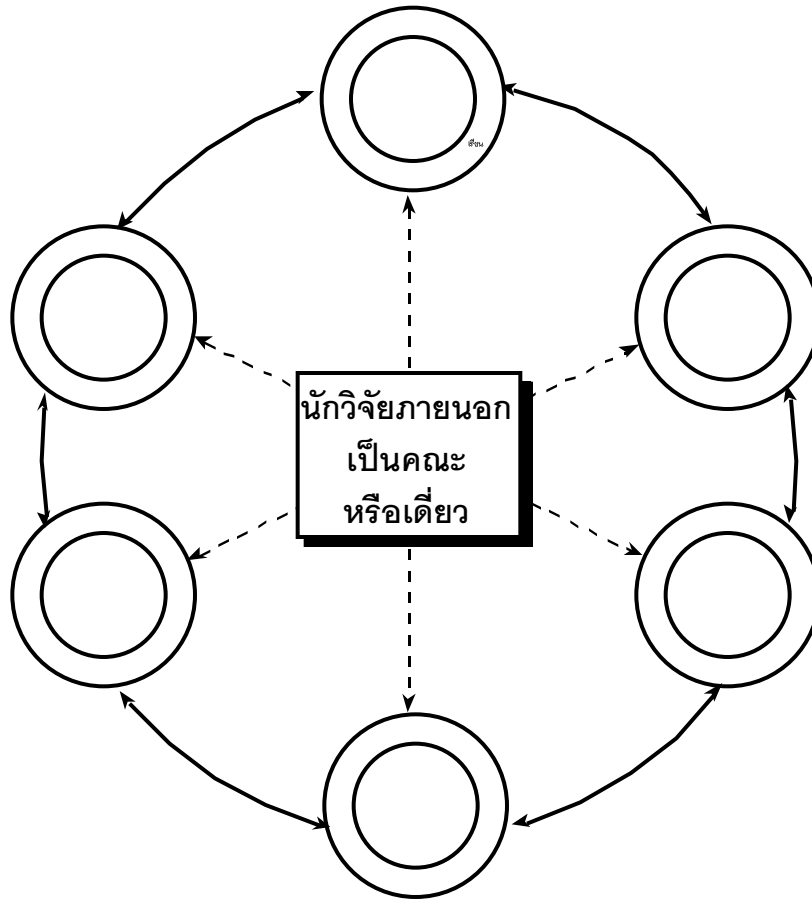

ภาพที่ 3.9 แบบที่ 1 : โรงเรียนผลัดกันเป็นจุดนัดหมายการเรียนรู้

- ← - - - - นักวิจัยนิเทศ ติดตามงานแต่ละโรงเรียน
- ↔ โรงเรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เยี่ยมเยียนกัน
- ← - - - - โรงเรียนไปรวมกันที่สถาบันครุศึกษา

ภาพที่ 3.10 แบบที่ 2 : ทุกโรงเรียนรวมกันเรียนรู้ที่สถาบันครุศึกษา

← - - - นักวิจัยนิเทศ ติดตามงาน & ร่วม
จัดอบรมให้ตามความต้องการของโรงเรียน

↔ โรงเรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้
เยี่ยมชมกัน

◎ จุดอบรมของแต่ละโรงเรียน

ภาพที่ 3.11 แบบที่ 3 : แยกกันเรียนรู้แต่ละโรงเรียน

สรุปตอนที่ 3

การร่วมปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของนักวิจัยในพื้นที่ ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวนักวิจัยในพื้นที่เองด้วย นอกเหนือจากการที่ผู้บริหาร ครูและทั้งโรงเรียนได้รับ ดังนี้

1. นักวิจัยในพื้นที่ร่วมสร้างความตระหนักต่อการปฏิรูปโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และสร้างความศรัทธาในวิชาชีพให้แก่ผู้บริหารและครู ผลย้อนกลับ คือ ความตระหนักและความศรัทธาต่อวิชาชีพของตัวนักวิจัยเองก็มีความชัดเจนและความหนักแน่นมากยิ่งขึ้น

นักวิจัยในพื้นที่หลายท่านยอมรับว่าได้มีการพัฒนาตนเองและมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และการประกันคุณภาพเพิ่มขึ้น (พิมพา สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2544 : 43) นอกจากนี้ด้านเนื้อหาความรู้แล้ว นักวิจัยในพื้นที่บางท่านได้แสดงทัศนคติว่าตนได้มิตรทางวิชาการ และมิตรทางการเป็นมนุษย์เพราะการมีความสัมพันธ์ที่ดีของคนเราทำให้ออกเกิดความปิติยินดีโดยเฉพาะคนในแวดวงเดียวกัน นอกเหนือจากปิติยินดีที่ได้มิตรแล้วผลพวงจากการเป็นมิตรย่อมก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในวงการทำงานด้วย (ชาติชาย ม่วงปฐม, 2544 : 38)

การเข้าร่วมโครงการเปิดโอกาสให้นักวิจัยได้พัฒนาตนเองพร้อม ๆ กับการช่วยปฏิรูปโรงเรียนในพื้นที่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มกัลยาณมิตรทางการศึกษาทั้งเพื่อนครู เพื่อนนักวิจัยคณะกรรมการโครงการปฏิรูป และผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะช่วยให้ นักวิจัยได้รับรู้เกี่ยวกับแนวคิดในการปฏิรูปการเรียนรู้แล้ว นักวิจัยยังมีโอกาสได้รับฟังสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทำให้ภาพของการปฏิรูปการเรียนรู้ในประเทศไทยชัดเจนขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นได้เกิดสายสัมพันธ์และเครือข่ายปฏิรูปการเรียนรู้ (อรพรรณ พรสีมา, 2544 : 53-54) คณะวิจัยที่เป็นอาจารย์ของสถาบันราชภัฏได้ทำงานด้านการผลิตครู การพัฒนาครูที่ต้องรับผิดชอบบุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่อยู่แล้ว จึงทำหน้าที่ในการร่วมพัฒนาโรงเรียนโดยมีสำนึกกว้างงานปฏิรูปการศึกษาที่โรงเรียนเป็นความรับผิดชอบของนักวิจัยด้วยเช่นกัน (อารมณ สนานนท์, 2544)

2. นักวิจัยในพื้นที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพและการเปลี่ยนแปลงในด้านวิชาการของครูและผู้บริหารชัดเจน

นักวิจัยในพื้นที่ต่างยืนยันว่าการมีระบบที่ปรึกษาภายนอกจากสถาบันครุศึกษาประจำโรงเรียนแต่ละโรงเรียนเป็นยุทธศาสตร์ที่ส่งผลมากต่อการปฏิบัติงานปฏิรูปของโรงเรียน เพราะที่ปรึกษาภายนอกหรือนักวิจัยภายนอกที่ใช้กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับครู

ในลักษณะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันทำให้ครูลดความกังวลมากกว่าการทำงานแบบสั่งการ ครูมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น และที่ปรึกษาภายนอกยังช่วยให้เกิดการประสานงานระหว่างบุคลากรที่มีความขัดแย้งในการทำงานดีขึ้น (สุรชัย เทียนขาว, 2544 : 60) นักวิจัยอีกหลายท่านเห็นว่าการพัฒนาการเรียนรู้ของโรงเรียนและบุคลากรครูที่เป็นอยู่ยังต้องการผู้รู้ในท้องถิ่นเป็นเพื่อนคู่คิด ร่วมทางอยู่เพื่อสร้างความมั่นใจในการปฏิบัติและให้ก้าวเดินไปข้างหน้าในงานริเริ่มใหม่ ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง (สกล แก้วศิริ และคณะ, 2544 : 40)

สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งพบว่ามี การย้ายมาจากที่อื่นขณะที่โรงเรียนดำเนินการปฏิรูปไปแล้วมีจำนวนค่อนข้างมากทำให้มีผลต่อการชะลอการพัฒนา เพราะผู้บริหารใหม่ต้องใช้เวลาช่วงหนึ่งเพื่อทำความเข้าใจและตัดสินใจในการทำงาน (บุญมี เณรยอด, 2545) การโยกย้ายผู้บริหาร ถือว่าเป็นจุดอ่อน เป็นสิ่งที่ เป็นปัจจัยที่ไม่ควรมองข้ามในการดำเนินงาน วิธีแก้ อาจทำได้โดยการส่งเสริมความเป็นโรงเรียนเครือข่าย และมีนักวิชาการภายนอกที่คอยสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (เพ็ญณี แนนรท, 2544 : 24)

3. การมีพี่เลี้ยงทางวิชาการจากครุศึกษาและศึกษานิเทศก์ทำให้โรงเรียนมีความมั่นใจว่ามาถูกทาง

โรงเรียนนาร่องมีการดำเนินการที่ก้าวหน้ามากกว่าปกติจนเป็นที่ยอมรับของโรงเรียนใกล้เคียงและชุมชน เมื่อได้รับกำลังใจและการกระตุ้นที่ยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาให้เหมาะสมกับบริบทและความก้าวหน้าที่เกิดจากการดำเนินงาน และจากการที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเกิดการเรียนรู้ และได้แลกเปลี่ยนกัน ผลการประเมินโครงการนี้ตามตัวบ่งชี้ทุกตัวปรากฏว่ามีคะแนนตัวบ่งชี้เพิ่มขึ้นทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (เนงลักษณ์ วิรัชชัย, 2545)

4. นักวิจัยในพื้นที่ได้พัฒนาศักยภาพทางวิชาการและริเริ่มทดลองกลวิธีหลากหลายในการทำงานร่วมกับครูและผู้บริหารของโรงเรียนนาร่องในพื้นที่ที่ตนรับผิดชอบ

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง เช่น “คลินิกช่วยครูกัด” ดำเนินงานในลักษณะการเปิดศูนย์นัดพบหัวหน้าสายชั้น เพื่อรับฟังปัญหาและร่วมกันแก้ไขปัญหา การเปิดคลินิกตามคำร้องขอของครูเป็นรายบุคคล และการเปิดศูนย์เคลื่อนที่พบคณะครูตามสายชั้น พุดคุยแลกเปลี่ยนสาธิตการจัดการเรียนการสอนเป็นกลุ่ม (กิตติวดี บุญชื้อ และคณะ, 2544) การเขียนบันทึกช่วยจำของนักวิจัยในพื้นที่ เพื่อเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับโรงเรียนที่จะดำเนินการพัฒนาตามทิศทางที่เห็นชอบร่วมกันแล้ว และยังใช้เป็นหลักฐานในการดำเนินงาน ทุกขั้นตอน และในการทำงานร่วมกันทุกครั้งด้วย (จิราภรณ์ ศิริทวี และคณะ, 2544) นอกจากนี้ ยังต้องมียุทธศาสตร์การทำงานร่วมกับโรงเรียนเพื่อคุณภาพของงาน คือ การเตรียมตัวให้พร้อม

การให้เกียรติผู้บริหารและครู การชื่นชม การรับฟังให้มาก การให้ข้อเสนอแนะ และตอบคำถามให้ตรงประเด็น และการเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน (พิชิต ฤทธิ์จัญญ และคณะ, 2544) การมีใจและศรัทธาต่อกันเป็นรากฐานสำคัญมากเช่นกัน (สุมน อมรวิวัฒน์, 2545)

5. นักวิจัยในพื้นที่พร้อมที่จะนำผลการวิจัยและพัฒนาร่วมกับโรงเรียนนำร่องไปใช้ในการพัฒนางานในหน้าที่ของตน

นักวิจัยจากสถาบันครุศึกษาส่วนใหญ่เตรียมการขยายให้โรงเรียนนำร่องเป็นแหล่งเรียนรู้และบูรณาการเพื่อพัฒนาบุคลากรวิชาชีพครู โดยเฉพาะในหลักสูตรผลิตครูใหม่ที่จะกำหนดให้ปีสุดท้ายต้องปฏิบัติงาน ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งต้องการนำประสบการณ์ตรงไปสอนนักศึกษา ไปทำการวิจัยและพัฒนาต่อเนื่อง นำแนวทางไปพัฒนาโรงเรียนสาธิตและโรงเรียนต้นแบบราชภัฏ ปรับปรุงหลักสูตรการผลิตครูแนวใหม่ และพัฒนาโปรแกรมการฝึกอบรมครูประจำการ นักวิจัยที่เป็นศึกษานิเทศก์จะนำรูปแบบกัลยาณมิตรนิเทศไปประยุกต์ใช้และเผยแพร่

ตอนที่ 4 การปรับเปลี่ยนบทบาทของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ 1 ได้กล่าวถึงวิธีดำเนินงานวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยมีการกำหนดบทบาทของแต่ละกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องไว้อย่างชัดเจน ฝ่ายโรงเรียนประกอบด้วย นักเรียน ครู ผู้บริหาร คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ่อแม่ผู้ปกครอง ฝ่ายสนับสนุน ได้แก่ นักวิจัยในพื้นที่ซึ่งเป็นคณาจารย์ครุศึกษาส่วนใหญ่ และศึกษานิเทศก์หรือนักวิชาการของหน่วยงานต้นสังกัด และองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นส่วนน้อย

จากการศึกษาผลการปฏิบัติงานของกลุ่มบุคคลดังกล่าวข้างต้น ผู้เชี่ยวชาญที่วิเคราะห์ข้อมูลแต่ละด้านได้สรุปสอดคล้องกันว่า แต่ละกลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทของตนสอดคล้องตามกรอบแนวคิดแนวทางของโครงการ ที่เด่นชัด คือ การเปลี่ยนแปลงด้านระบบการทำงานของโรงเรียน บุคลากรทุกฝ่ายมีความเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปวิธีการทำงานของตน ของกลุ่มงาน และของทั้งโรงเรียน เน้นการปฏิบัติงานเป็นวงจรพัฒนาคุณภาพ PDCA จัดระบบการนิเทศภายใน เกิดการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ติดตามตรวจสอบการทำงานและผลที่เกิดขึ้นของทุกส่วนเป็นระยะ ๆ กิจกรรมการเรียนรู้เกิดขึ้นหลากหลายรูปแบบ เพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนางาน

เมื่อศึกษาจากนักวิจัยในพื้นที่และโรงเรียนนำร่อง ซึ่งได้สะท้อนบทเรียนและกล่าวถึงการปรับเปลี่ยนบทบาทของกลุ่มบุคคลในโรงเรียนไว้อย่างน่าสนใจ ช่วยให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงตามผู้เชี่ยวชาญสรุปไว้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

สุภาณี กระตุกฤษ์ จังหวัดตราด และจันทบุรี (2544 : 21) กล่าวว่า ทุกคนที่ได้เข้าร่วมโครงการนี้ ได้เรียนรู้ร่วมกัน ได้พบรูปแบบการเรียนรู้ การเรียนการสอนที่หลากหลาย ได้กัลยาณมิตร และชุมชนมีความเข้าใจอาจารย์สถาบันราชภัฏ และรู้ว่าสถาบันราชภัฏเป็นแหล่งเรียนรู้แก่บุคลากรทางการศึกษาได้ เพราะได้รับการบริการช่วยเหลืออย่างดี

สมศักดิ์ คำศรี จังหวัดมุกดาหาร และยโสธร (2544 : 38) กล่าวว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ได้แสดงออกถึงความตั้งใจและจริงจัง หลายโรงเรียนได้นำเงินที่ได้มอบให้กับคณะกรรมการดำเนินงานบริหารงบประมาณตามความต้องการ หลายโรงเรียนได้นำเอางบประมาณอื่นมาใช้เพื่อการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมสัมมนาเพื่อการพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ

กัญญา โพธิ์วัฒน์ จังหวัดสุรินทร์ (2544 : 6) ในรายงานสรุปกล่าวถึงครูที่ได้ร่วมงานกันว่า ครูเหล่านี้ได้แสดงทัศนคติว่าการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนช่วยกระตุ้นให้ตนเองต้องคิดค้นหาทางเลือกสำหรับการสอนที่ดีที่สุด ยอมรับว่าการวิจัยทำให้ต้องอ่าน ค้นและเรียนรู้ คนอื่นทำได้ตนเองก็อยากทำให้ได้เช่นกัน

โรงเรียนบ้านโนนสมบูรณ์ จังหวัดเลย (2544 : 3) ในรายงานสรุปกล่าวว่า ครูได้ทำการวิจัยในชั้นเรียน ซึ่งเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยใช้นวัตกรรมที่ครูสร้างขึ้นมาใช้กับนักเรียนเพื่อแก้ปัญหาของนักเรียนด้านต่าง ๆ จากการทำวิจัยชั้นเรียนที่คณะครูได้ดำเนินการอยู่นี้ยังไม่สามารถสรุปผลออกมาได้ เนื่องจากอยู่ในระหว่างการเก็บข้อมูล การจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียน ครูได้นำปัญหาและผลการจัดการเรียนการสอนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันตลอดเวลา

โรงเรียนนวมินทราชูทิศพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ (2544 : 8) ในรายงานสรุปกล่าวว่า ครูส่วนใหญ่พึงพอใจและภาคภูมิใจในผลการปฏิบัติงานโดยเฉพาะที่นำไปสู่การประกันคุณภาพในอนาคต และภูมิใจที่สามารถทำได้ก่อนสถานศึกษาแห่งอื่น ๆ จึงมีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอในระดับกลุ่มนิเทศ และยังขยายวิธีการจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลตามสภาพจริงสู่ครูกลุ่มอื่น ๆ ต่างโรงเรียนหลายแห่ง ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด

โรงเรียนวัดจันทร์ประดิษฐาราม กรุงเทพมหานคร (2544 : 7) สะท้อนภาพว่า ก่อนดำเนินการพบว่า ครูจำนวนมากมักคิดว่าคงเป็นการยากลำบากมากที่ต้องปฏิรูปการเรียนรู้ เพียงแต่ได้ยินคำว่าปฏิรูปก็รู้สึกว่่าหนักเสียแล้ว การทำงานมาตั้งแต่อดีตส่วนมากจะทำตาม วัฒนธรรมเดิม ตามรูปแบบเดิม มีตัวอย่าง มีแบบให้ แต่พอต้องคิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเองตามแนวทางการปฏิรูป จึงเกิดความวิตกกังวล เมื่อได้ดำเนินการอย่างจริงจังจึงพบว่า สามารถทำได้ จึงเกิดความมั่นใจมากขึ้น และพร้อมที่จะพัฒนาต่อไป

ผลการสนทนาเจาะลึกกับครูและผู้บริหารสถานศึกษา

จากการสนทนากลุ่ม (focus group) ของโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ภาคละ 8 - 12 โรงเรียน รวมประมาณ 40 โรงเรียน มีครูประมาณ 40 คน และผู้บริหารของโรงเรียนเดียวกับครูอีกประมาณ 40 คน โดย นางลักษณ วัชรชัย และผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนาตามลำดับ มีกรอบการสนทนา คือ

1. การเปรียบเทียบผลการดำเนินงานของโรงเรียนก่อนและหลังเข้าโครงการ โดยให้ครอบครัวชุมชนประเด็น ผลที่เกิดกับนักเรียน ศักยภาพและวัฒนธรรมในการทำงาน และวิถีชีวิตของครู บุคลากร รวมทั้งของผู้บริหาร ความพึงพอใจและความร่วมมือจากผู้ปกครอง ชุมชน และคณะกรรมการสถานศึกษา

2. ผลผลิต / การพัฒนาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของครูและผู้บริหาร

3. ความคาดหวังของครู และผู้บริหารจากการเข้าร่วมโครงการ

4. การประเมินกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการโรงเรียนปฏิรูปฯ

ในตอนี้ผู้วิจัยจะขอรายงานถึงผลการปรับเปลี่ยนบทบาทของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในความคิดเห็นของครูและผู้บริหาร รวมทั้งที่ทั้งสองฝ่ายได้พูดถึงตนเองและถึงผู้อื่น

ผู้บริหารพูดถึงครู

“ครูส่วนหนึ่งเกิน 70% ของโรงเรียนจะไม่ค่อยไปอบรม จะส่งไปอบรมก็ไม่ค่อยไป ลักษณะนี้มีมาก แต่มา ณ วันนี้ จะต้องจัดคิวให้ไปแล้ว นี่คือการเปลี่ยนแปลงที่มองเห็นได้ชัด ทุกคนอยากที่จะไปรับการอบรม อยากจะไปรับความรู้” (ภาคใต้)

“งานวิจัยในชั้นเรียนเป็นงานที่ครูทุกคนให้ความร่วมมือ ครูทั้งหมด 65 คน ได้รับการประเมินว่าครูประสบความสำเร็จในการทำวิจัยครั้งนี้ 35 คน” (ภาคเหนือ)

“ที่เปลี่ยนแปลงมากวัฒนธรรมองค์กร สมัยก่อนเขาทำงานแบบหนึ่ง โรงเรียนปล่อยก็เดินออกแล้ว เด็กยังไม่ได้เดิน ผม (ผู้บริหาร) ก็อยู่จนนักเรียนกลับหมด อยู่จนมีดจนค้ำเหนื่อยแล้วคู้มค้ำ ครูผมเดี๋ยวนี้มาโรงเรียนก่อนผมทุกคนเลย กลับอยู่กันเย็น ๆ เสาร์ อาทิตย์ ปิดเทอม คนที่นั่นเขาชมเพราะตรงนี้” (ภาคกลาง)

“มีการประชุมทุกสัปดาห์ ในเรื่องของการนำปัญหาการเรียนการสอนแต่ละห้อง มาคุยกันว่าในสัปดาห์นี้ที่สอนไปนั้นมีปัญหาอะไรบ้าง แล้วก็มาร่วมกันว่าในชั้นนี้มีปัญหาเรื่องนี้เกิดขึ้น เราจะหาวิธีแก้ไข ช่วยกันอย่างไรตรงนี้ หากิจกรรมเสริมในเรื่องของการเรียนการสอน ผู้บริหารส่วนใหญ่จะไม่ได้เข้าไป ให้ครูจับกลุ่มกัน คุยกัน ส่วนมากเวลาทานข้าวเที่ยงก็จะทานด้วยกัน แล้วก็แลกเปลี่ยนเรียนรู้” (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ครูพูดถึงผู้บริหาร

“ผู้บริหารใหม่สานงานต่อเป็นคนหนุ่ม ความฉับไวมาก วิธีการรับงาน เรียนนโยบาย ปรับให้เข้ากับโรงเรียน โดยทำให้เป็นรูปธรรม เรียนรู้ร่วมกัน เข้าใจหลักการปฏิบัติ คนได้รับรู้ไวทำเป็นตัวอย่างก่อน เริ่มเรียนรู้ด้วยกัน หลอมให้ครบทุกคน” (ภาคกลาง)

“เมื่อก่อนผู้บริหารจัดการเองหมด คือ สิ่งงานอันนี้น่าจะทำเป็นโครงการแบบนี้ แต่ตอนนี้แบ่งงานให้รับผิดชอบเป็นแผนงานต่าง ๆ 6 แผนงาน ให้มีผู้รับผิดชอบแต่ละแผนงาน มีครู 10 คน ครูทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบ แต่ละฝ่ายมีส่วนคิดงานของตน จะนำมาแลกเปลี่ยนกันว่า จะจัดกิจกรรมแบบนี้ดีไหม สนทนากันทุกวันศุกร์ ตั้งแต่ 16.30 น. ถึง 19.00 น.” (ภาคใต้)

“เราโชคดีผู้อำนวยการท่านมีวิสัยทัศน์ที่กว้าง คือ ท่านได้เอะไรมา ท่านจะพยายามเอามาเผยแพร่ให้เพื่อนครูได้อ่าน ในห้องท่านไม่มีหนังสืออะไรอยู่ ได้เอามาวางที่ชั้นหนังสือให้ครูอ่าน บางทีอ่านแล้วเลือกหัวข้อเกี่ยวกับครูมาเผยแพร่” (ภาคเหนือ)

“ผู้บริหารต้องนำได้ ถ้านำไม่ได้การปฏิรูปไม่เกิด” (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ผู้บริหารและครูพูดถึงนักเรียน

“ฟังเสียงผู้ปกครองตอนนี้คุณภาพความประพฤติของนักเรียนอยู่ในเกณฑ์ดี ครูเปิดอิสระให้นักเรียนจัดการ เกิดการคิดเป็น ทำเป็นขึ้นมา นักเรียนมีความสุข นอกจากนั้น การเข้าไปช่วยเหลือชุมชน ทางโรงเรียนเปิดโอกาสให้คณะกรรมการนักเรียนเป็นผู้ตัดสินใจ ในการวางแผนที่จะเข้าไปช่วยเหลือ” (ภาคใต้)

“เด็กอ่อนค่อนข้างขี้เกียจ แต่มีสตางค์ ใช้วิธีคนเก่งหรือปานกลางที่มีศักยภาพทำไป แต่ฉันจ่ายอย่างเดียว ครูไม่ทันก็คงลำบาก ครูต้องเล่นเกมด้วย เราต้องเรียนรู้ไปกับการกระทำของนักเรียนด้วย เด็กบางกลุ่มให้ความร่วมมือดีมาก ให้นักเรียนทำสื่อ ทำบทเรียนการตูน เด็กอ่อนมักจะมีศิลปะ ขอบอาสาเขียนอย่างเดียว วาดรูปอะไรต่าง ๆ แต่เด็กเก่งก็ไปค้นหา เอกสาร หาแหล่งข้อมูลของความรู้ตรงนั้นมาเป็นการพรรณา ให้เด็กอ่อนช่วยเขียนการตูน เป็นการช่วยกันอย่างหนึ่ง” (ภาคเหนือ)

“นักเรียนของผมก่อนเข้าโครงการพฤติกรรมเลี้ยงสูง หลังโครงการนี้ปรับเปลี่ยน พฤติกรรมไปอย่างมาก โดยเฉพาะช่วงสิ้นปีการศึกษา 2543 เด็ก ม.6 ของเราสอบเอ็นทรานซ์ ได้ 6 คน ซึ่งโรงเรียนไม่เคยมีเลย ก่อนหน้านั้นปี 2542 มีอยู่คนเดียว แล้ววัดผลสัมฤทธิ์ตาม วิธีการค่า Z ของ ม.3 ค่อนข้างดี นี่คือ นักเรียนที่ปรับเปลี่ยน” (ภาคกลาง)

“อย่าไปเอาเด็กเก่งมาเปรียบเทียบกับเด็กอ่อนเด็ดขาด เมื่อเขาเขียนได้ เขียน ไม่เข้ากระบวนการจากที่เขียนไม่ได้ ดีแล้ว พัฒนาดีขึ้น จุดนี้จะลงลึกไปถึงขั้นทันห้อง 1 ใหม่ ไม่ทัน แต่โอกาสข้างหน้าเขาทันใหม่ ทัน ม้าแรงปลายมี แต่กระบวนการที่จะวิ่ง วิธีการ วิ่งทางไหน ม้าแรงเร็วทางตรงวิ่งเร็วมาก แต่เข้าทางโค้งไม่รู้จักเลยไปก็มี มาแรงปลายจะ 200 - 300 เมตร ความแตกต่างระหว่างบุคคลมีเยอะ” (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

นักเรียนพูดถึงผู้บริหารและครู

“นักเรียนเกือบทุกคนเห็นความสำคัญของป้าชายเลน เด็กมีความสุขที่เข้าไปสำรวจและเรียนรู้ด้วยตัวเอง แม้กระทั่งวันหยุดเข้าไปสำรวจเพื่อทำกิจกรรมของเขา จากการเขียนเสียงสะท้อนจากเค้า ปรากฏว่าเด็กพึงพอใจกับการจัดการเรียนการสอนแบบนี้” (ภาคใต้)

“เด็กมีฐานะไม่ค่อยสนใจรักษาสีของ แต่รู้จักตรวจสอบว่าเงินที่โรงเรียนเรียก เก็บจากเขา โรงเรียนนำไปใช้อะไร มองว่าโรงเรียนคอร์ปชั่นใหม่” (ภาคเหนือ)

“เมื่อวันวิทยาศาสตร์ ผมให้แสดงนิทรรศการ ผลงานเต็มไปหมดเลย หลากหลาย มีทั้งโครงงาน มีทั้งนิทาน มีทั้งเด็กมาแสดงจับไมโครโฟน นำเสนอผลงานของเขา รวมกันเขา ชื่นชม มีเทศมนตรีคนหนึ่งเข้าไปดูงานเขา เทศมนตรีคนนั้นบอกว่าเอามาแสดงทำไม งาน อย่างนี้ง่าย ๆ เด็ก ป.4 เขาเล่าให้ผู้ปกครองฟังว่า เทศมนตรีคนนี้ไม่รู้เรื่องการศึกษา เขาใส่ เลยนะ อุตส่าห์ลงทุน อุตส่าห์ทำไม่ได้นอน 2 คืน 3 คืน พูดอย่างนี้ได้อย่างไร นี่คือความรู้สึก ของเด็ก” (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

“เรามีการประเมินโดยเฉพาะเด็กที่ย้อนกลับมา เวลาที่เขาเรียนต่อ เขาเรียนต่อ อะไร ที่ไหน เขาก็บอกว่า บอกต่อ ๆ กันไปว่า อาจารย์คนนี้ เขาอาจจะสอนวิธีการทำ ข้อสอบได้แม่น หรือสอนวิธีการอะไรที่คิดว่าเป็นจุดสำคัญของเขาที่เด็กสามารถนำตรงนี้ไป ตอบปัญหาอะไรได้เป็นเทคนิคของเขา” (ภาคกลาง)

ผู้บริหารพูดถึงตนเอง

“ผมมาอยู่ที่โรงเรียนนี้ ในความคิดตระหนักตนเองอยู่เสมอว่า เราคือ ผู้นำการ เปลี่ยนแปลง ผมได้นำ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาตินี้มาให้ครูสร้างความตระหนัก แม้แต่ ผู้บริหารก็ต้องยอมรับว่าการเป็นแบบเก่าก่อนมันเป็นไปได้แล้ว ถ้าไม่รับรู้เลยจะหลุดกระแส ถ้ารับรู้แล้วถือปฏิริยว่า เอออย่างนี้แหละเหมือนฉัน จะเรียกว่าสวนกระแสขึ้นมา เพราะฉะนั้น เราจะต้องทันกระแส” (ภาคใต้)

“ผมนิเทศให้ครูทุกคนบูรณาการวิชาภาษาไทยเข้าไปทุกวิชา เพราะฉะนั้นก่อนจะ สอนคณิตศาสตร์ ครูต้องสอนภาษาไทยไปด้วย ส่วนมากเด็กจะอ่อนวิชาภาษาไทย ส่วน วิชาอื่นพอจะสอนกันไปได้ แต่ถ้าอ่อนภาษาไทยแล้วมันเรียนวิชาอื่นยาก ทุกคนต้องสอนให้ บูรณาการวิชาภาษาไทยและจริยศึกษาให้เอาเข้าไปทุกคนทุกคาบ” (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

“ผมใช้วิธีเคาะประตู ไม่ได้ให้ชุมชนเข้ามาหา ผมเข้าไปหาชุมชน หาผู้ใหญ่บ้าน กำนัน แล้วก็มีการประชุม เราก็จะประชุมตลอดกับท่านนายอำเภอ พอดีท่านให้โอกาส เวลาออกหน่วยกลางคืน สภาก็คือ เข้าทำมาหากิน ให้เขามาหาเราไม่มีโอกาส” (ภาคเหนือ)

“พื้นฐานเดิมของครูที่นี่ ลักษณะจะทำอะไรก็แล้วแต่ ผอ. คือ รอคำสั่ง ที่นี้พอ เราไปอยู่ปีป เราค่อนข้างที่จะทำงานลักษณะแบบพี่แบบน้อง มีอะไรเราคุยกัน แนะนำได้ ถ้า ผอ. ทำไม่ถูก ขอให้บอก ขอให้แนะนำ แต่การแนะนำขอให้เอาเหตุผลมานะคะ เวลาที่จะ เข้าพบได้ตลอดเวลา” (ภาคกลาง)

ครูพูดถึงตนเองและเพื่อนครู

“ผมได้ความรู้จากเด็กหลาย ๆ อย่าง การเรียนรู้กับเด็กบางที ใน พ.ร.บ. บอกว่า ครูกับนักเรียนเรียนรู้ด้วยกัน ผมไปตั้งเกณฑ์การให้คะแนนด้วย สอนบทไหน อาจสงสัยเธอลองไปค้นมา มาให้ครูตรวจสอบด้วย ครูจะเรียนรู้ไปด้วย” (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

“ถ้าพูดถึงความตระหนักครูทุกท่านได้ 100% รู้ว่าตัวเองต้องเปลี่ยน พร้อมใจที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลง บางคนทำได้ไม่ถึง 100% แต่ก็เริ่มทำแล้ว” (ภาคกลาง)

“จากการที่ดูบันทึกการสอน นิเทศการสอน บันทึกหลังการสอน มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงพัฒนาตลอดเวลา เราเห็นได้เลย ก่อนสิ้นเทอมบันทึกหลังการสอนทุกแผนที่บันทึกมาพัฒนาเปลี่ยนแปลงของครูผู้สอนชัดเจน” (ภาคเหนือ)

“ความจริงครูทุกคนต้องเป็นครูแนะแนว ครูไม่เข้าใจบทบาทตรงนี้ ที่ภูมิใจมากที่สุด คือ รู้จักเด็กเป็นรายบุคคล พอปฏิรูปมา ครูเห็นความสำคัญหมด เป็นไปโดยอัตโนมัติ ทำให้ครูแก้ปัญหาเด็กได้ตรง” (ภาคใต้)

ผู้บริหารและครูพูดถึงผู้ปกครอง / ชุมชน / คณะกรรมการสถานศึกษา

“ผู้ปกครองตอนแรกไม่ยอมรับการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง บางชั่วโมงครูพาไปศึกษานอกสถานที่หรือแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ผู้ปกครองเขาบอกว่าครูไม่สอนพาแต่เด็กมาเที่ยว ช่วงหลังผู้ปกครองยอมรับในจุดนี้ ฟังพอใจเด็กไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้เห็นของจริงและปฏิบัติจริง มีการสนับสนุนวิทยากรในท้องถิ่นตลอดถึงงบประมาณในบางส่วน” (ภาคเหนือ)

“ผมหยิบ พ.ร.บ. มาตั้งไว้ ผมจับหมวด 4 สร้างความตระหนัก หมวด 4 ประชุมบ่อยที่สุด ตั้งแต่ มกราคม ประชุมร่วมกับชุมชน คือ แกนนำกรรมการโรงเรียน ประชุม 8 ครั้ง ขณะเดียวกันให้ชุมชนอีกส่วนหนึ่ง คือ ตัวแทนของห้อง ผู้ปกครองห้องมาร่วมด้วยเรียกว่า ผู้ปกครองแกนนำ หยิบคนที่จบ ปวช. ปวส. หรือจบ ป.4 ที่สนใจการศึกษาเข้ามาร่วมกับครู ครูเห็นแล้วว่า ผู้ปกครองเข้ามาดีที่สุด ครูต้องมีทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่นรายห้อง ทั้งที่เป็นสถานที่และบุคคล” (ภาคใต้)

“ในเรื่องของการเรียนรู้ของนักเรียนจะเปลี่ยนไป และผู้ปกครองให้ความร่วมมือมากขึ้น เราก็มีอาสาสมัครเพิ่มขึ้น แต่ก่อนเราจะไม่มี ถ้าอยากจะทำขนมหม้อแกง ก็

คือ ครูพาทำ แต่ตอนนี้เราให้ไปทำที่ตลาด แม่ค้าหม้อแกงคนไหนมีชื่อเสียงที่เด็กบอกว่าทำ แล้วอร่อยก็ให้ไป หลังจากที่เรียนทฤษฎีในโรงเรียนแล้วก็ให้ไปฝึกปฏิบัติที่ตลาด” (ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ)

“แต่ละหน่วยให้ทั้งงบประมาณ ทั้งวัสดุอุปกรณ์ ให้ทั้งเอกสาร ให้ทั้งความรู้ ให้ทั้งการศึกษอบรมด้วย ตรงนี้เข้าได้เยอะเลย มีส่วนผลักดันให้การปฏิรูปประสบความสำเร็จ ครูบอกว่าเยอะเกินไป ผมบอกว่าเราต้องมาเลือกแล้วกันว่ากิจกรรมไหนที่เหมาะสมกับ สภาพท้องถิ่นเรา เรามาปรับเลือกทำในส่วนที่เกี่ยวข้องกับของเรา” (ภาคกลาง)

ผู้บริหารและครูพูดถึงนักวิจัยในพื้นที่

“พอได้ตอบรับ (เข้าร่วมโครงการ) มาคิดอีกทีว่ามีปัญหาใหม่ งานจะเพิ่มหรือเปล่า แต่พอเข้าประชุมครั้งแรกที่คณะวิจัยเป็นที่ปรึกษา เราดีใจมากเพราะโรงเรียนอยู่สุดเขตของ อำเภอและคณะวิจัยติดตามเรามาตลอด รู้สึกว่าสร้างขวัญและกำลังใจให้ครูมาก” (ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ)

“นักวิจัยมีภารกิจที่ต้องสอนและงานอย่างอื่นด้วย นัดแล้วบางครั้งเราก็รอ การ สื่อสารบางครั้งก็มีปัญหา ทำให้เราติดต่อกันไม่ได้ ของดิฉันน่ารักมากเพื่อนครูด้วยกันยอมรับ ช่วยเป็นวิทยากรนี่คือส่วนดี” (ภาคเหนือ)

“สิ่งที่ดีคือนักวิจัยได้พบกับโรงเรียน ทำให้สถาบันอุดมศึกษากับโรงเรียนไม่ ห่างกันตามที่นักวิจัยได้บอกว่าเค้าก็ได้รู้ว่าปัญหาที่สิ่งที่เค้าผลิตไปเหมาะสมกับโรงเรียนใหม่ เค้าได้รับทราบปัญหาตรงนี้ ท่านอาจารย์ก็ได้ให้แนวคิดอะไรต่าง ๆ เยอะ ทำให้โรงเรียนก็ ชัดเจนขึ้น กล้าที่จะพึ่งพิงสถาบันอุดมศึกษามากขึ้น” (ภาคกลาง)

“เมื่อวานนั้นพบกับนักวิจัยในพื้นที่คุยกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ใครทำอะไรบ้าง และนำเสนอว่าสักเดือนหนึ่งเราพบกัน จังหวัดเวียนกันเป็นเจ้าภาพ ยอมรับกันในกลุ่มแล้ว อาจารย์เสนอว่าเดือนธันวาคม จะมี 30 ปี ราชภัฏภูเก็ต ครั้งแรกเจอกันที่ภูเก็ต ก่อนวัน งานสัก 1 วัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปดูงานทั้งหมด เพื่อให้ต่อไม่จั้นจะหยุด แลกเปลี่ยน เรียนรู้ได้ประสบการณ์มาก” (ภาคใต้)

ผู้บริหารและครูพูดถึงโครงการปฏิรูปการเรียนรู้

“หลังจากที่โรงเรียนเข้าโครงการนี้ ช่วยเพื่อนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไปบ้านผู้หว่าน นครปฐม ประชุมได้เทคนิคการนำเสนอด้วยโปสเตอร์ไปใช้ ผู้บริหารดีใจมากเพราะว่าปกติครูจะเป็นการประชุมที่สุด พอวันนั้นทำกันอย่างสนุกสนาน มีความสุข อาจารย์ใหญ่บอกถ้าถ่ายรูปไว้ อาจารย์ใหญ่นั่งดูด้วยความดีใจ ครูหลายคนก็เอาไปใช้ในการสอนนักเรียน และนำผลงานมาให้ดู” (ภาคใต้)

“จะเข้าร่วมโครงการปฏิรูปฯ ต้องมีความสมัครใจของทางโรงเรียน ของผู้บริหาร ของคณะครูที่จะสมัครเข้าไป ฉะนั้นไม่ว่าอะไรก็แล้วแต่ที่จะสมัครเข้าไป มันต้องเกิดจากความสมัครใจ เกิดความจริงใจ เกิดจากความที่จะเข้าไปพัฒนา ฉะนั้นจะพัฒนาได้จะต้องมีความรู้ มีความถนัด ความเข้าใจก่อน จึงจะไปทำให้มันดีได้ โครงการนี้เป็นโครงการที่สมัครใจ ไม่ใช่โครงการที่ต้นสังกัดบังคับเข้ามา” (ภาคกลาง)

“ก็ยอมรับว่าพอโรงเรียนเข้าโครงการปฏิรูปฯ นักเรียนของเรามีอะไรเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น พอเข้าไปเรียนในระดับมัธยม ครูเขาก็จะบอกว่านักเรียนคิดโครงการก็เก่ง ทำงานเป็นกลุ่มก็รับผิดชอบ เราก็เกิดความรู้สึกว่า การที่โรงเรียนเรามีครูต้นแบบ และโรงเรียนเราอยู่ในโครงการนี้ นักเรียนของเราก็เป็นที่ยอมรับของชุมชน” (ภาคเหนือ)

“ในระยะเริ่มแรกที่เข้าโครงการฯ ตั้งความหวังไว้ว่าจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนของครู ซึ่งก็ได้ทั้งในระดับที่น่าพอใจ ส่วนโครงการต่อเนื่องระยะที่ 2 นั้นก็คือ ทำครูให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพ 12 เกณฑ์มาตรฐานนั้นคิดว่าพอใจแล้วที่ทำได้” (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

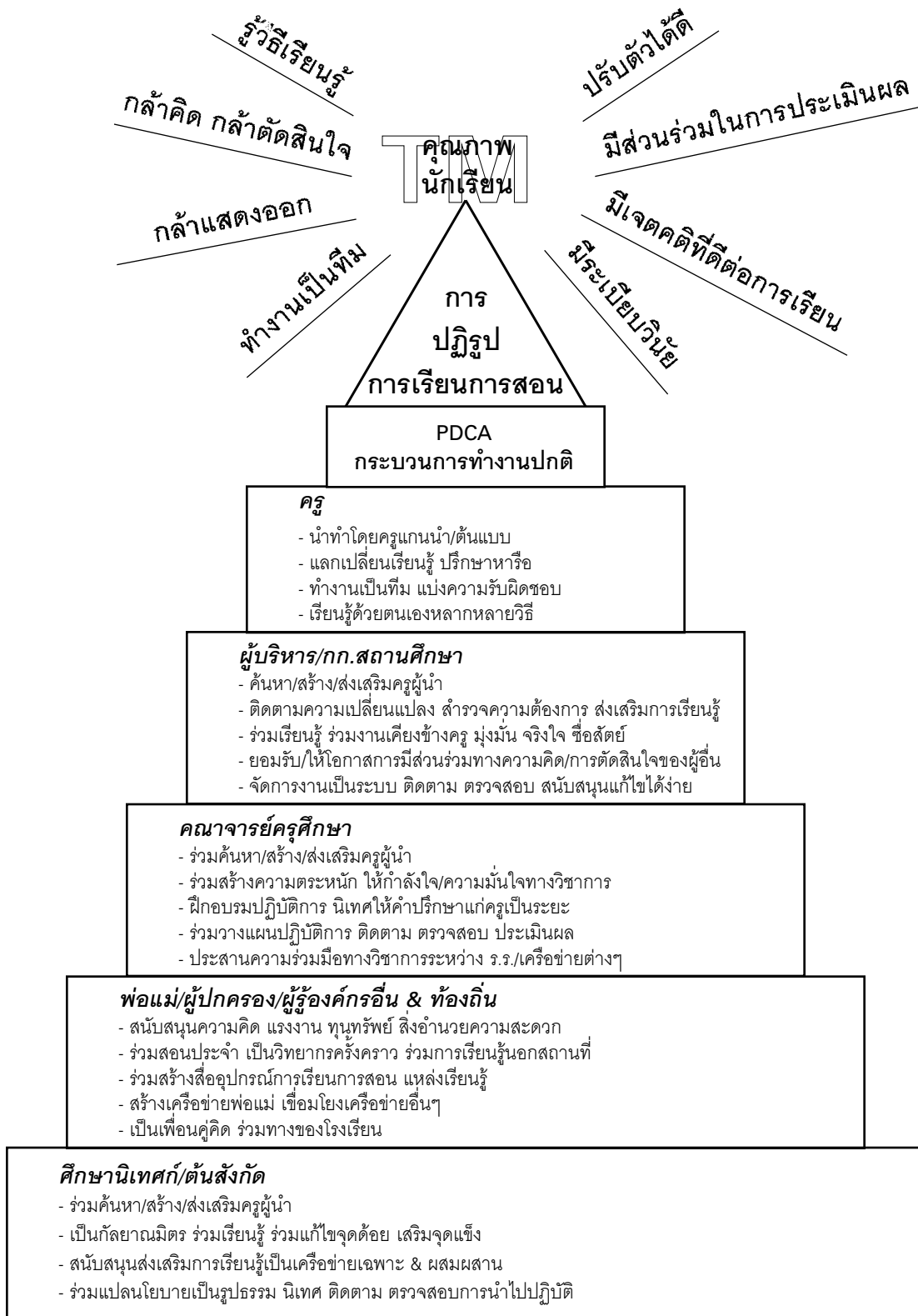
สรุปตอนที่ 4

เมื่อนำความคิดเห็นของครูและผู้บริหาร ที่มองตนเองและมองผู้อื่นเกี่ยวกับการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนตามที่กล่าวไว้ข้างต้น มาจัดระดับตามแนว 3 A คือ Aware การรับรู้และตระหนัก Attempt การลงมือปฏิบัติ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง พัฒนา และ Achieve การได้รับผลงาน ก็จะสามารถเห็นภาพสรุปรวมของการดำเนินงานที่สะท้อนจากผู้ปฏิบัติหลักในโรงเรียนปฏิรูปฯ ดังในตารางต่อไปนี้

ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อโครงการฯ

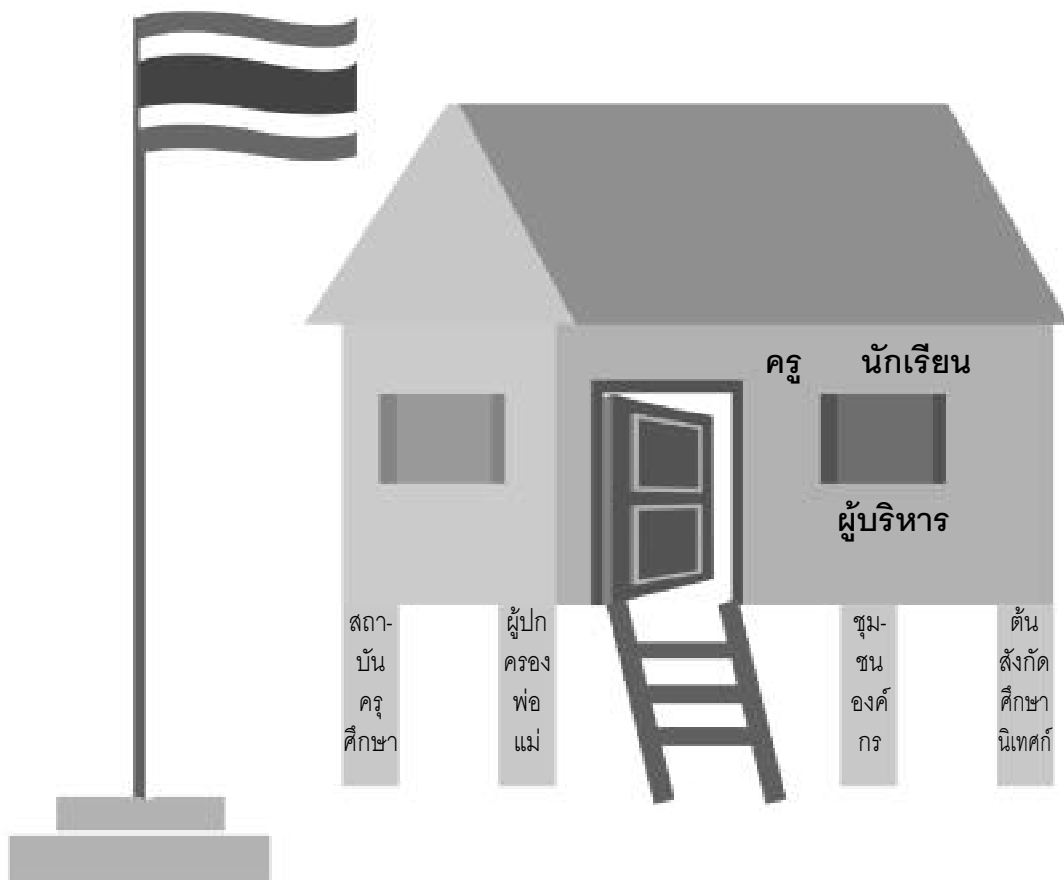
ความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับ	นักเรียน	ครู	ผู้บริหาร	ผู้ปกครองชุมชน	นักวิจัยในพื้นที่	โครงการโรงเรียนปฏิรูปฯ
รับรู้ ตระหนัก	มีความแตกต่างระหว่างบุคคล	เห็นความสำคัญของการพัฒนาและการเรียนรู้ของตนเอง	การที่ต้องเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนของตน	เข้าใจแนวการปฏิรูปการเรียนรู้ของทั้งโรงเรียน	เข้าใจปัญหาและความต้องการของโรงเรียนตามสภาพที่เป็นจริง	ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
ลงมือปฏิบัติ	เรียนรู้อย่างตื่นตัวจากกิจกรรมการเรียนการสอน	ทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพของนักเรียน	บริหารวิชาการเป็นระบบเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง	เป็นครูให้ความรู้ และงบประมาณร่วมประชุมติดตามงาน	จัดอบรมให้กำลังใจ คำปรึกษา ด้านวิชาการ	ครู ผู้บริหาร ผู้เกี่ยวข้อง ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การเรียนรู้ การทำงาน
ได้รับผล	เกิดความพอใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การเรียนรู้	เกิดการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายวิธีและแก้ปัญหาของนักเรียนเป็นระบบ	เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การช่วยเหลือกันและกัน การทำงานเป็นทีม	ได้กลไกการมีส่วนร่วมและอาสาสมัครจากผู้ปกครองและชุมชน	เปิดเครือข่ายความร่วมมือของสถาบัน อุดมศึกษากับโรงเรียน	ประสบความสำเร็จ และปัญหาที่ต้องแก้ไขปรับปรุง

ผลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (focus group) และข้อมูลจากการสรุปผลการดำเนินงานของนักวิจัยในพื้นที่ ซึ่งทำงานใกล้ชิดกับโรงเรียนนำร่อง และของผู้เชี่ยวชาญที่ศึกษาเจาะลึกแต่ละด้าน ทำให้สามารถสังเคราะห์ผลการเปลี่ยนแปลงบทบาทของบุคคลที่เกี่ยวข้องในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนได้ตามภาพที่ 3.12 ซึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญ ๆ ของกลุ่มบุคคลหลัก ๆ ที่ได้ร่วมพลังดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ตามขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการ ซึ่งสอดคล้องตรงกันกับวงจรการปฏิบัติงานเพื่อมีคุณภาพ PDCA โดยมีเป้าหมายหลักอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนผ่านกระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนสู่การจัดการเรียนการสอนภายใต้การบริหารโรงเรียนที่มีการประกันคุณภาพภายใน

ภาพที่ 3.12 บทบาทในการรวมพลังเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

โรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

ภาพที่ 3.13 โรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

ในภาพที่ 3.13 ผู้วิจัยได้สรุปให้เห็นภาพโรงเรียนที่มีกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ หากแยกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือ กลุ่มที่อยู่ในโรงเรียนกลุ่มหลัก ๆ คือ นักเรียน ครูและผู้บริหาร ส่วนที่สอง คือ กลุ่มที่อยู่ภายนอกโรงเรียน คือ กลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครอง หน่วยงานต้นสังกัด ชุมชน/องค์กร และสถาบันวิชาการในพื้นที่ เช่น สถาบันครูศึกษา กลุ่มภายนอกจึงเปรียบได้เหมือนกับเป็นเสาของโรงเรียน จะขาดเสาหนึ่งเสาใดไปไม่ได้ ทุกเสามีความสำคัญเท่าเทียมกัน จึงจะทำให้โรงเรียนตั้งอยู่ได้ และกลุ่มที่อยู่ภายในโรงเรียนก็จะรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย

ตอนที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ กับผลการปฏิรูปฯ

ในรายงานฉบับนี้ได้สรุปข้อค้นพบเกี่ยวกับองค์ประกอบสำคัญ และปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิรูปในโรงเรียนนำร่องไว้บ้างแล้ว เพื่อเป็นการตอบคำถามวิจัยหลัก ข้อ 2 (อ้างถึงตอนที่ 1)

การรายงานในตอนี่ 5 นี้ ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างลักษณะหรือองค์ประกอบที่สำคัญ ๆ รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขจำเป็นที่โรงเรียนต้องมี จึงจะเกิดผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนตามเป้าหมายที่ต้องการ โดยมีเจตนาให้ผู้อ่านรายงานฉบับนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวคิดแนวทางปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน หรือศึกษาวิเคราะห์ กระบวนการปฏิรูปทั้งโรงเรียนที่นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้ การนำเสนอผลการสังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว ปรากฏในผังต่อไปนี้

การวิเคราะห์การปฏิรูปทั้งโรงเรียนที่นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

<p>? ชุมชน/ครอบครัว</p> <ul style="list-style-type: none"> = ทรัพยากรธรรมชาติ = ทรัพยากรมนุษย์และภูมิปัญญา = วัฒนธรรม ประเพณี = ความเชื่อ = กลไกการปกครอง = บริการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน <p>? โรงเรียน/บุคลากร</p> <ul style="list-style-type: none"> = ความรัก ความศรัทธา จากภายนอก = การร่วมมือเรียนรู้ร่วมกับชุมชน 	<p>จำนวนมากกว่า 1-2 คน</p> <ul style="list-style-type: none"> = หลากหลายในทักษะและความสามารถในการจัดการ = มีคุณธรรม-ศีลธรรม <p>? สมาชิก</p> <ul style="list-style-type: none"> = สำนักร่วมในความเป็นเจ้าของโรงเรียน = มีวิสัยทัศน์ร่วม = มีความรับผิดชอบ = มีความรับผิดชอบ <p>? กระบวนการ</p> <ul style="list-style-type: none"> = มีการเรียนรู้ร่วมกัน = มีการร่วมกลุ่ม ร่วมทำงาน ร่วมรับผิดชอบ = มีการจัดการกลุ่มและองค์ที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ <ul style="list-style-type: none"> = มีความต่อเนื่องของกิจกรรม = มีการกำกับ ติดตาม ควบคุม และประเมินคุณภาพ 	<p>? นักเรียนปฏิรูป</p> <ul style="list-style-type: none"> = มีทักษะการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต = มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ ในโรงเรียนและชุมชน = มีการรวมกลุ่ม/องค์การนักเรียน และมีภารกิจที่เป็นระบบ มีประสิทธิภาพในการพัฒนาตนเองและสังคม <p>? โรงเรียนปฏิรูป</p> <ul style="list-style-type: none"> = มีความสุขในการเรียนรู้ <p>? โรงเรียนปฏิรูป</p> <ul style="list-style-type: none"> = มีพัฒนาการที่ดีขึ้น = ด้านการเรียนรู้ = ด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอน = ด้านการบริหารและการประกันคุณภาพภายใน <p>? สามารถพึ่งตนเอง</p> <ul style="list-style-type: none"> = ครูสามารถวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน
---	---	---

เงื่อนไข-ปัจจัย (ต่อ)

- ? การสนับสนุนจากต้นสังกัด
- = มีนโยบายเป็นเอกภาพ
 - = ส่งเสริมความหลากหลายของการปฏิบัติ
 - = กฎ ระเบียบ ส่งเสริม สนับสนุน
 - = จัดสรรทรัพยากร (งบประมาณและบุคลากร) เหมาะสม
 - = มีการกำกับ ติดตาม ควบคุม และประเมินคุณภาพ
 - = มีความต่อเนื่องของนโยบาย/งาน
- = ผู้บริหารสามารถใช้กระบวนการวิจัย และพัฒนาในการพัฒนาโรงเรียน
- = สามารถผลิตองค์ความรู้
- = มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง และองค์กร/สถาบันชุมชน
- = สามารถหาทางเลือกที่เหมาะสมต่อการปรับโรงเรียนให้เข้ากับ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง
- = สามารถได้มาซึ่งปัจจัยที่จำเป็นต่อการพัฒนาทั้งโรงเรียน
- ? **มีความยั่งยืน**
- = สามารถควบคุม ตรวจสอบ กระบวนการดำเนินงานและ ประเมินผลที่เกิดขึ้น
 - = ให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานทุกขั้นตอน และ ในการนำผลประเมินมาแก้ไขปรับปรุง ขยายผล

จากฝั่งข้างหน้า จะเห็นได้ว่าการปฏิรูปการเรียนทั้งโรงเรียน สิ่งที่โรงเรียนมีอยู่เป็นทุนเดิมตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงทางกายภาพ และทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชน จะมีผลต่อความเข้มแข็งในการดำเนินงานทุกด้านของโรงเรียน หากโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน มีความรัก ความศรัทธาต่อกัน โดยยึดผลประโยชน์อยู่ที่นักเรียนอย่างชัดเจน มุ่งมั่น มีการร่วมเรียนรู้ ร่วมทุกข์ ร่วมสุข บุคลากรของโรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน และหากครอบครัว ชุมชน มีเพียงพอด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อตลอดจนกลไกการปกครองตนเองของชุมชนเข้มแข็งแบบพึ่งพาตนเองได้ โดยมีการบริการของรัฐตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เช่น การสาธารณสุข การเกษตร ความมั่นคงปลอดภัย อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว งานบริการด้านการจัดการศึกษาของโรงเรียนย่อมมีโอกาสมีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน

แต่ทั้งนี้โอกาสจะเป็นจริงในการปฏิรูปการเรียนรู้ได้ทั้งโรงเรียน การวิจัยพบว่าต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ปัจจัย และองค์ประกอบสำคัญ ๆ ภายในโรงเรียนเองด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะใน 4 ด้าน ต่อไปนี้ คือ

1) **ผู้นำปฏิรูป** หรือผู้ที่นำทักษะความรู้ความสามารถอันมีอยู่หลากหลายในโรงเรียนมาเสริมกันและกัน ด้วยความสามารถในการจัดการอย่างมีคุณธรรมและศีลธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครู ซึ่งจะทำให้ 2) **สมาชิกปฏิรูป** หรือทุกชีวิตที่เกี่ยวข้องกับงานของโรงเรียนเกิดสำนึกพร้อมรับผิดชอบผลงานของโรงเรียน เพราะมีส่วนเป็นเจ้าของโรงเรียนด้วย เมื่อเกิดวิสัยทัศน์ร่วมกัน และมีน้ำใจต่อกันแล้วจะช่วยให้การปฏิบัติงานเป็น 3) **กระบวนการปฏิรูป** อย่างมีประสิทธิภาพได้ โดยการจัดระบบองค์กรให้มีการรวมกลุ่มรับผิดชอบ ตั้งแต่การวางแผน ลงมือปฏิบัติ ตรวจสอบ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างมีคุณภาพ มีการกำกับ ติดตาม และประเมินคุณภาพต่อเนื่องสม่ำเสมอ เมื่อการทำงานเป็นไปตามวงจรคุณภาพโดยได้รับ 4) **การสนับสนุนจากต้นสังกัด** ย่อมได้ 5) **ผลที่วางเป็นเป้าหมายไว้** ทั้งด้านนักเรียนที่คาดหวังว่าจะเรียนรู้ด้วยวิธีการ/ทักษะที่หลากหลาย เกิดความสุขในการเรียนรู้ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ครบทุกด้าน และโรงเรียนเองทั้งโรงเรียนซึ่งรวมถึงทุกชีวิตที่ปฏิบัติงานอยู่ในหรือร่วมกับโรงเรียนก็จะมีพัฒนาการที่ดีขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้จึงมีความยั่งยืน

ตอนที่ 6 การขยายผลและการสร้างเครือข่ายโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ฯ

ในการตอบคำถามวิจัยหลัก ข้อ 5 ที่ว่าโรงเรียนอื่น ๆ สามารถนำประสบการณ์การปฏิรูปการเรียนรู้ที่สัมฤทธิ์ผลไปใช้ได้หรือไม่ หากจะนำไปใช้ควรมีขั้นตอนอะไร และจะปฏิบัติตามขั้นตอนเหล่านั้นอย่างไร ผู้วิจัยได้ตอบคำถามโดยเสนอเป็นขั้นตอนและแนวทางโดยสรุปเป็นภาพรวมไว้แล้ว 7 ข้อด้วยกัน (อ้างถึงตอนที่ 1)

การรายงานในตอนนี้ ผู้วิจัยต้องการอภิปรายขยายความเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการขยายผล และการสร้างเครือข่ายโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ฯ โดยพิจารณาถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นต้องมีก่อนขยายผลสร้างเครือข่ายและการติดตามผลการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการปฏิรูปที่ยั่งยืน

ความเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นก่อนขยายผลสร้างเครือข่าย

การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนในโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียนครั้งนี้ มุ่งเน้นเรื่องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการภายในโรงเรียน เพื่อนำไปสู่ประสิทธิผลภายใน โดยที่โรงเรียนนำร่องแต่ละโรงเรียนสามารถวางแผนปฏิบัติ หรือคิดหาวิธีที่ดีที่สุดด้วยตนเอง ในการแก้ปัญหาสำคัญ ๆ ในโรงเรียนของตน การแทรกแซงจากภายนอกในรูปแบบของนักวิจัยในพื้นที่เป็นไปในด้านการให้กำลังใจ และการสร้างความเชื่อมั่นทางวิชาการแก่ผู้บริหารและครู รวมทั้งงบประมาณที่เพิ่มให้เป็นจำนวนที่โรงเรียนสามารถจัดหาให้กับตนเองได้ในอนาคตเมื่อมีความจำเป็น จากผลการศึกษาข้อมูลที่น่าเสนอไว้แล้วในตอนแรก ๆ ของบทที่ 3 นี้ สามารถสรุปเป็นข้อเสนอเกี่ยวกับการเตรียมสภาพของโรงเรียนให้พร้อมก่อนขยายผลได้ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการสร้างเสริมปัญญาให้กับบุคลากรในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

โรงเรียนนำร่องได้รับการส่งเสริมเป็นอย่างมากในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ ความคิดอ่าน และแนวปฏิบัติที่ดีของกันและกัน แต่การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ แม้จะเป็นสิ่งที่ดีให้ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แต่ก็เป็นเพียงในระยะสั้น และอาจจะไม่เกิดประโยชน์เพียงพอที่จะยกระดับความรู้ ปัญญา และเทคโนโลยีที่ใช้ในการเรียนรู้/การศึกษา ผู้รับผิดชอบในระดับโรงเรียนและระดับที่เหนือขึ้นไป จำเป็นต้องสนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรของโรงเรียนสร้างพลังทางปัญญา ความคิด ความรู้

และทักษะในระดับสูงขึ้นอยู่เสมอ โดยไม่เน้นการจัดการฝึกอบรมแบบเดิม ๆ หรืออาศัยเฉพาะความคิดในระดับตนเท่านั้น หากแต่ใช้ยุทธศาสตร์การให้โอกาสร่วมเรียนรู้ทางวิชาการที่โยงใยเป็นเครือข่ายกันทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก การจัดให้โรงเรียนมีเพื่อนคู่คิดจากสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ และการที่จะสามารถบริหารงบประมาณ เพื่อให้จ่ายตามวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ของโรงเรียนได้อย่างคล่องตัวและสะดวกยังเป็นยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนนำร่องต้องการอยู่อย่างมาก

2. กระบวนการพัฒนาโรงเรียนตามบริบทของตนเอง

ถึงแม้ว่าโรงเรียนนำร่องจะได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้พัฒนา/ปฏิรูปโรงเรียนโดยการเป็นตัวของตัวเองดังกล่าวแล้วข้างต้น นักวิจัยในพื้นที่ จิราภรณ์ ศิริทวี และคณะ (2544 : 30) ได้รายงานจากประสบการณ์ที่พบว่า ผู้บริหารที่ขาดจุดยืนดำเนินโครงการโดยขาดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง จึงเป็นการทำงานแบบจับจดมากกว่าลงลึกในรายละเอียด โรงเรียนที่จะเป็นผู้นำในการปฏิรูปจำเป็นที่จะต้องมีความชัดเจนที่แน่วแน่ในการพัฒนา ไม่ใช่การพัฒนา/ปฏิรูปตามกระแสโดยขาดความตั้งใจและจริงจัง โรงเรียนจะมีจุดยืนของตนเองได้ โรงเรียนก็ต้องรู้จักศักยภาพและพลังของตนเอง รวมทั้งมีความรู้เรื่องความต้องการและความจำเป็นของโรงเรียนอย่างแท้จริง กระบวนการที่จะช่วยให้โรงเรียนรู้จักตนเองและกำหนดจุดยืนได้ในโครงการนี้จึงส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียนทั้งโรงเรียนค้นหาหรือสร้างฐานความรู้เหล่านั้นจากงานวิจัยของครูและผู้บริหาร ดังนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง หรือผู้ที่ขยายผลการเรียนรู้จากประสบการณ์ บทเรียนและความเข้มแข็งของตนเอง จึงยังจำเป็นต้องใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อันจะส่งผลให้กระบวนการสร้างปัญญาของตนในระดับที่สูงขึ้นมีความเป็นไปได้ด้วย

3. กระบวนการบูรณาการระหว่างแนวการดำเนินงานตามภาระหน้าที่ ซึ่งมีจุดเน้นอยู่ที่ประโยชน์สูงสุดของนักเรียน กับความคาดหวังของผู้ที่ต้องการเรียนรู้จากประสบการณ์ของโรงเรียน ซึ่งเป็นเรื่องของการขยายผล

นักวิจัยในพื้นที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ห้วงสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการดำเนินการขยายผลในโรงเรียนนำร่องบางแห่งแล้วชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่โรงเรียนแกนนำขยายผล หรือโรงเรียนต้นแบบจะต้องมีการเตรียมตัวที่ดีให้การทำงานเพื่อนักเรียนกับการบริการวิชาการให้กับผู้อื่นสามารถผสมกลมกลืนไม่เป็นการได้อย่างเสียอย่าง พชร มีกลาง และคณะ (2544 : 19)

กล่าวว่า การที่โรงเรียนได้ร่วมโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ทำให้โรงเรียนอื่น ๆ สนใจโรงเรียนในโครงการมาก ทั้งมาศึกษาดูงานหรือเชิญไปเป็นวิทยากร ทำให้ครูบางคนต้องทิ้งคาบสอนบ่อย หรือบางครั้งมีการปิดโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อไปจัดแสดงผลงานของทางโรงเรียน ดังนั้นในชั้นการขยายผลให้กับโรงเรียนเครือข่าย โรงเรียนต้นแบบควรตระหนักในเรื่องการทิ้งคาบสอนของครูด้วย และในเรื่องของการอุทิศเวลาเพื่อการจัดการเรียนการสอนหรือการทำงาน บางโรงเรียนทำเกินความพอดี เช่น ครูต้องทำงานดึกดื่น ไม่มีวันหยุด ซึ่งอาจจะมีผลกระทบกับครอบครัวได้ ดังนั้นผู้บริหารและครู จะต้องวางแผนในเรื่องการบริหารเวลาด้วย นอกจากนี้โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ บางโรงเรียนยังขาดการเอาใจใส่สภาพแวดล้อมและสาธารณสุขพื้นฐานของผู้เรียน เมื่อเข้าร่วมโครงการก็จะหาจุดเด่นอื่น ๆ ของโรงเรียนมานำเสนอให้บุคคลทั่วไป แต่ในบางจุดกลับละเลยไป ซึ่งการปฏิรูปการเรียนรู้จะต้องดูเกณฑ์อื่น ๆ ประกอบด้วย

เช่นเดียวกัน เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ ในรายงานฉบับย่อ (2544 : 7) ที่กล่าวว่าถึงแม้คณะครูและผู้บริหารโรงเรียนทุกโรงเรียนเชื่อมั่นว่ารูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนของตนสามารถนำไปขยายผลไปใช้ในโรงเรียนอื่นได้ แต่ก่อนที่จะมีการขยายผล ควรให้มีการปรับปรุงทดลองใช้พัฒนาให้โรงเรียนของตนเองมีความเข้มแข็งจนมีคุณภาพและเห็นผลที่เกิดกับตัวผู้เรียนชัดเจนเสียก่อน โดยเพิ่มพลังการมีส่วนร่วมของครอบครัว การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา และมุ่งพัฒนาโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนตามสภาพจริง คาดว่าคงจะใช้เวลาประมาณหนึ่งหรือสองปี แล้วแต่ศักยภาพของโรงเรียน และการสนับสนุนของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงจะสามารถพัฒนารูปแบบปฏิรูปที่ชัดเจน มีกลไกปฏิบัติการ และหลักการที่เป็นระบบ ที่มีวิธีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมและพร้อมที่จะขยายผล

นักวิจัยในพื้นที่เห็นพ้องต้องกันว่า เวลาในการเตรียมพร้อมเพื่อเป็นโรงเรียนแกนนำ/ต้นแบบไม่น่าจะเป็นอุปสรรค แต่กลับมีความสำคัญในการช่วยให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียน ทำให้ครูมีกำลังใจ เห็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอน ใช้งานวิจัยชั้นเรียนมากขึ้น แบบอย่างของกลุ่มครูที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นพลังให้องค์กรเกิดความเคลื่อนไหวพัฒนาการสอนและการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ครูที่เหลือเกิดความมั่นใจ และยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงพัฒนาตนเอง การทำให้เกิดการปฏิรูปทั้งโรงเรียนของตนเสียก่อน เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นเมื่อทำได้แล้วจึงพร้อมที่จะขยายเครือข่ายไปยังโรงเรียนในสังกัดเดียวกัน แต่หากจะขยายข้ามสังกัดก็ต้องใช้เวลาอีก 1 ปี ในการพัฒนาตนเองของ

บุคลากรภายในให้พร้อมมากที่สุดเช่นกัน (สุวรรณ ภาควิเศษ และคณะ, 2544 : 34 ; อรุณี สถิตย์ภาคกุล และคณะ, 2544 : 5)

การติดตามผลการดำเนินงานเพื่อความยั่งยืน

เนื่องจากในโครงการนำร่องปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนนี้ การดำเนินงานต่าง ๆ เกิดจากแนวคิดร่วมของโรงเรียน นักวิจัยในพื้นที่ และหน่วยงานสนับสนุนต่าง ๆ ซึ่ง สมเกียรติ ศรีปัดดา และคณะ ในรายงานฉบับย่อ (2544 : 8) เห็นว่าพยายามปรับให้เข้ากับสถานการณ์ของแต่ละโรงเรียน เพื่อให้เกิดประสิทธิผลต่อผู้เรียนมากที่สุด บางครั้งก็ต้องลองผิดลองถูก เพราะงานนี้ไม่มีตัวอย่าง เป็นงานที่เกิดจากความเพียรพยายามอย่างเต็มกำลังความสามารถ ด้วยการทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์ และเวลาของกลไกทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามแม้ว่าผลการดำเนินงานอาจจะไม่ได้ผลตามที่ตั้งเป้าไว้เต็ม 100% เชื่อว่าสามารถจะพัฒนาการดำเนินการปฏิรูปไปสู่ความสำเร็จสูงสุดได้ในโอกาสต่อไป

ดังนั้นความยั่งยืนจึงน่าจะเกิดจากการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เริ่มจากฐานสู่ยอด หรือล่างขึ้นบน และอิงบริบทของโรงเรียนที่มีความแตกต่างกัน การติดตามผลการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดการปฏิรูปที่ยั่งยืน ทั้งในส่วนที่โรงเรียนดำเนินการปฏิรูป/พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และการขยายผลในฐานะเป็นผู้นำการปฏิรูป จึงควรพิจารณาประเด็นสำคัญในกิจกรรมหลักที่โรงเรียนควรจะทำต่อไป

1. **ความเป็นอิสระทางวิชาการของโรงเรียน** โดยดูจากความหลากหลายและประสิทธิภาพของกระบวนการ รวมทั้งผลปฏิรูปที่เกิดขึ้น กิจกรรมหลักเป็นการพัฒนาตนเอง สม่่าเสมอต่อเนื่อง ดังที่ผู้บริหารหลายท่านได้รายงานในการสนทนา focus group เช่น

“การศึกษาค้นคว้าของครู นอกจากจะมีการประชุมกันทุกสัปดาห์แล้ว ก็มีการมอบหมายเอกสารให้ไปอ่าน แล้วก็มารายงานในสัปดาห์ต่อไป” (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

“โรงเรียนนี้มีศูนย์วิจัยและพัฒนาเป็นเอกเทศเฉพาะ จะทำในด้านการวิจัยสำรวจปัญหาทุกด้านของโรงเรียน เมื่อพบปัญหาสำรวจว่าสาเหตุมันคืออะไร ขณะเดียวกันก็ให้คำปรึกษา” (ภาคเหนือ)

2. **การเป็นเครือข่ายกับสถาบันอุดมศึกษาที่ผลิตครูหรือที่พัฒนาองค์ความรู้เฉพาะด้านอื่น ๆ** เพื่อเป็นแหล่งวิชาการของบุคลากรและเป็นความร่วมมือในการพัฒนางานวิจัยเชิงปฏิบัติการของโรงเรียนได้เป็นไปในลักษณะสหวิชาการ (multidisciplinary) มากขึ้น

เนื่องจากพื้นฐานเชิงวิชาการของครูและผู้บริหารจะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างต่อเนื่อง (สมศักดิ์ คำศรี, 2544 ; เพ็ญณี แนนท, 2544) ครูหลายท่านได้รายงานในการสนทนา focus group เช่น กิจกรรมต่อไปนี้

“โรงเรียนมีส่วนสมุนไพรร่วมกับวิทยาลัยพยาบาลจะมาช่วยให้ความรู้เรื่องสมุนไพรร่วม และการนวดแผนโบราณ การศึกษานอกโรงเรียนให้ทุนมาร่วมโครงการข้าวซ้อมมือ ชุมชนเข้ามามีส่วนนี้มาก และเชิญวิทยากรชำนาญด้านดนตรี นาฏศิลป์ มาสอนครูและเด็ก” (ภาคใต้)

รายงานของนักวิจัยในพื้นที่ พวงทอง ไสยวรรณ และคณะ (2544) ชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนเอกชนมีความสามารถยกระดับกระบวนการสร้างปัญญาให้กับครูและนักเรียนของตนให้กว้างไกลกว่าระดับท้องถิ่น เป็นระดับโลกได้ เช่น โรงเรียนนาร่องเอกชนแห่งหนึ่งได้ประสานกับมหาวิทยาลัยในประเทศออสเตรเลีย ให้โรงเรียนเป็นสถานที่ฝึกสอนของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ ระดับปริญญาโทตั้งแต่ปีการศึกษา 2543 และกับมหาวิทยาลัยชั้นนำในประเทศอังกฤษ เป็นศูนย์ทดสอบการพูดภาษาอังกฤษ

3. การจัดสรรและการใช้จ่ายงบประมาณ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และโดยตรงต่อการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน โรงเรียนขนาดเล็กและอยู่ในชนบท มักจะมีอุปสรรคขัดขวางการปฏิรูปโรงเรียน นอกเหนือจากการขาดแคลนทางวิชาการแล้วคือ งบประมาณในการวิจัยครั้งนี้โรงเรียนนาร่องทั้ง 250 โรงเรียน ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและธนาคารพัฒนาเอเชีย โดยโรงเรียนขนาดเล็กในชนบทได้รับการสนับสนุนเป็นสัดส่วนที่มากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ที่อยู่ในเมือง จากการศึกษาวิจัยพบว่าโรงเรียนนาร่องทุกขนาดต้องมีศักยภาพในการบริหารจัดการงบประมาณ จึงจะส่งผลให้การปฏิรูปประสบผลและมีความมั่นคงต่อเนื่องและถึงนักเรียน ดังตัวอย่างน่าสนใจที่ครูและผู้บริหารได้รายงานในการสนทนา focus group ดังนี้

“เรื่องเงินที่ได้รับจาก สกศ. นับว่าเป็นเงินรางวัลที่มีคุณค่า เราต้องใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เอาไปจัดกิจกรรมให้เด็กมีการประกวดส่งเสริมเด็กเก่ง คัดลายมือ เรียงความ แล้วใช้เงินนี้ซื้อสิ่งของเป็นรางวัลให้เด็ก” (ภาคเหนือ)

“เรามีส่วนสร้างโครงการที่สร้างความตื่นตัวให้กับเพื่อนครูและนักเรียน หลังจากได้รับเงินจาก สกศ. เราช่วยกันคิดเป็นกิจกรรมโครงการ ส่งเสริมครูทำวิจัยในชั้นเรียนกับการส่งเสริมเด็กเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ก็ตั้งเป้าร่วมกันว่า เด็กหมวดละ 2 โครงการ โดยหาครูที่ปรึกษาประจำโครงการ เด็กเขาเขียนมาในการประเมินโครงการว่า เขาไม่เคย

รับเงินตรงนี้ เขามีความรู้สึกว่ามันมีค่าสำหรับเขา ปรากฏมี 16-17 โครงการ ๗ ละไม่เกิน 500 บาท เด็กไปจัดสรรใช้เอง มีเงินเหลือ เทอมหน้าทำโครงการต่อ เราคาดไม่ถึงว่าเด็กตื่นตัว เด็กมีความคิดความอ่านที่เราไม่ให้ออกาสเขา แต่มาตรงนี้เด็กมีโอกาสดังออกได้ดีมาก” (ภาคเหนือ)

“เงินโอนไปแล้วมอบให้เจ้าหน้าที่การเงิน แจ่งให้คณะครูอาจารย์ทุกคนทราบเงินที่ได้จาก สกศ. นี้เพื่อการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด ลงสู่นักเรียนมากที่สุด อาจารย์คนใดผลิตหรือให้นักเรียนผลิตสื่อการเรียนการสอน หรือให้นักเรียนทำโครงการสามารถเขียนโครงการขึ้นมาเพื่อขออนุมัติใช้เงินส่วนนี้ แจ่งให้เขาทราบ ให้ทุกคนมีส่วนร่วมใช้เงินเพื่อไปสู่ตัวนักเรียน ไม่เกิดกรณีว่าเงินของผู้บริหารและผู้ประสานงาน” (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

สรุปตอนที่ 6

ในการดำเนินงานเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนแต่ละโรงเรียนต้องคำนึงถึง 3 ด้าน คือ การสร้างเสริมปัญญาให้กับบุคลากรทุกคนในโรงเรียน การพยายามให้ผลการปฏิรูปการเรียนรู้ตั้งอยู่บนฐานของประสบการณ์เดิมในบริบทของตน รวมทั้งการตั้งเป้าหมายชัดเจนเป็นเอกภาพว่า การปฏิรูป/เปลี่ยนแปลงต้องยึดนักเรียนเป็นสำคัญ เมื่อโรงเรียนสามารถที่จะเป็นแกนนำหรือต้นแบบ โครงการคาดว่าโรงเรียนนำร่องทั้ง 250 แห่ง จะมีบทเรียนและแนวคิด แนวทางแตกต่างกันหลายแบบ โดยมีได้หวังให้โรงเรียนอื่น ๆ มาลอกเลียนแบบ แต่ต้องการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากตัวอย่างให้โรงเรียนอื่น ๆ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องศึกษาแนวทางการพัฒนา/ปฏิรูป แล้วนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตนต่อไป จะเห็นว่าการเป็นแกนนำหรือต้นแบบขยายผลโรงเรียนนำร่องต่างยืนยันถึงความจำเป็นที่ต้องดำเนินการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยใน 3 ด้านดังกล่าวแล้ว และเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องยั่งยืน ทั้งในด้านการรักษาสถานภาพการเป็นโรงเรียนปฏิรูป และการขยายผลอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล โรงเรียนนำร่องต้องการความเป็นอิสระในด้านวิชาการ เพื่อความรู้และเทคโนโลยีในระดับที่สูงขึ้น ๆ จึงต้องอาศัยพลังปัญญาและประสบการณ์ที่กว้างไกลกว่าเพียงในชุมชนของตน การโยงโยง เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับสถาบันต่าง ๆ นอกจากในระดับพื้นที่ท้องถิ่นแล้วก็คือระดับประเทศ และระดับนานาชาติ จึงเป็นความจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากต้นสังกัด รวมทั้งการได้รับการจัดสรรงบประมาณที่พอเพียง และชัดเจนในการใช้ให้เกิดผลโดยตรงต่อคุณภาพของนักเรียน

สรุปที่ 3

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาวิเคราะห์สถานภาพการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน อันเป็นผลจากการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังของโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน และนักวิจัยในพื้นที่ 44 คนะ ที่ดำเนินการตามสภาพประสบการณ์เดิม และความพร้อมของแต่ละโรงเรียน

ข้อวิเคราะห์เกี่ยวกับผลการปฏิรูปว่าได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง และเกิดผลกระทบอื่น ๆ ด้วยหรือไม่อย่างไร ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ในการตอบคำถามวิจัยหลัก 5 คำถาม และในการจำแนกโรงเรียนนำร่องเป็น 3 กลุ่ม ตามกระบวนการและวิธีการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ซึ่งได้เป็น 5 ลักษณะ หรือแบบ รวมทั้งได้จำแนกกระบวนการดำเนินงานของนักวิจัยในพื้นที่ร่วมกับโรงเรียนนำร่องทั้ง 3 กลุ่ม ซึ่งมีทั้งที่นักวิจัยทำงานกับโรงเรียนเพียงคนเดียวและที่เป็นทีม จำแนกตามลักษณะของงานและกิจกรรมได้ 3 แบบ และจำแนกตามสถานที่และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ 3 แบบเช่นกัน

การร่วมปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนช่วยให้หน้าวิจัยในพื้นที่ตระหนักและมีศรัทธาต่อวิชาชีพยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมื่อประจักษ์ว่าตนมีผลต่อการพัฒนาศักยภาพและความเปลี่ยนแปลงรวมทั้งความมั่นใจในวิชาการของครูและผู้บริหาร ในทางกลับกันตนก็ได้พัฒนาศักยภาพทางวิชาการและริเริ่มทดลองกลวิธีหลากหลาย ตลอดจนได้ประสบการณ์ตรงไปพัฒนางานในหน้าที่ ทั้งการสอน การวิจัย และการพัฒนาหลักสูตร

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์ข้อมูลสรุปให้เห็นว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบทบาทของนักเรียน ครู ผู้บริหาร พ่อแม่ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา รวมทั้งของผู้ที่สนับสนุนอื่น ๆ ได้แก่ ศึกษานิเทศก์/นักวิชาการจากต้นสังกัด และนักวิจัยในพื้นที่ ซึ่งบทบาทที่เปลี่ยนได้เป็นไปอย่างสอดคล้องตามแนวคิด/หลักการและแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

อย่างไรก็ตามบทบาทที่เปลี่ยนไปนี้จะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลหรือไม่อย่างไร ต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ปัจจัยและองค์ประกอบสำคัญ ๆ จากทั้งภายในและภายนอก ภายในโรงเรียน คือ ด้านผู้นำ สมาชิกและกระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ ตลอดจนการสนับสนุนของต้นสังกัด ภายนอกโรงเรียนคือ สิ่งที่โรงเรียนมีอยู่เป็นทุนเดิมตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งการที่โรงเรียนและชุมชนมีความรัก ความศรัทธาต่อกัน พร้อมที่จะร่วมเรียนรู้และร่วมทุกข์ร่วมสุขในการร่วมกันปฏิรูปโรงเรียนเพื่อคุณภาพของนักเรียน

ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างผลที่เกิดขึ้นกับลักษณะโรงเรียนปฏิรูป ซึ่งจำแนกเป็นเงื่อนไข ปัจจัยและองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังขึ้นกับความตระหนักและความสามารถของโรงเรียนที่จะรักษาสถานภาพการปฏิรูปของตนให้มั่นคง ยั่งยืน โดยต้องสร้างเสริมศักยภาพทางปัญญาของบุคลากรในโรงเรียนให้สูงขึ้นอยู่เสมอ แต่ยังคงสอดคล้องกับบริบทของตนเอง และยึดเป้าหมายมุ่งประโยชน์และความสำคัญอยู่ที่คุณภาพของนักเรียน การที่จะรักษาสภาพและปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นได้ตลอดเวลา จะต้องได้รับอิสระทางวิชาการ/ทางความคิด การมีเครือข่ายสนับสนุนที่กว้างไกล การจัดสรรและการใช้งบประมาณเพื่อการนี้อย่างพอเหมาะ หากโรงเรียนปฏิรูปเป็นได้เช่นนี้แล้ว การทำหน้าที่เป็นโรงเรียนแกนนำ/ตัวแทนในการขยายผล จึงจะมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประสิทธิผลตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

บทที่ 4

สรุปโครงการและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สรุปโครงการ

ผลจากการวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับวิธีการปฏิรูปเพื่อเปลี่ยนโรงเรียนให้เป็นสถานที่ที่นักเรียนเรียนรู้ได้อย่างมีความสุขและพัฒนาเป็นคนดีมีความสามารถ ช่วยชี้ให้เห็นว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนมีความเป็นไปได้สูง หากมีการรวมพลังกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้ทำหน้าที่นำเสนอหลักการและแนวนโยบายปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนควรเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนและของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะครูและผู้บริหารสถานศึกษา ให้นำไปสู่การจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล ภายใต้การบริหารโรงเรียนที่มีการประกันคุณภาพภายในและพร้อมรับการประกันคุณภาพภายนอก

ในขั้นการปฏิบัติโรงเรียนนำร่องแต่ละโรงเรียนได้รับการชี้แนะ สนับสนุนให้คิดตัดสินใจ เลือกวิธีการ วางแผนและดำเนินงานด้วยตนเอง รวมทั้งปรับปรุงการปฏิรูปอย่างเป็นอิสระจนสามารถพัฒนาได้อย่างตอบสนองความต้องการและเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน

ลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนในโครงการนี้ประกอบด้วย

1. การเน้นการปฏิรูปทั้งโรงเรียน โดยเริ่มต้นจากการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

2. การมีเอกภาพในหลักการและแนวคิด แต่หลากหลายการปฏิบัติ
3. การมีความยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบท สังคม วัฒนธรรม และความก้าวหน้า/ปัญหาอุปสรรค/สถานการณ์ปัจจุบัน
4. การมีความเป็นพลวัต นั่นคือการมีพลังทางบวกในและนอกองค์กรที่สามารถทำให้การปฏิรูปเดินหน้าและมีแรงขับเคลื่อนได้อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง
5. การมีความคิดและปฏิบัติการจากฐานสู่ยอด เป็นวิถีทางที่สอดคล้องกับลักษณะเด่นข้างต้นและจะทำให้การปฏิรูปเกิดผลที่ยั่งยืน

นางลักษณ์ วิรัชชัย (2545) ผู้เชี่ยวชาญรับผิดชอบประเมินโครงการนี้ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับผลการเปลี่ยนแปลงในวิถีทางที่แต่ละโรงเรียนดำเนินงานตามจุดเน้นและลักษณะการปฏิรูปดังกล่าวข้างต้น ซึ่งสะท้อนถึงทั้งความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในรายงาน **เรื่องกระบวนการปฏิรูปเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ : การประเมินและการประกัน**

ด้านการประเมินผลการเรียนการสอน พบว่า ครูและนักเรียนในโครงการมีการวางแผนการประเมินผลการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการวางแผนการเรียนการสอน ครูสนับสนุนให้นักเรียนประเมินตนเอง ประเมินเพื่อนนักเรียน และประเมินครู โดยใช้วิธีการประเมินหลากหลาย ผู้ปกครองในโรงเรียนบางแห่งมีส่วนร่วมในการประเมินความก้าวหน้าของนักเรียน และมีการนำผลการประเมินไปใช้ปรับปรุงการเรียนการสอน อย่างไรก็ตามพบว่าครูส่วนหนึ่งยังไม่เปิดโอกาสให้มีการประเมินผลตามแนวใหม่ ยังคงใช้วิธีการประเมินแบบเดิม

ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงาน และด้านการประกันคุณภาพการศึกษา พบว่า ครูทุกโรงเรียนตระหนักถึงความสำคัญ และได้ลงมือดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาตามวงจร PDCA แต่มีระดับความเข้มในการดำเนินงานแตกต่างกัน มีหลายโรงเรียนสามารถดำเนินการประกันคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน 14 มาตรฐาน 27 ตัวบ่งชี้ แต่ส่วนใหญ่ยังมีได้กำหนดเป้าหมายตามมาตรฐาน เพียงแต่เน้นกระบวนการประกันคุณภาพตาม แนวทางการปฏิรูปของโครงการในด้านการเรียนการสอน การพัฒนาบุคลากร การบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และการวิจัยปฏิบัติการ เห็นได้ชัดว่าครูประเมินผลการปฏิบัติงานโดยการประเมินตนเอง และการประเมินโดยเพื่อนครู โดยผู้บริหารและนักเรียน ครูยอมรับผลการประเมินมากขึ้น และนำผลการประเมินไปใช้ปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ปริมาณการมีส่วนร่วมในการประเมินและการประกันคุณภาพการศึกษามีเพิ่มมากขึ้น และนำไปสู่ความเข้าใจอันดีต่อกัน และเกิดความสัมพันธ์แบบจริงใจใกล้ชิดระหว่างครู ครูมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการประเมิน และการประกันคุณภาพการศึกษามากขึ้น ลดการใช้กระดาษในกระบวนการประกันคุณภาพ

ด้านการประเมินความสำเร็จของโครงการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ ผู้เรียนพบว่า รูปแบบการปฏิรูปมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญ คือ รูปแบบยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาให้เหมาะสมกับบริบท และความก้าวหน้าในการดำเนินงาน เป็นรูปแบบการปฏิรูปทั้งโรงเรียน และเป็นรูปแบบที่ทำให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกกลุ่มเกิดการเรียนรู้ สรุปผลการประเมินได้ดังต่อไปนี้

สภาพเริ่มต้นของโรงเรียนนำร่อง

สภาพทั่วไป ร้อยละ 55.2 ของโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนสังกัด ตชด. และ สปช. ที่อยู่ในชนบท โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่มีสภาพค่อนข้างแห้งแล้ง โรงเรียนนำร่องโดยเฉลี่ยมีนักเรียน 902 คน น้อยที่สุดมี 40 คน และมากที่สุดมี 4,427 คน

ผู้บริหาร ร้อยละ 49.2 ของผู้บริหารได้รับรางวัลผู้บริหารดีเด่น มีอายุเฉลี่ย 47.6 ปี ทำงานในโรงเรียนนำร่อง เฉลี่ย 6 ปี มีประสบการณ์ทำงานโดยเฉลี่ย 24 ปี ร้อยละ 61.2 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี หรือต่ำกว่า

ครู ร้อยละ 21.2 ของโรงเรียนนำร่อง (53 โรงเรียน) มีครูแห่งชาติ ครูต้นแบบ และครูแกนนำ ครูร้อยละ 93.0 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี เป็นครูเพศหญิง ร้อยละ 67.6 อายุเฉลี่ย 42 ปี ทำงานในโรงเรียนนำร่องเฉลี่ย 11 ปี มีประสบการณ์ทำงานโดยเฉลี่ย 18 ปี

สัดส่วนนักเรียนต่อครู

โดยเฉลี่ย เท่ากับ 19.9 จำแนกตามสังกัด ตำรวจตระเวนชายแดน/ศาสนา 14.0 เอกชน 17.3 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 19.0 สามัญศึกษา 21.6 เทศบาล 22.8 และกรุงเทพมหานคร 25.0

สภาพการดำเนินงานโรงเรียนนำร่อง คิดเป็นร้อยละ 10 ได้เริ่มดำเนินการปฏิรูปไปบ้างแล้ว ในด้านการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การจัดกระบวนการสอน และกระบวนการเรียนรู้ของครู การพัฒนาบุคลากร แสดงว่าโดยเฉลี่ย ผู้บริหารและครูได้ตระหนักถึงความสำคัญ มีความรู้ได้นำความรู้มาวางแผน และดำเนินการบ้างแล้ว แต่งานด้านการประเมินการเรียนรู้และการประกันคุณภาพ ผู้บริหารและครูได้ตระหนักถึงความสำคัญ มีความรู้ในเรื่องนั้นแล้ว แต่ยังมีได้ลงมือทำ ร้อยละ 90 ของโรงเรียนนำร่องมีวิถีชีวิต การทำ

งานของครูยังคงเหมือนเดิมก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ แม้แต่ในโรงเรียนที่มีครูต้นแบบ ครูแห่งชาติ ครูแกนนำ ข้อมูลจากครูดีเด่นเหล่านั้น สะท้อนให้เห็นว่าครูในโรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่มาร่วมเรียนรู้ ส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนอื่นที่มาขอร่วมเรียนรู้ การประชุมพบปะปรึกษางานระหว่างครูมีน้อย และครูหลายคนรู้สึกท้อแท้ และสับสนกับข่าวที่จะมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องใบประกอบวิชาชีพครู

โดยสรุปการกระจายของโรงเรียนนำร่องจำแนกตามสังกัดไม่แตกต่างจากประชากรโรงเรียนในประเทศไทย โรงเรียนนำร่องที่เข้าร่วมโครงการมีลักษณะกระจายครอบคลุมทั้งโรงเรียนขนาดเล็กไปถึงโรงเรียนขนาดใหญ่ โรงเรียนในเขตชนบทไปถึงโรงเรียนในเขตเมือง สภาพเริ่มต้นทางกายภาพ และตัวแปรเกี่ยวกับบุคลากรมีความแตกต่างกันระหว่างโรงเรียน และระหว่างหน่วยงานต้นสังกัด แต่ส่วนใหญ่สภาพการดำเนินงาน และวิถีชีวิตของครูยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก

ผลการประเมินโครงการ

จุดเริ่มต้นแห่งการเปลี่ยนแปลง การเริ่มต้นเข้าร่วมโครงการนำร่องระดับชาติ เป็นความคิดของผู้บริหารหรือผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารส่วนใหญ่ได้เริ่มต้นดำเนินการปฏิรูปโดยเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริหารก่อน โดยการพูดคุยกับครูที่เป็นหลักในการทำงานได้ก่อน ในระยะแรกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ และเมื่อได้กำลังครูส่วนหนึ่งจึงได้เริ่มดำเนินการ ลักษณะการดำเนินงานมิได้ผูกขาดที่ผู้บริหาร แต่เริ่มมีการเปิดโอกาสให้ทุกคนในที่มได้ร่วมคิด แต่ความคิดส่วนใหญ่ยังมาจากผู้บริหารหรือผู้ช่วยผู้บริหาร

ปริมาณความเปลี่ยนแปลง ภารกิจหลักทั้ง 4 งาน คือ การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาบุคลากร การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และการประเมินการเรียนรู้ และการประกันคุณภาพภายในมีปริมาณความเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น ที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อยคือ ความเชื่อความศรัทธาของครู คุณธรรมของครู คุณธรรมของนักเรียน คุณลักษณะนักเรียน กระบวนการเรียน และผลการเรียนรู้ของนักเรียน ผลการประเมินและการประกันคุณภาพการศึกษา

การรับรู้ความเปลี่ยนแปลงระหว่างกลุ่มบุคลากรมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้บริหารให้คะแนนความเปลี่ยนแปลงสูงกว่ากลุ่มครู และกลุ่มนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การปฏิรูปทั้งโรงเรียน โครงการนำร่องระดับชาติมีผลทำให้บุคลากรมีความคิดเห็นใกล้เคียงกันมากขึ้น มีความแตกต่างระหว่างโรงเรียนในแต่ละภาคอันเป็นผลมาจากความแตกต่างระหว่างขนาดของโรงเรียนในแต่ละสังกัด การดำเนินการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนยังทำได้น้อยแต่อัตราการปฏิรูปทั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นมากถึงประมาณร้อยละ 20 ในช่วงระยะเวลาการดำเนินงานโครงการนี้

การตรวจสอบความเสมอภาคระหว่างสังกัด และระหว่างภาคภูมิศาสตร์ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างขนาดโรงเรียน และระหว่างโรงเรียนในแต่ละสังกัด และภาคภูมิศาสตร์ แต่ไม่มีความแตกต่างระหว่างสังกัด และระหว่างภาค ความไม่เสมอภาคจากระยะแรกมีสูงกว่าความไม่เสมอภาค จากระยะที่สอง แสดงว่า ผลการดำเนินงานโครงการนำร่องระดับชาติมีส่วนช่วยลดความไม่เสมอภาคระหว่างโรงเรียนได้

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตการทำงาน โรงเรียนนำร่องทุกโรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตการทำงาน ครูอยู่ทำงานที่โรงเรียนมากขึ้น มาเช้าและกลับค่ำ มีความตั้งใจทำงาน และสนุกกับการทำงาน ครูส่วนใหญ่ร่วมทำงาน ครูที่คิดจะหนีกลับก่อนต้องค่อย ๆ แอบไป ซึ่งต่างจากก่อนหน้าเข้าโครงการมาก สถิติการประชุม/การปรึกษาเพิ่มขึ้นทั้งแบบเป็นทางการ และแบบไม่เป็นทางการ ส่วนใหญ่จะเป็นการพูดคุยปรึกษากันในกลุ่มเล็ก ๆ และคุยกันทุกเวลา ครูสนิทสนมกันมากขึ้น และตื่นตัวที่จะรับฟัง และนำข่าวสารใหม่ ๆ เทคนิคใหม่ ๆ มาเล่าสู่กันฟัง ครูแห่งชาติ ครูต้นแบบ ครูแกนนำให้ข้อมูลว่า โรงเรียนให้ความสำคัญและมีบทบาทในการปฏิรูปโรงเรียนมากขึ้น ได้รับการยอมรับจากครูในโรงเรียนมากขึ้น

ผลสำเร็จของการดำเนินงาน โรงเรียนคิดเป็นร้อยละ 73.2 ล้วนแต่มีการเปลี่ยนแปลงเห็นความก้าวหน้าได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ในจำนวนนี้ 124 โรงเรียนพัฒนาบางเรื่อง และ 59 โรงเรียนพัฒนาครบตามภารกิจหลักของโครงการนำร่องระดับชาติ

ปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการ ร้อยละ 54.2 ของความแตกต่างในความสำเร็จระหว่างโรงเรียนมาจากความแตกต่างของปัจจัย และเงื่อนไขต่อไปนี้ คือ กระบวนการและผลงานของผู้บริหารและของครู กระบวนการและผลการเรียนของนักเรียน เกียรติประวัติผู้บริหาร อายุเฉลี่ยของครู และสัดส่วนครูที่ได้รับรางวัล

สมน อมรวิวัฒน์ (2545) ผู้เชี่ยวชาญนำเสนอข้อค้นพบในด้านการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้และการบริหารวิชาการ อันเป็นผลจากการตื่นตัว ปรับเปลี่ยนความคิดความเชื่อ และมุ่งมั่นพัฒนาตนเองของครูและผู้บริหาร ทำให้ครูส่วนใหญ่ในโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียนสามารถพัฒนารูปแบบจัดการเรียนการสอนการประเมินผลได้อย่างหลากหลาย สามารถนำ

มารวมเป็นแบบแผนเดียวกันได้ 5 รูปแบบ และที่ไม่สามารถนำมารวมกันได้อีกมากมาย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมมีสีสันแตกต่างกัน แสดงว่าเมื่อบุคลากรทั้งโรงเรียนมีอิสระไม่ติดกับกรอบขั้นตอนหรือทฤษฎีใดที่ผู้อื่นมากำหนดให้ ประกอบกับการได้รับการเสริมกำลังใจ และการแนะแนวทางแบบกัลยาณมิตรจากนักวิจัยในพื้นที่ ความคิดสร้างสรรค์และการเป็นตัวของตัวเองจึงเกิดขึ้นในโรงเรียนปฏิรูป

อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานย่อมมีปัญหาอุปสรรค สุมน อมรวิวัฒน์ (2545) ได้ประมวลไว้ในรายงานเรื่อง**การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง : รูปแบบที่คัดสรร** ดังนี้คือ 1) ความไม่มั่นใจทางวิชาการ ซึ่งอาจเกิดจากความเคยชินต่อวิธีการเดิมที่ทำมานานและการขาดที่ปรึกษาหรือเพื่อนคู่คิด 2) การมีมาตรฐาน เกณฑ์ ตัวบ่งชี้หลายชุดหลายระดับ จากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สร้างความวิตกกังวลและสับสน 3) กระบวนการปฏิรูปการศึกษายังดำเนินการอยู่อย่างแยกส่วน แยกเรื่อง และแยกตามสังกัด บางครั้งได้กลายเป็นความขัดแย้งและการแข่งขัน 4) หลักสูตรและการสอนในสถาบันครุศึกษายังไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติจริงของโรงเรียนหรือตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 5) ครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง อาทิ ครูต้นแบบ ครูแห่งชาติ มีภาระเพิ่มขึ้นอย่างมาก ทำให้เกิดการทิ้งชั้นเรียน 6) การสนับสนุนจากชุมชนและหน่วยงานต้นสังกัดยังไม่ทันเวลา และตรงตามภารกิจที่โรงเรียนปฏิบัติอยู่

บุญมี เณรยอด (2545) ผู้เชี่ยวชาญได้ศึกษาและรายงานเรื่องการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน : วิถีและวิถีไทย ว่า สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารที่พึงประสงค์คือ ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ เป็นผู้นำทางวิชาการ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และทำงานเป็นทีม นอกจากนี้ยังพบว่าโรงเรียนขนาดเล็กผู้บริหารต้องเรียนรู้และร่วมทำไปด้วยกันกับครู การดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็กมีความคล่องตัว และใช้วิธีการอย่างไม่เป็นทางการมากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ โรงเรียนขนาดเล็กจะได้รับความร่วมมือจากชุมชนและผู้ปกครองตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเด่นชัดกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ เช่น ชุมชนเป็นกรรมการห้องเรียน กรรมการโรงเรียน มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในโรงเรียนเพิ่มขึ้น ขณะที่โรงเรียนขนาดใหญ่ผู้บริหารมักจะเป็นเพียงผู้สนับสนุนส่งเสริมและกระจายอำนาจให้ผู้รับผิดชอบ เช่น ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการหรือครูคนใดคนหนึ่ง ผลการศึกษาพบว่า การกระจายอำนาจให้กับกลุ่มบุคคลมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จมากกว่ากระจายให้กับคนเพียงคนเดียว

ในด้านรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน บุญมี เณรยอด (2545) ได้สรุปไว้เป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 The Triarchic Leading Model คือ รูปแบบที่ผู้บริหาร ครู และชุมชนมีความพร้อมและตั้งใจที่จะพัฒนา รูปแบบนี้จะทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปได้อย่างใช้เวลาน้อย

รูปแบบที่ 2 The Principal - Teachers Leading Model คือ รูปแบบที่ผู้บริหาร ครู มีความพร้อมและมีความตั้งใจ แต่คณะกรรมการสถานศึกษาและชุมชนยังไม่มี ความเข้าใจและยังไม่พร้อม รูปแบบนี้ต้องอาศัยความตั้งใจและความร่วมมือของผู้บริหารและครู ต้องพยายามอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอในการทำความเข้าใจ และเรียนรู้ร่วมกันกับ คณะกรรมการสถานศึกษาและชุมชน

รูปแบบที่ 3 The Principal Leading Model คือ รูปแบบที่ผู้บริหารมีความตั้งใจที่จะพัฒนา แต่คณะครู และชุมชนยังขาดความพร้อม รูปแบบนี้ต้องใช้เวลามากในการ ดำเนินงาน แต่ก็สามารถประสบความสำเร็จได้ถ้าผู้บริหารกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

รูปแบบที่ 4 The Teachers - Community Leading Model คือ รูปแบบที่ผู้บริหาร ย้ายมาจากที่อื่นในขณะที่โรงเรียนได้ดำเนินการไปแล้ว โดยที่คณะครูและชุมชนในโรงเรียนนั้น ได้รับผิดชอบอยู่ก่อนแล้ว รูปแบบนี้อาจต้องใช้เวลาช่วงหนึ่งเพื่อให้ผู้บริหารได้ทำความเข้าใจ และตัดสินใจ

ข้อค้นพบจากการศึกษาในการดำเนินงานครั้งนี้พบว่าขนาดที่ตั้งและสังกัดของ โรงเรียนมิได้เป็นตัวแปรในการจำแนกรูปแบบการดำเนินงานของโรงเรียน หากแต่เกิดความ ศรัทธาในตัวผู้บริหารเป็นสำคัญอันดับแรก นอกนั้นคือการประชาสัมพันธ์ให้ผู้เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายได้เข้าใจ อีกประการหนึ่ง ได้แก่ การเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงใด ๆ การดำเนินงาน ต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณีของท้องถิ่นนั้น

สำหรับผู้วิจัยรับผิดชอบรายงานฉบับนี้ พบว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน มีความเป็นไปได้และประสบความสำเร็จ เมื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องรวมทั้งตัวนักเรียนเอง มี ความตระหนักและปรับเปลี่ยนบทบาทของตนสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และมีทิศทางการพัฒนาเดียวกัน คือ การเน้นความสำคัญอยู่ที่คุณภาพของผู้เรียน การวิจัยยืนยันว่าครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกุญแจสำคัญของการ ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน อายุของบุคลากร ขนาด และที่ตั้งของโรงเรียนมิใช่อุปสรรค การ ได้รับโอกาส การมีขวัญกำลังใจ และการสนับสนุนทางวิชาการอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอเป็น แรงเสริมที่โรงเรียนต้องการมาก ทั้งในกลุ่มโรงเรียนที่ได้รับแนวทางพัฒนาและการดูแลอย่าง ใกล้ชิดตลอดเวลากจากต้นสังกัด และกลุ่มโรงเรียนที่สืบค้นสร้างสรรค์แนวทางพัฒนาด้วยตนเอง

จากผลการดำเนินงานตามความพร้อมของโรงเรียน แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 โรงเรียนปฏิรูปอยู่แล้วค่อนข้างสมบูรณ์และช่วยตนเองได้ กลุ่มที่ 2 โรงเรียนปฏิรูปอยู่บ้างแล้วเพียงบางเรื่องและยังช่วยตนเองไม่ได้เต็มที่ และกลุ่มที่ 3 โรงเรียนสนใจอยากปฏิรูปและเพิ่งจะเริ่มต้น แต่ละแบบดำเนินการปฏิรูปในวงจร PDCA โรงเรียนสามารถวิเคราะห์ข้อบกพร่อง และเสนอแนวทางแก้ไขเพื่อนำไปสู่การวางแผนการดำเนินงานต่อไปอย่างมีเป้าหมายเพื่อรักษาสถานภาพการปฏิรูปที่ยืดคุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ และการขยายผลสร้างเครือข่ายการเรียนรู้โดยพัฒนาพลังปัญญาของบุคลากรให้สูงขึ้น ๆ ในบริบทของตนเอง มีความเป็นอิสระทางความคิด แสวงหาแนวร่วมให้กว้างไกลขึ้นทั้งด้านวิชาการและงบประมาณสนับสนุน

ผู้ที่ทำหน้าที่สำคัญในการให้กำลังใจ และสนับสนุนวิชาการตามความต้องการของโรงเรียน ตลอดจนการวิจัยและพัฒนา คือ นักวิจัยในพื้นที่จากสถาบันครุศึกษาศึกษานิเทศก์ องค์กรเอกชน ซึ่งได้สร้างสรรควิธีการเป็นกัลยาณมิตร ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโรงเรียน และพร้อมที่จะนำผลการศึกษาค้นคว้าไปใช้ในการพัฒนางานในหน้าที่ของตนต่อไป

จากรายงานการวิจัยของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 4 คน จะเห็นได้ว่าการศึกษารวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และนำเสนอข้อค้นพบที่ได้จากการปฏิบัติจริงในการปฏิรูปทั้งโรงเรียนด้านกระบวนการเรียนรู้ การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การประเมินและการประกันคุณภาพ ซึ่งผู้อ่านสามารถศึกษารายละเอียดได้จากรายงานของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 4 ฉบับ รวมทั้งจากรายงานการวิจัยและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของนักวิจัยในพื้นที่ 44 ฉบับ และจากรายงานผลการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของโรงเรียนนำร่องแต่ละแห่ง รวม 250 ฉบับ นอกจากนั้นยังมีองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นและนำเสนอเป็นเอกสารวิชาการ 6 ฉบับ พร้อมวีดิทัศน์ 6 ชุด 8 หัวเรื่อง และอื่น ๆ ที่โครงการ สามารถจัดทำได้ตามผลที่คาดว่าจะได้รับด้านปริมาณ (บทที่ 1 : 32) ผู้สนใจสามารถติดต่อได้ที่โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน สำนักพัฒนาการเรียนรู้และเครือข่ายการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการประมวลข้อค้นพบต่าง ๆ ตามที่กล่าวถึงข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปเฉพาะที่สำคัญ ๆ และเห็นเป็นประเด็นที่เด่นชัดเพื่อนำไปสู่การเสนอแนะนโยบายการปฏิรูปการเรียนรู้ได้ดังนี้

1. ให้มีเอกภาพทางนโยบายและรวมพลังปฏิรูปการเรียนรู้

แม้ประเทศไทยจะบังคับใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติมาตั้งแต่ พ.ศ. 2542 แต่ด้วยระบบราชการที่รวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ทำให้อำนาจบังคับบัญชาสั่งการยังอยู่ที่หน่วยเหนือ การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้แก่สถานศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และทั่วไป (มาตรา 39) จึงยังไม่เกิดขึ้นครบทุกด้าน ในด้านวิชาการที่มีกรกล่าวถึงว่า กระจายอำนาจแล้ว แต่ในความเป็นจริงยังทำไม่ได้เต็มที่ โครงการของส่วนกลางยังคงมีอิทธิพลเป็นการทำงานปฏิรูปแบบแยกส่วน แยกเรื่อง และแยกกันตามสังกัด ซึ่งมีกลยุทธ์ มาตรฐาน และเกณฑ์แตกต่างกัน ส่งผลให้ขาดเอกภาพและพลังในการปฏิรูป งานวิจัยครั้งนี้พบชัดเจนว่า การยึดมั่นในกรอบแนวคิดแนวทางขั้นตอนตามคำสั่งทำให้โรงเรียนมีโอกาสน้อยมากที่จะเรียนรู้เพื่อแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทของตน ดังปรากฏในโรงเรียนนำร่องของทุกสังกัด (ยกเว้นเอกชนในบางกรณี) ที่อยู่ใกล้เมือง และได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดจากต้นสังกัด มักจะจัดกิจกรรมตามแบบแผนคล้ายคลึงกันและค่อนข้างแยกจากชุมชน ในขณะที่โรงเรียนที่อยู่ห่างไกลจะใกล้ชิดชุมชนท้องถิ่น มีลักษณะร่วมคิดริเริ่มและทำงานกับชุมชนอย่างอิสระและสร้างสรรค์เป็นตัวของตัวเองมากกว่า

เมื่อการปฏิรูปเริ่มต้นที่โรงเรียน ๆ จึงควรมีอิสระและความคล่องตัวยืดหยุ่นที่จะปฏิรูปการเรียนรู้ได้เต็มที่โดยการบริหารจัดการตนเอง (school self management) ตามกลวิธีและรูปแบบที่โรงเรียนริเริ่มสร้างสรรค์ว่าเหมาะสมกับศักยภาพและบริบทของตน และเพื่อให้เกิดเอกภาพทางนโยบายและการรวมพลัง หน่วยงานต้นสังกัดควรรวมตัวกันเป็นกลไกเดียวที่มีประสิทธิภาพในการเสนอแนะกรอบแนวคิด แนวทาง มาตรฐานและยุทธศาสตร์หลักร่วมกัน สำหรับให้หน่วยปฏิบัติในท้องถิ่นนำไปศึกษาและปรับเป็นของตนได้หากต้องการ รวมทั้งกลไกกลางนี้เปลี่ยนแปลงรูปแบบติดตาม ตรวจสอบ เป็นแบบกัลยาณมิตรนิเทศ กระตุ้น ชี้แนะ ให้คำปรึกษา และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้สนับสนุนให้โรงเรียนได้นำศักยภาพของตนเองมาใช้อย่างเต็มที่

2. สนับสนุนการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนภายใต้การบริหารที่มีการประกันคุณภาพภายใน

การวิจัยครั้งนี้ พบว่า การปฏิรูปเกิดขึ้นได้ในโรงเรียนที่ครูส่วนใหญ่ทั้งหมดมีความเห็นชอบ การหมั่นสร้างความตระหนัก การรับรู้ และการมีส่วนร่วมด้วยจิตและศรัทธาจากครู รวมทั้งจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้สนับสนุนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ช่วยให้มีการพัฒนาปัจจัย

องค์ประกอบและปรับเปลี่ยนเงื่อนไขต่าง ๆ ได้อย่างสอดคล้องส่งเสริมกันและกันในวิถีทางที่เหมาะสมกับทุกฝ่าย นั่นคือการปฏิรูปทั้งระบบ ซึ่งต้องทำอย่างต่อเนื่องให้กลายเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ภายใต้การบริหารจัดการที่เน้นการวางแผน ลงมือทำจริง หมั่นตรวจสอบและปรับปรุงพัฒนาต่อเนื่อง เพื่อสร้างความมั่นใจว่ามีการประกันคุณภาพของผลงาน

หน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนและองค์กรที่เกี่ยวข้องทุกระดับ จึงควรสนับสนุนการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และร่วมแก้ไขปัญหอย่างทันการณ์ ช่วยให้การบริหารจัดการตนเองของโรงเรียนในด้านการส่งเสริม การพัฒนา และการประเมิน เป็นการประกันคุณภาพภายในมีโอกาสประสบความสำเร็จ

3. เร่งพัฒนาผู้บริหารและครูผู้นำให้เชื่อมโยงการบริหารกับการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้

ปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลมากต่อความสำเร็จในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนคือ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา การวิจัยครั้งนี้พบว่า หากผู้บริหารมีความตั้งใจมุ่งมั่นในการเรียนรู้ปรับเปลี่ยนวิธีการบริหาร โดยเฉพาะการแก้ไขจุดอ่อนที่พบมากในหมู่ผู้บริหาร คือ ศักยภาพด้านการบริหารวิชาการแล้ว ผู้บริหารก็จะสามารถช่วยให้ครูเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนมาเป็นแบบใส่ใจกับปัญหาของนักเรียนเป็นรายบุคคล และหาทางแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน รวมทั้งพัฒนาการของนักเรียนอย่างมีระบบเป็นเหตุเป็นผลโดยการวิจัยในชั้นเรียน ผู้บริหารที่ดีจึงใส่ใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นในห้องเรียน กับการเรียนการสอน กับปัญหาของนักเรียน และพยายามจัดสภาพแวดล้อมและกลไกที่เอื้อต่อการเรียนรู้มากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมพัฒนาสมรรถนะทางวิชาการให้แก่ตนเองและครูทุกคนอยู่เสมอ

เนื่องจากครูมีจำนวนมากยากต่อการพัฒนาได้อย่างทั่วถึงและในระยะเวลาอันสั้นหรือเร่งด่วน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้ยุทธศาสตร์กระจายอำนาจ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคลากรที่มีศักยภาพในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง การวิจัยนี้พบว่า จะต้องมีมากกว่า 1-2 คนในแต่ละโรงเรียนจึงจะสามารถกระตุ้นนำการเปลี่ยนแปลงได้ กลุ่มผู้นำเหล่านี้มักจะเป็นกลุ่มครู ต้องได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้มีความรู้ ทักษะและความคล่องตัวในการบริหารจัดการ และเข้าใจในพระราชบัญญัติการศึกษาอย่างชัดเจน ผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มผู้นำครู และคณะกรรมการสถานศึกษาจำเป็นต้องมีการแบ่งความรับผิดชอบในด้านวิชาการกันอย่างชัดเจน แต่มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกันในการสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ และการติดตามประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดร่วมกัน

การกำหนดนโยบายการเชื่อมโยงการบริหารกับการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ ควรรวมถึงนโยบายการจัดสรรทรัพยากรและการพัฒนาผู้บริหารและกลุ่มผู้นำครู เนื่องจากมีความเกี่ยวเนื่องกัน คือ การฝึกอบรมต้องครอบคลุมทั้งเรื่องการบริหารจัดการ และเรื่องพื้นฐานเชิงวิชาการเกี่ยวกับศาสตร์ต่าง ๆ และการเรียนรู้ โดยเน้นความสามารถในการจัดให้ แนวการดำเนินงานด้านการบริหารและการเรียนรู้ประสานสอดคล้องกัน และกระบวนการฝึกอบรมเน้นย้ำความเข้าใจหลักการ การเกิดแนวคิด/ความคิดรวบยอดจากการลงมือปฏิบัติเอง มากกว่าการยึดติดกับขั้นตอนที่มีผู้กำหนดไว้ ศักยภาพในการบริหารจัดการจะช่วยให้ผู้บริหารและผู้นำครู ใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพตามที่ดำเนินนโยบายจัดสรรมาให้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะด้านการเงินโรงเรียนต้องการความสะอาดปลอดจากเงื่อนไขข้อบังคับที่เป็นเหตุให้ไม่สามารถใช้จ่ายได้ตามความจำเป็นของโรงเรียน ในโครงการวิจัยนี้พบว่าการได้รับงบประมาณเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนที่ให้อิสระกับโรงเรียนในการนำไปใช้เพื่อประโยชน์ต่อผู้เรียนภายใต้กรอบความเหมาะสม ถูกต้อง โปร่งใส ตรวจสอบได้ ทำให้การปฏิรูปดำเนินการได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

4. สนับสนุนการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลัง

เนื่องจากบริบทของแต่ละโรงเรียนแตกต่างกัน วิธีการแก้ปัญหาหรือการวางแผนทางพัฒนาของแต่ละโรงเรียนก็ย่อมแตกต่างกันด้วยตามวัฒนธรรมองค์กร พื้นฐานประสบการณ์เดิมของโรงเรียนและชุมชน การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเพื่อปรับปรุงผลการดำเนินงานของโรงเรียนหรือของห้องเรียนโดยอาศัยผลการวิจัยเป็นพื้นฐานจะช่วยลดวิธีการลองผิดลองถูก และตอบสนองความแตกต่างกันได้ การวิจัยในโครงการนี้พบว่า เมื่อผู้บริหารและครูร่วมกันวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังสามารถได้ข้อแนะนำอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโรงเรียนและห้องเรียนในเรื่องที่ต้องกระทำ ทั้งด้านการบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอน และการประกันคุณภาพภายใน ที่สำคัญคือบุคลากรทุกคน โดยเฉพาะครูที่มีจำนวนมาก ทุกคนได้รับประโยชน์ตามศักยภาพของตนอย่างเท่าเทียมกันจากการวิจัยในชั้นเรียนตนเอง ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง นับเป็นการสร้างความรู้ด้วยตนเองอย่างแท้จริง และการสอนไปทำวิจัยไปพร้อมกันเป็นวัฒนธรรมในการทำงานของครูในโรงเรียนนำร่องของโครงการนี้

นอกจากนี้เมื่อมีการสนับสนุนโดยผู้บริหารให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากทุกคน การเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน ไม่มีความรู้สึกว่าถูกกดดันเฉพาะตนมากนัก ช่วยลดความรู้สึกแข่งขันระหว่างบุคคล การช่วยเหลือกัน ร่วมมือกันจึงเกิดขึ้นได้ง่าย และหากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเพื่อนครู ผู้บริหารในโรงเรียนเดียวกัน ขยายวงกว้างออกไป

ต่างโรงเรียน ต่างสังกัด ต่างภูมิภาค ในระดับชาติและระดับนานาชาติแล้วก็จะทำให้ครูและผู้บริหารเกิดการเรียนรู้ที่ดี มีพลังปัญญาในระดับสูงกว้างไกล และมีกำลังใจที่จะดำเนินงานในหน้าที่ของตนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

การกำหนดนโยบายส่งเสริมการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังเพื่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม นำไปสู่การปฏิรูปทั้งโรงเรียนเพื่อคุณภาพของนักเรียน พร้อมด้วยการสนับสนุนงบประมาณจึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง

5. ส่งเสริมให้สถาบันครุศึกษาเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน

การปฏิรูปหลักสูตรศึกษาศาสตร / ครุศาสตร์ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และความต้องการของสังคมโดยเฉพาะผู้ใช้ครูเป็นภารกิจเร่งด่วนของสถาบันครุศึกษาทุกแห่ง ในการวิจัยนี้คณาจารย์จากสถาบันครุศึกษาจำนวนหนึ่งได้มีโอกาสพัฒนาตนเองให้เป็นกัลยาณมิตรร่วมเรียนรู้กับผู้บริหารและคณะครูด้วยการวิจัยปฏิบัติการในโรงเรียน ปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นที่ปรึกษา ผู้กระตุ้นให้กำลังใจและความมั่นใจทางวิชาการและจิตสำนึกของบุคลากรในโรงเรียนเป็นระยะ สม่่าเสมอ และต่อเนื่อง ในส่วนที่โรงเรียนได้รับผลคือ การมีพี่เลี้ยงทางวิชาการจากครุศึกษา/ศึกษานิเทศก์ทำให้โรงเรียนมีความมั่นใจว่ามาถูกทาง เมื่อได้รับกำลังใจและกระตุ้นจึงทำให้โรงเรียนมีการดำเนินการที่ก้าวหน้ามากกว่าปกติจนเป็นที่ยอมรับของโรงเรียนใกล้เคียงและชุมชน สำหรับสถาบันครุศึกษาได้พัฒนาคณาจารย์ให้เป็นผู้นำทางวิชาการโดยการเรียนรู้จากกรณีศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่น ส่งเสริมให้คณาจารย์ต้องรู้รอบ และรู้ลึกในศาสตร์ที่เป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะตนและที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง ทันสมัย และเพียงพอ และจะได้ปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนในสถาบัน เน้นการให้นักศึกษาได้เรียนรู้สภาพที่เป็นจริง ฝึกฝนการปฏิบัติจริงทั้งในกรณีศึกษาเสมือนจำลองชั้นเรียน/ โรงเรียนมาอยู่ในสถาบัน และ/หรือเข้าไปเรียนรู้ชีวิต วัฒนธรรมห้องเรียน/โรงเรียนจริงให้มากขึ้น

ดังนั้นนโยบายสำหรับสถาบันครุศึกษาจึงควรถูกกำหนดให้เร่งรัดการสร้าง ความตระหนักและจิตสำนึกความรับผิดชอบของคณาจารย์ทุกคนต่อบุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่ และร่วมกับโรงเรียนและสถาบันอื่นในชุมชนศึกษาประเมินการเปลี่ยนแปลงในชุมชนทุกระดับ ทั้งท้องถิ่น ประเทศ และสากล เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริงได้รอบด้าน และร่วมกับโรงเรียนปฏิรูป หน่วยงานต้นสังกัดในท้องถิ่น สานต่อ งานปฏิรูปและเชื่อมโยงงาน ลักษณะคล้าย/ใกล้เคียงกัน ให้เป็นเครือข่ายส่งเสริมสนับสนุน

ซึ่งกันและกัน และง่ายต่อโรงเรียนที่จะดำเนินการต่อเนื่อง และขยายทั้งปริมาณและคุณภาพให้ครบรอบด้าน

6. ส่งเสริมครู ผู้บริหารและโรงเรียนตัวอย่าง เพื่อเป็นผู้นำขยายผลระดับบุคคล/องค์กร/เครือข่าย

งานด้านนี้เป็นเรื่องที่โครงการนี้มิได้ดำเนินการแต่ได้กำหนดไว้เป็นส่วนที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติมีแผนงานจะดำเนินการต่อเนื่อง คือ การคัดสรรโรงเรียนตัวอย่างปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ส่วนการคัดสรรครูต้นแบบ และครูแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติดำเนินการมาแล้วตั้งแต่ปี 2541 และกระทรวงศึกษาธิการก็ดำเนินการคัดสรรครูแกนนำด้วยวัตถุประสงค์เดียวกัน สำหรับการคัดสรรผู้บริหารต้นแบบทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติกำลังดำเนินการอยู่เป็นปีแรก โดยการให้ผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนนาร่องในโครงการนี้ สมัครเข้ามารับการประเมินเกณฑ์การประเมินส่วนหนึ่งจะพิจารณาจากคุณภาพการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน จึงนับว่ากิจกรรมนี้เป็นงานเสริมด้านการประเมินคุณภาพให้กับการวิจัยครั้งนี้ด้วย

การวิจัยครั้งนี้พบว่า ประสบการณ์ของครูที่ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำขยายผลสู่เครือข่ายเพื่อนครูได้ก่อปัญหาทั้งต่อตัวครูผู้นำที่ต้องมีภาระเพิ่มขึ้นมากในการเป็นที่พึ่งทางวิชาการของครูในโรงเรียนของตนเองและจากเครือข่ายภายนอก และต่อตัวนักเรียนในชั้นของตนที่ต้องเสียโอกาสได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ นโยบายปรับระบบการบริหารวิชาการในโรงเรียนให้เอื้อต่อการขยายเครือข่ายจึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน ทั้งนี้จะได้ช่วยป้องกันปัญหามิให้เกิดแก่ผู้บริหารต้นแบบ และโรงเรียนต้นแบบที่จะถูกคัดสรรต่อไป

อนึ่งการเป็นผู้นำครั้งแรกจะง่ายกว่าการรักษาสถานภาพความเป็นผู้นำที่มีคุณภาพไว้อย่างต่อเนื่อง การวิจัยครั้งนี้ได้เสนอแนะไว้ชัดเจนว่า ผู้นำที่เป็นระดับบุคคล คือ ครู ผู้บริหาร และระดับองค์กร คือ โรงเรียน ต้องหมั่นสร้างสรรคัลปัญญาของตนให้อยู่ในระดับสูงและกว้างไกลเสมอ นโยบายการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้กระทำดีมีผลงานจึงต้องครอบคลุมถึงการสร้างเสริมสมรรถนะของบุคคลและองค์กรเหล่านี้และป้องกันมิให้ถดถอยแต่พัฒนายิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดไป การทำหน้าที่เป็นผู้นำขยายผลจึงมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลจะก่อแต่ความสุขและขวัญกำลังใจให้กับทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

7. สนับสนุนการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) ในการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ที่มีส่วนร่วมทำงานกับโรงเรียนนำร่องทุกฝ่ายได้สัมผัสกับความมุ่งมั่น ความพยายามอย่างจริงจัง และความหิวโหยทางวิชาการของครู ผู้บริหาร สถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ทำให้เห็นว่า การเผยแพร่ขยายผลของประสบการณ์และบทเรียน รวมทั้งความรู้ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น โดยการใช้เอกสารสิ่งพิมพ์ และการฝึกอบรมทั้งกลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่ตามรูปแบบปกติ คงไม่เหมาะสม ไม่เฉพาะแต่กับผู้ที่อยู่ในโครงการนี้เท่านั้น แต่กับครูและผู้บริหารทั่วประเทศที่คงจะต้องการเรียนรู้เช่นกัน การใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) เพื่อการเรียนรู้ของนักเรียน ครูและผู้บริหาร จะช่วยให้เกิดการพัฒนาวิสัยทัศน์และความรู้ได้กว้างไกล กระบวนการคิดวิเคราะห์ การใช้ภาษา และการสร้างสรรค์ผลงาน รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน จะเป็นไปได้อย่างกว้างขวาง รวดเร็วและต่อเนื่อง

นโยบายส่งเสริมการใช้ ICT ในการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา และการดำเนินงานการปฏิรูประดับสถาบันครูศึกษาและระดับโรงเรียน/สถานศึกษาชั้นการศึกษาพื้นฐาน จึงควรได้รับการกำหนด รวมทั้งนโยบายที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งคือการสนับสนุนให้หน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนร่วมงานกับหน่วยงานอื่นในท้องถิ่นโดยเฉพาะกับสถาบันครูศึกษา จัดตั้งและดำเนินการศูนย์พัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้และการสอน เพื่อเป็นศูนย์กลางพัฒนาความรู้และทักษะทางวิชาการ โดยใช้ ICT ที่เหมาะสมกับบริบททางสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น อาจเป็นศูนย์ที่ประสานเชื่อมโยงกับศูนย์ปฏิรูปการเรียนรู้ของโรงเรียนที่ตั้งแล้ว และ/หรือกับศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านการเรียนการสอน/การพัฒนาครูของสถาบันครูศึกษาในท้องถิ่น

8. ส่งเสริมสนับสนุนความเข้มแข็งและการขยายเครือข่ายของโรงเรียนผู้นำ ชมรมวิชาการ ฯลฯ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เปิดกระบวนทัศน์ใหม่ในการคิดและมอง “คน” ทุกคนว่าเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพพร้อมที่จะเรียนรู้และต้องการทางเลือกหลากหลาย รวมทั้งการมีอิสระเสรีในการตัดสินใจเลือก ในการวิจัยครั้งนี้ได้พบการเกิดเครือข่ายการเรียนรู้มากมายด้วยความสมัครใจ เช่น เครือข่ายครูของครูต้นแบบ ครูแห่งชาติ ครูแกนนำ ซึ่งเป็นเครือข่ายการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการช่วยปฏิรูปการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มีการจับมือกระทำกิจกรรมร่วมกันชัดเจน อาทิ การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติ กลับมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สะท้อนความคิด ช่วยเหลือกันและกันแก้ปัญหา เครือข่ายประเภทไม่เป็นทางการ ที่พบอีกลักษณะหนึ่งคือ การรวมตัวของกลุ่มครูที่มีความสนใจร่วมกันจึงติดต่อแลกเปลี่ยนข่าวสารเป็นประจำ และพร้อมที่จะประสานความร่วมมือกัน หรือกับผู้อื่นนอกเครือข่ายในการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อวิชาชีพครู เครือข่ายลักษณะนี้

มีทั้งที่เป็นกลุ่มคน ซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่เหมือนกันและสนใจในการพัฒนาตนเอง เช่น ชมรมครูอนุบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชมรมวิชาการสัญจรของครูอนุบาล ประถม และมัธยมในภาคใต้ อีกประเภทหนึ่งที่พบคือ เครือข่ายโรงเรียน ประมาณ 8-10 โรงเรียน ที่เป็นทางการจัดตั้งโดยหน่วยงานต้นสังกัด เรียกว่า สหวิทยาเขต หรือกลุ่มโรงเรียน มีระเบียบปฏิบัติและวัตถุประสงค์เป็นการร่วมมือกันด้านวิชาการ การใช้ทรัพยากรร่วมกัน และการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการ

โรงเรียนนำร่องทุกโรงเรียนในการวิจัยนี้ต้องเป็นเครือข่ายที่เป็นทางการตามนโยบายของต้นสังกัดของตน ส่วนเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการมีครูเป็นจำนวนมากร่วมเข้าเป็นสมาชิก ผลการดำเนินงานในรูปเครือข่ายดังกล่าวนี้จะนำไปสู่การเกิดขบวนการปฏิรูปการเรียนรู้/การศึกษาเพื่อเป็นกุญแจสำคัญก่อให้เกิดมวลชนปริมาณมากเพียงพอที่จะผลักดันให้กระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้/การศึกษา เคลื่อนตัวไปอย่างต่อเนื่อง มั่นคง และเข้าถึงผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งหมดหรือไม่ หน่วยงานต้นสังกัดจำเป็นต้องมีนโยบายชัดเจนในการกระจายอำนาจการบริหารจัดการทุกด้านตามพระราชบัญญัติการศึกษาของครูเครือข่ายที่เป็นทางการของตน ส่วนเครือข่ายประเภทไม่เป็นทางการก็ต้องมีนโยบายที่เปิดโอกาสของการมีส่วนร่วม ให้เครือข่ายประเภทนี้มีส่วนร่วมกับทางการในเรื่องต่าง ๆ อย่างเหมาะสม รวมทั้งสนับสนุนทรัพยากรโดยเฉพาะการให้บุคลากรเข้าร่วมเครือข่าย และการจัดสรรงบประมาณให้บ้าง แต่ทั้งนี้จะไม่เข้าไปครอบงำวงการเครือข่าย

แท้จริงแล้วรัฐควรให้ความสนใจและลงทุนกับเครือข่ายการเรียนรู้ประเภทไม่เป็นทางการให้มาก เนื่องจากสมาชิกในเครือข่ายประเภทนี้จะสลายอำนาจที่มีต่อกัน เป็นหุ้นส่วนรับผิดชอบ ผลัดกันนำ ผลัดกันตาม บทบาทของแต่ละฝ่ายจะชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ตามธรรมชาติของตนเอง เมื่อปฏิบัติภารกิจได้จึงเกิดการร่วมเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความคิดระหว่างกัน มิใช่ปฏิสัมพันธ์จากฝ่ายเดียว เช่นที่ความเป็นทางการมักจะเป็นจนปิดกั้นความคิดสร้างสรรค์ของสมาชิก

9. ปรับปรุงระบบการประเมินเพื่อกำหนดตำแหน่ง

การวิจัยครั้งนี้พบว่า การประเมินผลงานของผู้บริหารสถานศึกษาและครูเพื่อกำหนดตำแหน่งหรือความดีความชอบต้องยึดผลการปฏิบัติงานและผลที่เกิดกับนักเรียนมากกว่าผลงานทางเอกสาร เพราะปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน นอกจากคุณลักษณะที่จำเป็นของผู้บริหาร เช่น ภาวะผู้นำ และของครู เช่น การมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อคุณภาพของโรงเรียนแล้วก็คือ กระบวนการดำเนินงาน นอกจากนี้การวิจัยยังยืนยันว่าการปฏิรูปประสบผลดีตามเป้าหมายเมื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าใจสาระ

และเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทของตนได้สอดคล้องส่งเสริมกันและกันได้อย่างดี โดยที่ทั้งหมดมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพของนักเรียนเป็นเป้าหมายหลัก และทุกฝ่ายล้วนตระหนักและเข้าใจชัดเจนว่าการประเมินผลและการพิจารณาความดีความชอบเป็นเรื่องเดียวกัน และเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอยู่กับการเจริญเติบโตและการพัฒนาการของนักเรียน

ดังนั้นหากรัฐมีนโยบายชัดเจนให้เกณฑ์การประเมินเพื่อเลื่อนตำแหน่งของข้าราชการครูและผู้บริหารสอดคล้องกับปัจจัยและเงื่อนไขที่ผลการวิจัยครั้งนี้ค้นพบก็จะช่วยเร่งการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ของรัฐของครู ผู้บริหาร และผู้เรียน ให้บรรลุตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ง่ายและเร็วขึ้น

การรายงานผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนปฏิรูปฯ

ตามที่คุณวิจัยได้กล่าวไว้ในบทที่ 1 ภายใต้หัวข้อเรื่องระยะเวลาของโครงการว่า คณะผู้เชี่ยวชาญจะต้องรับผิดชอบนำเสนอผลการดำเนินงานโครงการนี้ ต่อคณะกรรมการหลายชุดเมื่อสิ้นสุดโครงการแล้วนั้น บัดนี้คณะผู้เชี่ยวชาญได้ดำเนินการแล้ว ดังต่อไปนี้

1. การรายงานต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) และธนาคารพัฒนาเอเชีย เป็นการประชุมกลุ่มเล็กระหว่างเลขาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และ ผู้แทนของธนาคารพัฒนาเอเชีย ร่วมกับคณะผู้เชี่ยวชาญ 4 คน และคณะนักวิจัยของ สกศ. เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2545

2. การรายงานต่อคณะกรรมการโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการจากต่างประเทศเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา และคณะทำงานวิชาการของโครงการโรงเรียนปฏิรูปฯ เป็นการประชุมใหญ่ทั้ง 2 คณะพร้อมกัน ร่วมกับรองเลขาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ผู้แทนของธนาคารพัฒนาเอเชีย คณะผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศของธนาคารพัฒนาเอเชีย คณะผู้เชี่ยวชาญฝ่ายไทย 4 คน และคณะนักวิจัยของ สกศ. เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2545

3. การรายงานต่อคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เป็นการประชุมใหญ่ระดับนโยบายแห่งชาติ ระหว่างรองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี และผู้บริหารระดับสูงของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการนี้ และการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย รวมทั้งกรุงเทพมหานคร ร่วมกับคณะผู้เชี่ยวชาญ 4 คน และคณะของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545

4. การรายงานต่อคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นการประชุมใหญ่ระดับนโยบายของกระทรวง ระหว่างรัฐมนตรีช่วยที่กำกับดูแลการปฏิรูปการเรียนรู้ รองอธิบดีและผู้แทนกรม สำนักและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับรองเลขาธิการ สกศ. ผู้เชี่ยวชาญ 3 คน และคณะนักวิจัย สกศ. เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 ต่อมา กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะทำงานขยายผลโครงการนำร่อง : โรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2545

ภารกิจที่ยังไม่เสร็จสิ้นของ สกศ.

1. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) ร่วมกับธนาคารพัฒนาเอเชีย และคณะผู้เชี่ยวชาญ 4 คน จะจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเผยแพร่ผลการดำเนินงานโครงการนี้ต่อสาธารณชน ในวันที่ 10-11 มิถุนายน พ.ศ. 2545
2. สกศ. ดำเนินการคัดเลือกผู้บริหารต้นแบบจากผู้สมัครของโรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียนในโครงการนี้ และสนับสนุนงบประมาณให้ดำเนินการวิจัยและพัฒนาเพื่อขยายผล
3. สกศ. เตรียมการคัดเลือกโรงเรียนปฏิรูปฯ ตัวอย่าง
4. สกศ. ดำเนินการสนับสนุนโรงเรียนนำร่องที่พร้อมจะเริ่มการขยายเครือข่ายของตนเองในปีการศึกษา 2545 นี้
5. สกศ. ดำเนินการประมวลประสบการณ์ บทเรียน และผลผลิตจากโครงการนี้ เพื่อเผยแพร่โดยสื่อต่าง ๆ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กัญญา โพธิ์วัฒน. (2544). รายงาน (ฉบับย่อ) การวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดสุรินทร์. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- กิตติวดี บุญซื่อ และคณะ. (2544). รายงานการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดสมุทรสาคร และกรุงเทพมหานคร. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- แก้ว ขวัญ. (2544). พุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ : บริษัทเฟื่องฟ้า พรินติ้ง จำกัด.
- เกรียงไกร ไชยเมืองดี. (2542). รูปแบบการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นทักษะการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ : กรณีศึกษาในโรงเรียน จังหวัดนครสวรรค์ ลำพูน และเชียงใหม่. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). บันสมองของชาติ : ยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ : บริษัทซัคเซสมิเดีย จำกัด.
- จิราภรณ์ ศิริทวี และคณะ. (2544). รายงานการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดนครปฐม ปราชินบุรี และกรุงเทพมหานคร. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- ชาติชาย ม่วงปฐม. (2544). รายงานการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดหนองคายและอุดรธานี. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- ดิเรก พรสีมา. (2543). ปฏิรูปการศึกษาไทยอย่างไร?. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ส. รุ่งทิพย์ ออฟเซ็ท.
- ดวงเดือน อ่อนน่วม. (2542). รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ : กรณีศึกษาโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- ทิตนา แคมมณี. (2544). รายงานวิจัยการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน : การศึกษาพหุกรณี. เอกสารอัดสำเนา.

- ทีศนา แหมมณี และคณะ. (2544). **กระบวนการเรียนรู้: ความหมาย แนวทางการพัฒนา และปัญหาข้อใจ**. เอกสารเผยแพร่ในโครงการ วพร. ลำดับที่ 01. หน่วยประสานงาน ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนากระบวนการปฏิรูปเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ : การประเมินและการประกัน**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย และ สุวิมล ว่องวาณิช. (2544). **การวิจัยและพัฒนาเพื่อการปฏิรูปทั้งโรงเรียน**. เอกสารเผยแพร่ในโครงการ วพร. ลำดับที่ 02. หน่วยประสานงาน ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นักวิจัยในพื้นที่. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน 44 ฉบับ**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- นาเนตร ธรรมบวร. (2542). **การพัฒนา รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ : กรณีศึกษาโรงเรียนในจังหวัดขอนแก่น**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- บุญมี เณรยอด. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนาการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน : วิธีและวิธีไทย**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- ประวีณา ชะลุย และ วีระ พลอยครบุรี. (2542). **การสืบค้นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ (ยะลา ปัตตานี นราธิวาส)**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- ประเวศ วะสี. (2544 ก). **ยุทธศาสตร์ทางปัญญาและการปฏิรูปการศึกษาที่พาประเทศพ้นวิกฤต**. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- ประเวศ วะสี. (2544). **ยุทธศาสตร์ทางปัญญาและการปฏิรูปการศึกษา**. ในรายงานการประชุมเรื่องวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา : วาระแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด.

- ประเวศ วะสี. (2542). **ยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปการเรียนรู้**. รายงานการประชุมคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ ครั้งที่ 1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- เพชร มีกลาง และคณะ. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดสกลนคร**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- พิชิต ฤทธิ์จัญญ และคณะ. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ และกรุงเทพมหานคร**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- พิมพ์ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปการเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดกาญจนบุรี และ สุพรรณบุรี**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดภูเก็ต พังงา และระนอง**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- เพ็ญนี แนนท. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดขอนแก่น**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- พวงทอง ไสยวรรณ และคณะ. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดพิษณุโลก และสุโขทัย**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์. (2542). **การวิจัยและพัฒนา รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญในจังหวัดสกลนคร : กรณีศึกษาการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อการปฏิรูปทั้งระบบโรงเรียนจังหวัดสกลนคร**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.

- ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์. (2544). **แนวทางการสร้างแผนงานและโครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน**. เอกสารเผยแพร่ในโครงการ วพร. ลำดับที่ 03. หน่วยประสานงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์ และคณะ. (2538). **ประสิทธิภาพการใช้ครู กรณีศึกษา : โรงเรียนประถมศึกษา**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- เรณูมาศ มาอุ่น. (2542). **การวิจัยและพัฒนา รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการปฏิรูปทั้งระบบโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- โรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ เชียงใหม่. (2544). **รายงาน (ฉบับย่อ) การวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปโรงเรียน**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- โรงเรียนนำร่อง. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน 250 ฉบับ (ฉบับย่อและฉบับสมบูรณ์)**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- โรงเรียนบ้านโนนสมบูรณ์ เลย์. (2544). **รายงานผลการดำเนินงานโครงการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ระยะที่ 2**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- โรงเรียนวัดจันทร์ประดิษฐาราม กรุงเทพมหานคร. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการปฏิรูปโรงเรียน ระยะที่ 2**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- เลขา ปิยะอัจฉริยะ และ นางลักษณ วิรัชชัย. (2544). **แนวทางการวิจัยปฏิบัติการ : โรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน**. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวาน กราฟฟิค.
- วิทยากร เชียงกุล. (2544). **รายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2533/2544 : ปฏิรูปการศึกษาอย่างไร เพื่อใคร เพื่ออะไร?**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์ และคณะ. (2544). **ฝึกสมองให้คิดอย่างมีวิจารณญาณ**. กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด.

- สกล แก้วศิริ และคณะ. (2544). รายงานการวิจัยและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- สุชาติ การสมบัติ. (2545). การศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างองค์ประกอบในโมเดลกระบวนการปฏิรูปโรงเรียน โดยใช้การบริหารฐานโรงเรียน : การวิเคราะห์และสังเคราะห์รายงานของโรงเรียนโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน. วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาณี กระตุกฤษ. (2544). รายงานการวิจัยและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดจันทบุรี และตราด. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- สุมน อมรวิวัฒน์. (2544). รายงานการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง : รูปแบบที่คิดสรร. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- สุรัชย์ เทียนขาว. (2544). รายงานการวิจัยและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดชัยนาท และลพบุรี. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- สุวรรณ ภควัตชัย และคณะ. (2544). รายงานการวิจัยและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนพื้นที่ภาคใต้ : ยะลา ปัตตานี. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2544 ก). รายงานการประชุมเรื่องวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา : วาระแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2544 ข). รายงานสรุปความก้าวหน้าของการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในช่วง 2 ปี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล.

- สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ. (2544). **โครงการนำร่องโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม**. ชุดวิจัยในจังหวัดสุพรรณบุรี โดยสถาบันราชภัฏ 5 แห่ง. สำนักพัฒนาการฝึกหัดครู.
- สำลี ทองธิว และคณะ. (2542). **โครงการการพัฒนาหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นไม่แกะสลักและงานไม้สำหรับหมู่บ้านหัตถกรรมไม้และแกะสลักบ้านถวาย : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านต้นแก้ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. เอกสารอัดสำเนา.
- สมเกียรติ ศรีปัดถา. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดบุรีรัมย์ และร้อยเอ็ด**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- สมศักดิ์ คำศรี. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดมุกดาหาร และยโสธร**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- สมศรี กิจชนะพานิชย์. (2542). **การวิจัยและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด : กรณีศึกษาในโรงเรียน จังหวัดสุพรรณบุรี**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- อรุณี สถิตย์ภาศีกุล และคณะ. (2544). **รายงาน (ฉบับย่อ) การวิจัยและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนจังหวัดกระบี่ และ นครศรีธรรมราช**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- อมรวิชัย นาครทรรพ. (2544). **ปฏิรูปการศึกษาไทย : ในมุมมองประชาชน**. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.
- อารมณี สนานภู. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดราชบุรี และสมุทรสงคราม**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- อุดม คำชาติ. (2544). **รายงานการวิจัยและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จังหวัดน่าน**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.

อุทุมพร จามรมาน. (2544). **การวิจัยในชั้นเรียนและในโรงเรียนเพื่อพัฒนานักเรียน.**
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พันธ์.

อรพรรณ พรสีมา. (2544). **รายงานการวิจัยโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนา
คุณภาพผู้เรียน : กรุงเทพมหานคร.** สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
เอกสารอัดสำเนา.

ภาษาอังกฤษ

Cuban, Larry. (1998). How schools change reforms : redefining reform success and failure. **Teachers College Record**, V. 99, No. 3, 453 - 77.

Datnow, Amanda. (2000). Power and Politics in the Adoption of School Reform Models. **Educational Evaluation and Policy Analysis**, V.22, No.4, 357 - 374.

Freeman, D. (1998). **Doing Teacher Research : From Inquiry to Understanding.**
Pacific Grove : Heinle and Heinle Publishers.

Kemis, S. (1988). Action Research (pp. 42 - 49). In Keeves, J.P. (Ed.). **Educational Research Methodology and Measurement : An International Handbook.**
Oxford : Pergamon Press.

Stringer, E.T. (1996). **Action Research : A Handbook for Practitioners.** Thousand
Oak : Sage Publications.

หากท่านต้องการเอกสารฉบับนี้สามารถ Download
ได้จาก Web site : <http://www.onec.go.th>